

วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด

เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด
กับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่
พุทธศักราช ๒๕๕๖

Unavailable

วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด

เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด กับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

อลิสา รามโกมุท
ค้นคว้าเรียบเรียง

กรมศิลปากร พิมพ์เผยแพร่

พุทธศักราช ๒๕๕๖

วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด
เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด
กับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๕๖

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

อลิสา รามโกมุท.
วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ดกับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย.-- กรุงเทพฯ : สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร , ๒๕๕๖.
๑๐๘ หน้า.

1. ไทย (ภาคกลาง)--ความเป็นอยู่และประเพณี. 2. มอญ--ความเป็นอยู่และประเพณี. 3. นนทบุรี--ความเป็นอยู่และประเพณี. I. ชื่อเรื่อง.

390.09593
ISBN 978-616-543-223-8

ที่ปรึกษา

นายเอนก สีหามาตย์	อธิบดีกรมศิลปากร
นางสุรีย์รัตน์ วงศ์เสงี่ยม	รองอธิบดีกรมศิลปากร
นายบุญเตือน ศรีวรพจน์	ผู้อำนวยการสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
นายธีระ แก้วประจันทร์	หัวหน้ากลุ่มจารีตประเพณี

ที่ปรึกษาด้านศิลปกรรม

นายธนากร กำทรัพย์	นายช่างศิลปกรรมอาวุโส

คณะบรรณาธิการ

นายชญานิน นุ้ยสินธุ์	นางสาวกมลพรรณ บุญสุทธิ์
นางสาวพลอยชมพู ยามะเพวัน	

ภาพ

นายอรรคศิษฏ์ วิริยะกุล
นางมะลิ วงศ์จำนงค์

พิมพ์ที่

ไอเดีย สแควร์ ๑๐๖ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๕๗/๒ แขวงบางบำหรุ เขตบางพลัด
กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐ โทร. ๐ ๒๔๑๒ ๕๔๙๓-๔ โทรสาร ๐ ๒๘๖๖ ๗๕๗๖

คำนำ

มอญได้ชื่อว่าเป็นชนชาติหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและเป็นต้นแบบวัฒนธรรมบางอย่างของหลายชนชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชนชาติมอญเคยมีดินแดนเป็นของตนเองอยู่ทางตอนใต้ของประเทศสหภาพพม่า แต่ความจำเป็นทำให้ต้องอพยพเข้ามาครั้งใหญ่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ไทย ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยตามริมลำน้ำต่าง ๆ ในภาคกลาง และแม้จะเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยก็ยังคงประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีของตน ชุมชนมอญเกาะเกร็ดเป็นตัวอย่างชุมชนมอญชุมชนหนึ่ง ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีมอญไว้ได้มาก

ชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด ตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาในตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ตั้งครอบครัวมีทายาทสืบทอดมาจนปัจจุบัน วิถีชีวิตของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดมีลักษณะน่าสนใจ เนื่องจากยังคงอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเช่นเมื่อครั้งตั้งรกรากด้วยความสามัคคีและรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไว้ได้มาก

เอกลักษณ์ของชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด คือ ชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผารูปทรงและลวดลายวิจิตรแบบมอญแห่งเดียวในประเทศไทย เป็นงานหัตถกรรมที่ทำสืบทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจนปัจจุบัน

กรมศิลปากรตระหนักถึงความสัมพันธ์ และความคล้ายคลึงระหว่างวัฒนธรรมมอญกับวัฒนธรรมไทย และเห็นว่าชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดเป็นชุมชนตัวอย่างด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ทั้งมีวิถีชีวิตน่าสนใจสมควรจะได้เผยแพร่ให้รู้จักอย่างกว้างขวางมากขึ้นอีก จึงมอบหมายให้นางอลิสา รามโกมุท นักอักษรศาสตร์ชำนาญการพิเศษ กลุ่มจารีตประเพณี สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ ปรับปรุงข้อมูลบางส่วนของหนังสือ **เกาะเกร็ด : วิถีชีวิตชุมชนมอญริมน้ำเจ้าพระยา** ซึ่งจัดพิมพ์เผยแพร่ ใน พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่เปลี่ยนแปลงไปให้เป็นปัจจุบัน และเพิ่มหัวข้อการศึกษาเบื้องต้น เรื่อง *เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ดกับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย* ขึ้นอีกหัวข้อหนึ่ง จัดทำเป็นหนังสือ **วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด** เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ดกับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

อนึ่ง ในการศึกษาค้นคว้า เรียบเรียง กรมศิลปากรขอขอบพระคุณ นางมะลิ วงศ์จำนงค์ นางสายหยุด นพมงคล นายพิศาล บุญผูก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ตลอดจนประชาชนตำบลเกาะเกร็ดทุกท่านที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งไว้ ณ ที่นี้ หวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้สนใจตามสมควร

(นายเอนก สีหามาตย์)
อธิบดีกรมศิลปากร

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์
กันยายน ๒๕๕๖

สารบัญ

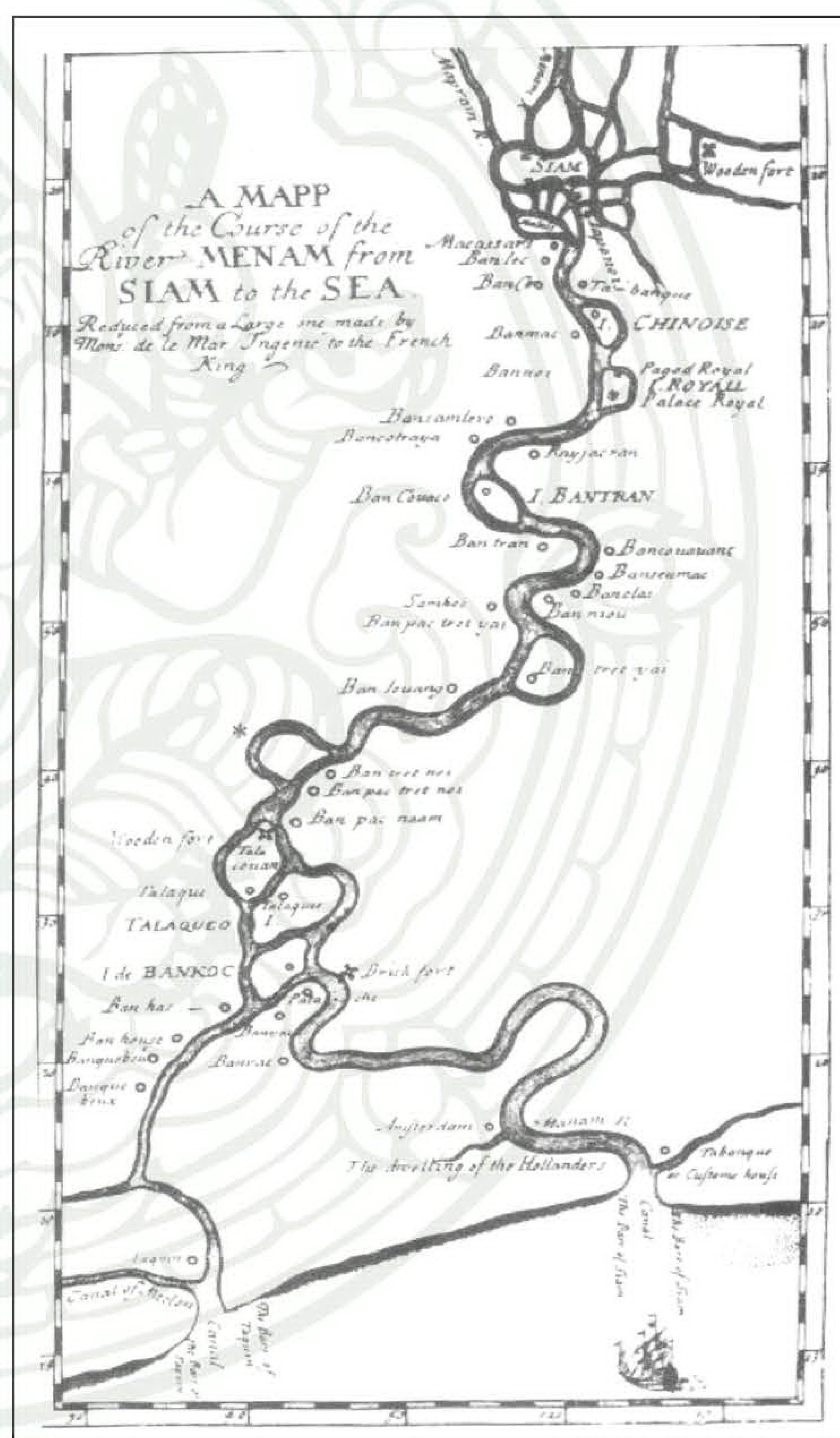
หน้า

วิถีชีวิตชาวมอญเกาะเกร็ด

ความเป็นมาและปัจจุบันของเกาะเกร็ด

เกาะเกร็ดเป็นเกาะขนาดใหญ่กลางแม่น้ำเจ้าพระยา มีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นเกาะมาตั้งแต่สมัยอยุธยาอย่างน้อยที่สุดตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เห็นได้จากมีภาพเกาะเกร็ดปรากฏอยู่ในแผนที่ของชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยสมัยนั้น และมีสภาพเป็นเกาะขนาดใหญ่อย่างชัดเจนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๒๖๕ ในรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระ

เกาะเกร็ดก่อนรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระเป็นแผ่นดินที่ยื่นโค้งออกไปเป็นรูปเกือกม้า มีคลองเกร็ดน้อยไหลจากบ้านปากเตร็จน้อยผ่านบ้านเตร็จน้อยไปออกตรงวัดปากอ่าวหรือวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร คลองเกร็ดน้อยเดิมอาจถูกขุดขึ้นเพื่อให้ชุมชนตรงกลาง**เกร็ด**[๑] สามารถใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคได้สะดวกและเพื่อย่นระยะเวลาการเดินทางขึ้นล่องของผู้ที่จำเป็นจะต้องเดินทางผ่านปากเตร็จ ทำให้แผ่นดินส่วนนี้มีสภาพเป็นเกาะแต่ไม่เด่นชัดนัก จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๒๖๕ ในรัชสมัยพระเจ้าท้ายสระทรงเห็นว่าแม่น้ำตรงคุ้งบางบัวทองอ้อมมากจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระธนบุรีเป็นแม่กองขุดคลองเกร็ดน้อยให้ลึก ๖ ศอก กว้าง ๖ วา ยาว ๒๙ เส้นเศษ[๒] เป็นทางลัดให้แม่น้ำเจ้าพระยาไหลตรงลงไปทางใต้ได้ซึ่งต่อมากระแสน้ำกัดเซาะตลิ่งออกไปจนทำให้คลองลัดนี้กว้างออกไปกว่าที่ขุดไว้มากทำให้มีผู้นิยมใช้เส้นทางลัดนี้เพราะเป็นเส้นทางตรงทำให้ย่นระยะเวลาการเดินทางได้มากเรือแพที่ผ่านเส้นทางลัดนี้มีทั้งที่ใช้ในการเดินทางติดต่อระหว่างชุมชนและบรรทุกสินค้าที่นำขึ้นไปหรือล่องลงมาขาย เมื่อคลองลัดเกร็ดมีความสำคัญมากขึ้นชุมชนบริเวณเกร็ดนี้ก็มีความสำคัญตามไปด้วย โดยเฉพาะมีความสำคัญในการที่เป็นจุดผ่านของเรือสินค้าทั้งไทยและต่างประเทศ ทำให้ต้องตั้งด่านเพื่อตรวจตรา

เส้นทางการเดินเรือจากปากอ่าวถึงกรุงศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๒๒๘ - พ.ศ. ๒๒๒๙

---

[๑] **เกร็ด หรือ เตร็จ** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ อธิบายว่า **เกร็ดหรือเตร็จ หมายถึงลำน้ำเล็กที่เป็นทางลัดเชื่อมลำน้ำใหญ่สายเดียวกันทั้งสองข้าง.**

[๒] กรมศิลปากร. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒.** ๒๕๓๕. หน้า ๑๐๕.

สินค้าขึ้นที่บ้านปากเกร็ด สันนิษฐานว่าด่านที่ปากเกร็ดเป็น**ด่านขนอน**[๑] ตั้งขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐาน แต่คงมีปรากฏให้เห็นอย่างน้อยที่สุดในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะสังฆราชปาลเลอกัวซ์ บาทหลวงชาวฝรั่งเศสซึ่งเดินทางเข้ามาประเทศไทยในสมัยนั้น กล่าวว่า **มีด่านภาษีเรือนแพร้านค้าและวัดงาม ๆ ที่ปากเกร็ด**[๒]

แผนที่เกาะเกร็ด

เกาะเกร็ดเกิดขึ้นจากการขุดขยายคลองลัดเกร็ดน้อย ที่อยู่เหนือบ้านปากเตร็จขึ้นไปให้กว้างขึ้น เพื่อใช้เป็นเส้นทางลัดในการเดินทางโดยเรือขึ้นล่องระหว่างกรุงศรีอยุธยากับปากน้ำ หรือปากทะเลสู่อ่าวไทย เกาะเกร็ดเป็นเกาะขนาดใหญ่ในแม่น้ำเจ้าพระยามาตั้งแต่สมัยพระเจ้าท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา เป็นชุมชนซึ่งเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เพราะเป็นจุดที่เรือซึ่งจะขึ้นไปอยุธยาหรือล่องลงมาบางกอกจะต้องแล่นผ่าน นอกจากนี้ที่ปากคลองลัดเกร็ดทางด้านทิศตะวันออกของเกาะเกร็ดยังเป็นที่ตั้งด่านปากเกร็ด ด่านขนอนสำหรับตรวจตราสิ่งของและเก็บภาษีต้องห้ามที่จะนำเข้าหรือส่งออกนอกประเทศ ทำให้ชุมชนบริเวณเกาะเกร็ด ได้แก่ ชุมชนปากเตร็จน้อยขยายตัวเป็นชุมชนใหญ่และเป็นจุดแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าที่สำคัญจุดหนึ่ง เพราะบริเวณใต้บ้านปากเตร็จลงไปแม่น้ำเจ้าพระยามีลักษณะเป็นอ่าว เรือและแพที่จะผ่านด่านจะมาจอดชุมนุมรอการตรวจตราจำนวนมาก ทำให้ชาวบ้านนำสินค้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันหรือแลกเปลี่ยนซื้อขายกับเรือสินค้าต่างประเทศ เช่น แลกเปลี่ยนอาหารกับสินค้าจากต่างประเทศ และจากการที่มีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าบริวณนี้กันมากทำให้

---

[๑] อักขราภิธานศรับท์ของหมอปรัดเลย์ พ.ศ. ๒๔๑๖ อธิบายว่า **ด่านขนอนคือด่านที่เขาทำหลังคาเป็นกระโจมมียอด สำหรับดูแลสิ่งของต้องห้ามเหมือนด่านปากเกร็ด.**

[๒] ปาลเลอกัวซ์. **เล่าเรื่องเมืองไทย.** แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. ๒๕๐๖. หน้า ๗๘.

มีตลาดน้ำขนาดใหญ่เกิดขึ้น จนมีการเรียกชุมชนบริเวณที่เป็นตลาดนี้ว่า **บ้านบางตลาด** (ตลาดน้ำบางตลาดนี้มีอยู่ถึง พ.ศ. ๒๕๐๖ หลังจากนั้นที่ดินบริเวณนี้ถูกเวนคืน ตลาดน้ำแห่งนี้จึงเลิกไป) ในระหว่างที่มีการสร้างวัดปากอ่าวหรือวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารที่เกาะเกร็ด ตลาดแห่งนี้ได้ขยายตัวไปทางวัดบ่อเกิดเป็นตลาดบกขนาดใหญ่เรียกว่าตลาดปากเกร็ดสืบมาจนปัจจุบัน ชุมชนบริเวณตลาดปากเกร็ดขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ เป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอ โรงพักหรือสถานีตำรวจ และท่าเรือโดยสาร ท่าเรือตลาดปากเกร็ดเป็นท่าเรือสำคัญที่เรือโดยสารทุกลำจะต้องหยุดรับส่งผู้โดยสาร ในอดีตมีเรือโดยสารระยะไกลที่หยุดรับส่งผู้โดยสารที่ท่าเรือปากเกร็ดหลายสาย ได้แก่ เรือสุพรรณ (สีเลือดหมู) วิ่งระหว่างสุพรรณบุรี – ท่าเตียน[๑] เรือมหาราช (สีแดง) วิ่งระหว่างอำเภอมหาราช – ท่าเตียน เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าปากเกร็ดเป็นชุมชนสำคัญมาก มีการติดต่อกับชุมชนที่อยู่ห่างไกลมาโดยตลอด

นับแต่อดีตเกาะเกร็ดเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญและเป็นที่รู้จักแพร่หลาย เห็นได้จากแผนที่ของชาวต่างชาติต่าง ๆ ที่เดินทางเข้ามายังประเทศไทยในสมัยอยุธยาจะมีภาพเกาะเกร็ดปรากฏอยู่ทั้งก่อนและหลังจากการขุดคลองลัดเกร็ดน้อยทั้งสิ้น แต่เดิมเกาะเกร็ดมิได้เรียกว่าเกาะเกร็ด เรียกว่า บ้านเตร็จน้อยและบ้านปากเตร็จน้อย (เรียกชุมชนบริเวณกลางเกร็ดฝั่งตะวันออกว่าบ้านเตร็จน้อยและชุมชนบริเวณปากเกร็ดฝั่งตะวันออกว่าบ้านปากเตร็จน้อย) ชื่อ **เกาะเกร็ด** นั้น เรียกกันภายหลังเมื่อปากเกร็ดได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ

เกาะเกร็ดเป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่มานานแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา มีวัดเก่าที่มีรูปแบบศิลปะแบบสมัยอยุธยาตอนปลายหลายวัด ตั้งอยู่ริมคลองลัดเกร็ดและปากคลองลัดเกร็ด ได้แก่ วัดป่าลิไลยก์ วัดป่าฝ้าย (วัดฉิมพลีในปัจจุบัน) วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารหรือวัดปากอ่าว วัดชมพูราย วัดสนามเหนือ หรือ วัดสนามไชย วัดกลางเกร็ด วัดศาลากุล (เดิมเรียกศาลากุน)

ชาวมอญที่เกาะเกร็ดส่วนใหญ่เป็นชาวมอญที่อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ นอกจากนั้นอพยพมาจากเมืองหงสาวดีและเมืองอื่น ๆ ในดินแดนที่เคยเป็นอาณาจักรมอญในประเทศสหภาพพม่า[๒] โดยมาตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณปากเกร็ดก่อน ต่อมาส่วนหนึ่งจึงย้ายเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะ นอกจากนี้เป็นชาวมอญซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตามที่ต่าง ๆ เช่น จังหวัดราชบุรีอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานรวมอยู่ด้วย ชาวมอญจากเมืองเมาะตะมะอพยพเข้ามาในประเทศไทยครั้งใหญ่ ๒ ครั้ง ในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยครั้งหนึ่ง ชาวมอญเมืองเมาะตะมะที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารทั้ง ๒ สมัย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แขวงเมืองนนท์ เมืองสามโคก (อำเภอเมืองปทุมธานี) และนครเขื่อนขันธ์ (อำเภอพระประแดง)

เกาะเกร็ดนี้แต่เดิมมิได้เรียกว่า **เกาะเกร็ด** เรียกว่า **เกาะศาลากุน** เริ่มเรียกตั้งแต่เมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าชาวบ้านเรียกว่าเกาะศาลากุน หลังจากที่เจ้าพระยารัตนาธิเบศร์

---

[๑] พิศาล บุญผูก. "กำเนิดอำเภอปากเกร็ดและตำบลปากเกร็ด". **บ้านปากเกร็ดและเกาะเกร็ด.** ๒๕๓๗. หน้า ๑๐๔ – ๑๐๕.

[๒] พิศาล บุญผูก. ตั้งข้อสังเกตว่า **สำเนียงชาวมอญเกาะเกร็ดคล้ายกับสำเนียงชาวมอญเมืองเมาะตะมะ.**

(กุน) ที่สมุหนายกในสมัยรัชกาลที่ ๒ สร้างศาลาริมน้ำสำหรับพักเรือสินค้าที่ท่านทำการค้าขายกับประเทศจีนไว้ ศาลานี้ตั้งอยู่ชายน้ำเป็นจุดเด่นเรียกกันว่า **ศาลาจีนกุน** หรือ **ศาลาเจ้าคุณกุน** ต่อมาท่านได้ถวายศาลานี้ให้กับวัดที่อยู่ใกล้เคียง ทำให้ชาวบ้านเรียกวัดนี้ในระยะต่อมาว่า **วัดศาลากุน** ชุมชนบริเวณนี้จึงเรียกกันว่า**บ้านศาลากุน** ประกอบกับสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งบ้านศาลากุนนี้มีสภาพเป็นเกาะอย่างชัดเจน ผู้เดินทางผ่านไปผ่านมาจึงเรียกว่าเกาะศาลากุนด้วย และนิยมเรียกว่าเกาะศาลากุนอยู่ระยะหนึ่ง จนเมื่อตั้งอำเภอปากเกร็ดแล้วจึงเปลี่ยนเป็นเรียกว่า **เกาะเกร็ด**

ในสมัยอยุธยาชุมชนบริเวณคลองลัดเกร็ดน้อยมีแต่ชื่อบ้านเตร็จน้อยซึ่งตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคลองลัดเกร็ดน้อย และชุมชนบ้านปากเตร็จน้อยตรงปากทางลัดเกร็ดซึ่งชาวมอญสูงอายุ มักเรียกว่ากวานปั๊กเกร็ด[๑] ประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณลัดเกร็ดนี้ส่วนใหญ่เป็นคนมอญ ดังเช่นที่สุนทรภู่กล่าวไว้ในนิราศวัดเจ้าฟ้า ว่า

ถึงปากเตร็ดเตร็ดเตร่มาเร่ร่อน   เที่ยวสัญจรตามระลอกเหมือนจอกแหน
มาถึงเตร็ดเขตมอญสลอนแล   ลูกอ่อนแอ้อุ้มจูงพะรุงพะรัง

หรือในนิราศภูเขาทองว่า

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า   ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา   ทั้งผัดหน้าจับเขม่าเหมือนชาวไทย

บริเวณบ้านปากเกร็ดและชุมชนใกล้เคียงมีการขยายตัวและพัฒนาชุมชนเรื่อยมา กลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่มีประชาชนเข้ามาอาศัยอยู่จำนวนมาก จนได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๒๗ มีนายเนียม นนทนาคร ชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดเป็นนายอำเภอคนแรก ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระรามัญนนทเขตคดี ในสมัยนั้นยังไม่มีที่ว่าการอำเภอจึงใช้บ้านนายอำเภอเป็นสำนักงาน ฉะนั้นที่ว่าการอำเภอปากเกร็ดในระยะแรกจึงอยู่ที่บ้านของพระรามัญนนทเขตคดีบนเกาะเกร็ดซึ่งเดิมมีชื่อว่า เกาะศาลากุน[๒]

เกาะเกร็ดเป็นชุมชนที่มีผู้อยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีวัดเก่าอยู่หลายวัด เช่น วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร (หรือวัดปากอ่าว หรือ เพี่ยะมู่ฮะเติ้งในภาษามอญ) วัดเสาธงทอง วัดฉิมพลี วัดไผ่ล้อม วัดป่าเลไลยก์ เป็นต้น ปัจจุบันเกาะเกร็ดเป็นตำบลหนึ่งใน ๑๒ ตำบล ของอำเภอปากเกร็ด

เกาะเกร็ด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ห่างจากอำเภอปากเกร็ดประมาณ ๒ กม. ที่ละติจูด ๑๓ องศา ๕๔ ลิปดา – ๑๓ องศา ๕๕ ลิปดาเหนือ และลองกิจูด ๑๐๐ องศา ๒๘ ลิปดา – ๑๐๐ องศา ๒๙ ลิปดาตะวันออก มีพื้นที่ ๔.๒ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๒,๖๒๕ ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ๑,๐๘๔ ไร่ หรือประมาณร้อยละ ๔๑.๓๐ ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ทั่วไปเป็นสวนผลไม้ กลางเกาะเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า (เดิมเป็นพื้นที่ทำนาดอนซึ่งใช้วิธีสูบน้ำเข้ามาทำนา ต้องลงทุนสูง จึงเลิกทำไปใน พ.ศ. ๒๕๒๕) พื้นที่บางแห่งมีน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนและฤดูน้ำหลาก บางปีท่วมตลอดทั้งเกาะในฤดูน้ำหลาก

---

[๑] พิศาล บุญผูก. “บ้านปากเกร็ดอยู่ที่ใด”. ใน **บ้านปากเกร็ดและเกาะเกร็ด.** ๒๕๓๗. หน้า ๖๙.

[๒] พิศาล บุญผูก. **เกาะเกร็ดวัดเสาธงทอง.** ๒๕๓๐. หน้า ๓

ชุมชนมุสลิมที่เกาะเกร็ด

ชุมชนชาวไทยและชาวมอญที่เกาะเกร็ด

ทิศเหนือ	จดตำบลคลองพระอุดม
ทิศใต้	จดตำบลท่าอิฐ
ทิศตะวันออก	จดตำบลปากเกร็ด
ทิศตะวันตก	จดตำบลอ้อมเกร็ด

ตำบลเกาะเกร็ดประกอบด้วย หมู่บ้าน ๗ หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ ๑ บ้านลัดเกร็ด หมู่ที่ ๒ บ้านศาลากุลนอก หมู่ที่ ๓ บ้านศาลากุลใน หมู่ที่ ๔ บ้านคลองสระน้ำอ้อย หมู่ที่ ๕ บ้านท่าน้ำ หมู่ที่ ๖ บ้านเสาธงทอง หมู่ที่ ๗ บ้านโอ่งอ่าง

ประชากรบนเกาะเกร็ดมีทั้งสิ้น ๕,๖๓๕ คน เป็นชาย ๒,๖๓๙ คน เป็นหญิง ๒,๙๙๖ คน ความหนาแน่นเฉลี่ย ๑,๓๔๒ คน/ตารางกิโลเมตร ประชากรที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนเกาะเกร็ดมีหลายเชื้อชาติ ได้แก่ เชื้อชาติไทย เชื้อชาติจีน เชื้อชาติมอญ และพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม เป็นประชากรเชื้อชาติมอญร้อยละ ๓๕ ของประชากรทั้งหมด ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๖ และหมู่ที่ ๗ เป็นประชากรเชื้อชาติไทยและจีนร้อยละ ๕๐ ของประชากรทั้งหมด ตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๔ และหมู่ที่ ๕ ประชากรอีกร้อยละ ๑๕ เป็นประชากรที่นับถือศาสนาอิสลาม ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณริมแม่น้ำของพื้นที่หมู่ที่ ๒ ๓ ๔ และ ๕ อย่างไรก็ตามทุกหมู่บ้านมีชาวไทยเชื้อชาติไทยอาศัย

ปะปนอยู่ด้วย ประชากรคิดเป็นครัวเรือนของตำบลเกาะเกร็ดเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่ อาศัยอยู่หนาแน่นที่สุดในพื้นที่หมู่ที่ ๑ (บ้านลัดเกร็ด) และอาศัยอยู่น้อยที่สุดในพื้นที่หมู่ที่ ๗ (บ้านโอ่งอ่าง)

ตารางแสดงเนื้อที่และจำนวนครัวเรือนของตำบลเกาะเกร็ด

	เนื้อที่ (ไร่)	สัดส่วน (%)	จำนวนครัวเรือน
หมู่ที่ ๑ บ้านลัดเกร็ด	๒๑๖	๗.๖	๒๕๖
หมู่ที่ ๒ บ้านศาลากุลนอก	๓๕๙	๘.๒	๓๒๖
หมู่ที่ ๓ บ้านศาลากุลใน	๑,๐๕๘	๔๕.๕	๒๔๐
หมู่ที่ ๔ บ้านคลองสระน้ำอ้อย	๓๑๕	๑๒.๔	๑๕๓
หมู่ที่ ๕ บ้านท่าน้ำ	๒๙๑	๑๓.๓	๒๗๔
หมู่ที่ ๖ บ้านเสาธงทอง	๒๔๐	๑๑.๐	๑๘๑
หมู่ที่ ๗ บ้านโอ่งอ่าง	๑๔๖	๒.๑	๑๒๓
รวม	**๒,๖๒๕**	**๑๐๐.๐๐**	**๑,๕๕๓**

ที่มา : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด

พื้นที่ส่วนใหญ่ของเกาะเกร็ดมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง บริเวณกลางเกาะเป็นที่ดอนลาดต่ำไปทางพื้นที่ริมแม่น้ำ ในฤดูน้ำหลากระหว่างเดือนกันยายนถึงพฤศจิกายน น้ำจะท่วมบริเวณพื้นที่เกษตรกรรมเป็นประจำ อากาศที่เกาะเกร็ดร้อนชื้น มีฝนตกชุกในช่วงฤดูฝน บางปีเกิดอุทกภัย พื้นที่ทั่วไปไม่แห้งแล้ง เพราะมีพื้นที่ที่เป็นสวนผลไม้อยู่มากและมีน้ำล้อมรอบทำให้มีความชุ่มชื้นตลอดปี

ลักษณะดินบริเวณตอนกลางเกาะเกร็ดเป็นดินตะกอนที่น้ำพัดพามา มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการปลูกผัก ผลไม้ แต่มีปัญหาเกี่ยวกับการระบายน้ำ ส่วนบริเวณริมฝั่งส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวสีเทาปนสีเขียวมะกอกหรือมีจุดประสีเทา และสีน้ำตาลปนเหลืองหรือสีน้ำตาลอ่อนปนเขียวมะกอกเนื้อละเอียดน้ำซึมผ่านได้ยาก เหมาะแก่การทำเครื่องปั้นดินเผา ด้วยเหตุนี้เองชาวมอญที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่เกาะเกร็ดจึงได้ยึดการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ ชาวมอญเกาะเกร็ดใช้ดินเหนียวที่เกาะเกร็ดทำเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่เริ่มแรกจนเมื่อประมาณ ๖๐ ปีที่ผ่านมา เจ้าของเรือกสวนไร่นาบนเกาะเกร็ดไม่ยอมขายหรือให้ชาวมอญนำดินในที่ของตนไปใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา ชาวมอญต้องซื้อดินจากจังหวัดปทุมธานีมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาแทนดินเหนียวเนื้อดีของเกาะเกร็ด

ปั๊มน้ำมันริมน้ำ

เกาะเกร็ดล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา มีคลองแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปภายในพื้นที่ทั้ง ๗ หมู่บ้าน คลองที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาเข้าไปในพื้นที่ต่างๆของเกาะ ได้แก่ คลองวัดฉิมพลี คลองวัดปรมัยยิกาวาส คลองวัดศาลากุล คลองชมพูลาย คลองโต๊ะดำ คลองสระน้ำอ้อย คลองวัดจันทร์ คลองมะขามทอง คลองวัดเสาธงทอง และคลองวัดไผ่ล้อม เป็นต้น ใช้เป็นทั้งคลองส่งน้ำเข้าไปใช้ในการเกษตรกรรมและการอุปโภคต่างๆ รวมทั้งเป็นคลองระบายน้ำหรือระบายน้ำโสโครกลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา ปัจจุบันคลองเหล่านี้ตื้นเขินไปมากยังไม่ได้รับการขุดลอก ชาวเกาะเกร็ดใช้น้ำประปาและน้ำบาดาลในการอุปโภคบริโภคและใช้น้ำจากคลองต่างๆ เพื่อการเกษตรกรรมเป็นหลัก

ลึกจากริมแม่น้ำเข้าไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของตำบลเกาะเกร็ดในปัจจุบันขึ้นอยู่กับภาคเกษตรกรรม รองลงมาเป็นภาคอุตสาหกรรมซึ่งมีเฉพาะอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยทั่วไปประชาชนตำบลเกาะเกร็ดเป็นเกษตรกรชาวสวน ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ และพนักงานบริษัท ประชากรส่วนใหญ่ประกอบมากกว่าหนึ่งอาชีพ เช่น ทำสวนอาชีพหนึ่งและสานเข่งปลาทูด้วยอีกอาชีพหนึ่ง แต่ละหมู่บ้านมีอาชีพหลักดังนี้

โรงงานเครื่องปั้นดินเผา

ประชากรผู้มีอาชีพในภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักทำอุตสาหกรรมในครัวเรือนอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๕ หมู่ที่ ๖ หมู่ที่ ๗ ผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทต่างๆ ทั้งเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ครก อ่างดิน กระถาง และของที่ระลึกต่างๆ เช่น หม้อน้ำแกะสลักลาย ขนาดปกติและขนาดจิ๋ว ชุดสำรับข้าวแช่ขนาดจิ๋ว ฯลฯ ส่วนประชากรผู้มีอาชีพทำงานหัตถกรรมสานเข่งปลาทูอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ ๒ หมู่ที่ ๓ หมู่ที่ ๔ หมู่ที่ ๕ สำหรับพวกที่มีอาชีพค้าขายจะรับซื้อผลผลิตทางการเกษตรจากเกษตรกรไปขายทั้งในและนอกชุมชน

เกาะเกร็ดในปัจจุบันเป็นตำบลที่อยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนเมือง แต่มีลักษณะพิเศษคือ เป็นชุมชนที่จะติดต่อกับชุมชนอื่นได้โดยทางน้ำเท่านั้น เกาะเกร็ดในปัจจุบันมีปัจจัยขั้นพื้นฐานของสังคมพอเพียง มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการที่จำเป็นพร้อมมูล เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ สถานีตำรวจ สถานีดับเพลิง สถานีอนามัย ห้องสมุดประชาชน โรงเรียน ศาสนสถาน และร้านขายสินค้าอุปโภคบริโภคประเภทต่างๆ

การตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยของประชากรในบริเวณเกาะเกร็ดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่หนาแน่นบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยารอบๆ เกาะเหมือนวิถีชีวิตชาวไทยทั่วไปในอดีตที่นิยมตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำเพื่อความสะดวกสบายในการใช้น้ำอุปโภคบริโภค และใช้เป็นเส้นทางคมนาคม

การตั้งบ้านเรือนของประชาชนตำบลเกาะเกร็ด มี ๒ ลักษณะ คือ ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่ม เช่น บริเวณริมแม่น้ำ ริมทางเดินสาธารณะใกล้กับสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นชุมชนเล็กๆ หลายชุมชน อีกลักษณะหนึ่งคือตั้งบ้านเรือนแบบกระจายตามพื้นที่เกษตรกรรม

ความเป็นมาของชุมชนมอญเกาะเกร็ด

ชาวไทยในอดีตมีวิถีชีวิตผูกพัน และพึ่งพาอาศัยแม่น้ำลำคลองในการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในภาคกลางประชาชนจะอาศัยอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลองเป็นส่วนมาก ใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในการเดินทางและขนส่ง แม่น้ำลำคลองในภาคกลางจากอดีตถึงปัจจุบันได้รับการพัฒนาปรับปรุงเป็นระยะตามความต้องการในแต่ละยุคสมัย เช่น ในสมัยอยุธยามีการขุดคลองลัดต่าง ๆ ขึ้นหลายคลอง เพื่อย่นระยะการเดินทางขึ้นล่องในแม่น้ำเจ้าพระยาของประชาชนและของเรือสินค้า รวมทั้งร่นระยะทางการเดินทัพเรือในยามสงคราม ดังมีหลักฐานกล่าวไว้ในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ ดังนี้

พ.ศ. ๒๐๔๑ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขุดลอกคลองสำโรงและคลองทับนาง ซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อกับแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำบางปะกง

พ.ศ. ๒๐๖๕ สมเด็จพระไชยราชาธิราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัด ตั้งแต่ปากคลองบางกอกน้อยไปออกปากคลองบางกอกใหญ่ ที่วัดอรุณราชวราราม เพื่อให้แม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเดิมไหลอ้อมวกไปตามคลองบางกอกน้อยไปออกปากคลองบางกอกใหญ่ ไหลลัดตัดตรงย่นระยะการเดินทางเรือในแม่น้ำเจ้าพระยา (ปัจจุบันคลองที่ขุดลัดนี้ คือ แม่น้ำเจ้าพระยาตรงหน้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถึงปากคลองตลาด)

พ.ศ. ๒๐๘๑ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดตั้งแต่วัดชะลอในคลองบางกรวยมาทะลุริมวัดขี้เหล็ก ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของคลองบางกอกน้อย

พ.ศ. ๒๑๕๑ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขุดคลองลัดที่ท้ายสามโคก

คือตั้งแต่ปากคลองลาดพร้าวในปัจจุบันถึงปากคลองบางหลวงเชียงราก เรียกว่าคลองเกร็ดใหญ่ ซึ่งปัจจุบันน้ำกัดเซาะกว้างออกไปมากจนกลายเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา

พ.ศ. ๒๑๗๙ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดตั้งแต่เมืองนนท์ถึงปากคลองบางกรวย ปัจจุบันคือแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณเมืองนนทบุรี ตั้งแต่ปากคลองอ้อมถึงปากคลองบางกรวยตรงวัดเขมาภิรตาราม

พ.ศ. ๒๒๖๕ สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดเกร็ดน้อยจากบริเวณวัดปากอ่าว (วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร) ไปถึงปากคลองเกร็ดน้อย

เมื่อแม่น้ำเจ้าพระยาได้รับการพัฒนา ปรับปรุงให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางขึ้นล่องตามลำน้ำ ชุมชนที่ตั้งอยู่ตามลำน้ำก็พัฒนาตามไปด้วย ชุมชนขยายใหญ่ขึ้น เกิดตลาดน้ำซึ่งเป็นศูนย์กลางการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าขึ้น ชุมชนริมแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่างซึ่งเป็นที่รู้จักดีตั้งแต่อดีต ได้แก่ ชุมชนย่านปากเตร็จใหญ่ ชุมชนบ้านเตร็จน้อย ชุมชนบ้านปากเตร็จน้อย ชุมชนตลาดแก้ว ชุมชนตลาดขวัญ ชุมชนบางกอก ชุมชนพระประแดง เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้มีชื่อปรากฏในแผนที่ของชาวต่างชาติทุกชาติ ที่เข้ามาในประเทศไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา

ปลายคลองลัดเกร็ดน้อยตรงมุมวัดปรมัยยิกาวาสหรือวัดปากอ่าว

ชุมชนบริเวณปากเตร็จน้อย (ปากเกร็ดในปัจจุบัน) เป็นชุมชนริมน้ำแห่งหนึ่งที่มีความสำคัญในอดีตเพราะเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ด่านปากเกร็ด ด่านขนอนตรวจและเก็บภาษีสินค้าที่ขึ้นล่องผ่านด่าน และเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้ปากคลองลัดเกร็ด ซึ่งมีลักษณะเป็นอ่าวใหญ่ที่เรือสามารถจอดพักได้ ชุมชนบริเวณปากเกร็ดจึงพัฒนาเป็นชุมชนใหญ่เรื่อยมาเป็นที่รู้จักดีทั้งในหมู่ชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะที่เดินทางเข้ามาประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา

ชุมชนในบริเวณปากเกร็ดซบเซาลง และอาจร้างไประยะหนึ่งเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ใน พ.ศ. ๒๓๑๐ เพราะประชาชนหนีภัยสงครามเข้าไปอยู่ตามป่าเขากันหมด แต่ไม่นานนักกลับฟื้นตัวอีกครั้งหนึ่งในสมัยกรุงธนบุรีหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกู้อิสรภาพได้ และมีชุมชนใหม่เกิดขึ้นคือ ชุมชนของคนมอญที่อพยพหนีพม่าเข้ามาในประเทศไทย และสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแขวงเมืองนนท์ ดังความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า

"ฝ่ายพวกรามัญที่หนีพม่ามานั้น พระยาเจ่ง ตละเสี้ยง ตละเก็บ กับพระยากลางเมือง ซึ่งหนีเข้ามาครั้งกรุงเก่า พม่าตีกรุงได้นำตัวกลับไป และสมิงรามัญ นายไพร่ทั้งปวงพาครัวเข้ามาทุกด่านทุกทาง ให้ข้าหลวงไปรับมาถึงพระนครพร้อมกันแล้วทรงพระกรุณาให้ตั้งบ้านเรือนอยู่แขวงเมืองนนท์บ้าง เมืองสามโคกบ้าง แต่ฉกรรจ์จัดได้สามพัน โปรดให้หลวงบำเรอภักดิ์ครั้งกรุงเก่าเป็นเชื้อรามัญให้เป็นพระยารามัญวงศ์ เรียกว่า จักรีมอญควบคุมกองมอญใหม่ทั้งสิ้น และโปรดเกล้าฯ พระราชทานตราภูมิคุ้มห้ามสรรพากรขนอนตลอดทั้งปวง ให้ค้าขายทำมาหากินเป็นสุข แล้วให้เกณฑ์พระยารามัญวงศ์คุมกองมอญยกหนุนออกไปต่อรบพม่าอีกทัพหนึ่ง"[๑]

ชาวมอญที่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่แขวงเมืองนนท์นั้น ได้แยกกันตั้งถิ่นฐานกระจัดกระจายทั่วไป แต่ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่แถบที่เป็นอำเภอปากเกร็ดในปัจจุบัน ดังจะพบเห็นชุมชนชาวมอญได้ที่เกาะเกร็ดริมคลองลัดเกร็ดฝั่งตะวันออกและปากคลองบางตลาด เป็นต้น ต่อมาชุมชนมอญปากเกร็ด เมืองนนทบุรี ขยายใหญ่ขึ้นและกระจัดกระจายออกไปมากขึ้น เนื่องจากมีชาวมอญที่อพยพเข้ามาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจำนวนหนึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนบริเวณปากเกร็ดด้วย

ชุมชนมอญในประเทศไทยเปรียบเสมือนด่านหน้าที่คอยสกัดมิให้ข้าศึก โดยเฉพาะพม่าบุกเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ ได้โดยสะดวก โดยพระมหากษัตริย์ไทยทรงให้ชาวมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งบ้านเรือนอยู่ตามเส้นทางที่ข้าศึกจะยกทัพเข้าสู่เมืองหลวงของไทยตามลำน้ำต่าง ๆ เช่น เส้นทางตามลำน้ำเจ้าพระยาโปรดฯ ให้ชาวมอญไปตั้งถิ่นฐานที่พระนครศรีอยุธยา สามโคก ปากเกร็ด นนทบุรี ส่วนเส้นทางลำน้ำแม่กลองโปรดให้ชาวมอญไปอยู่ที่เมืองกาญจนบุรี บ้านโป่ง โพธาราม เมืองราชบุรี และเมืองสมุทรสงคราม เป็นต้น นอกจากนี้ผู้นำและชายชาวมอญได้ช่วยไทยรบกับพม่าในสงครามครั้งต่าง ๆ หลายครั้ง

พิศาล บุญผูก ผู้ศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับชาวมอญในประเทศไทยสันนิษฐานว่า *ชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นชาวมอญที่อพยพมาจากเมืองเมาะตะมะ เมืองเมาะลำเลิง และหมู่บ้านกวานอาม่านทางตอนใต้ของเมืองหงสาวดี เข้ามาตั้งถิ่นฐานที่ปากเกร็ดและเกาะเกร็ดครั้งใหญ่ ๒ ครั้ง คือ ใน พ.ศ. ๒๓๑๗ สมัยกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง และใน พ.ศ. ๒๓๕๘ สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ครั้งหนึ่ง*

การตั้งถิ่นฐานครั้งใหญ่ของชาวมอญเกาะเกร็ดเกิดขึ้นในรัชสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้งต่อ ๆ มาเป็นการอพยพจากถิ่นฐานต่าง ๆ ในประเทศไทยมาอยู่ที่เกาะเกร็ด

---

[๑] กรมศิลปากร. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒.** ๒๕๓๕. หน้า ๑๙๓.

ชาวมอญได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามเส้นทางยุทธศาสตร์ต่าง ๆ โดยเฉพาะเส้นทางที่พม่าจะยกทัพเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้สร้างเมืองนครเขื่อนขันธ์ขึ้น เพื่อให้เป็นเมืองหน้าด่านป้องกันข้าศึกที่จะยกมาทางทะเล แล้วโปรดให้ย้ายครอบครัวชาวมอญเมืองปทุมธานีพวกพระยาเจ่งที่เป็นชายฉกรรจ์ประมาณ ๓๐๐ คน ไปอยู่เมืองนครเขื่อนขันธ์ พร้อมกับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งสมิงทอมาบุตรพระยาเจ่งเป็นพระยานครเขื่อนขันธ์ฯ ผู้รักษาเมือง

มอญเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีวัฒนธรรมเป็นของตนเองและเป็นแบบอย่างแก่ประเทศใกล้เคียง ชาวมอญอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานอย่างน้อยที่สุดประมาณ ๔๐๐ ปีมาแล้ว มีถิ่นฐานอยู่เกือบทุกภาคของประเทศไทย ชาวมอญมีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีมอญอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใด ชาวไทยเชื้อสายมอญแต่ละชุมชนสามารถรักษาและสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีมอญไว้ได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะประเพณีของชุมชนมอญที่มีขนาดใหญ่จะเป็นที่รู้จักแพร่หลาย เช่น ประเพณีของชุมชนมอญปากลัด ชุมชนมอญเกาะเกร็ด ชุมชนมอญบางกระดี่

ชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด เป็นชาวไทยเชื้อสายมอญกลุ่มหนึ่งที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีมอญไว้ได้ดีพอสมควร บรรพบุรุษอพยพมาจากเมืองเมาะตะมะเป็นส่วนใหญ่ และมีส่วนหนึ่งอพยพมาจากกวานอาม่าน (หมู่บ้านช่างปั้น) ทางตอนใต้ของเมืองหงสาวดี อพยพเข้ามาในประเทศไทยในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชและในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ประกอบอาชีพหลายอาชีพ เช่น ทำนา ค้าขาย ทำสวนและทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งได้รับการกล่าวขานว่ามีความประณีตสวยงาม มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทำให้เกาะเกร็ดมีชื่อเสียงเรื่องเครื่องปั้นดินเผามาแต่โบราณจนปัจจุบัน ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดรับราชการ เป็นพนักงานรัฐวิสาหกิจ และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ ทำสวน และทำเครื่องปั้นดินเผาแต่ไม่มากเหมือนในอดีต

วัฒนธรรมมอญที่เกาะเกร็ด

มอญเป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเก่าแก่ชาติหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชาวมอญอพยพมาจากตอนใต้ของประเทศอินเดีย เข้ามาตั้งถิ่นฐานและก่อตั้งประเทศมอญขึ้นทางตอนใต้ของประเทศสหภาพพม่าในปัจจุบัน มอญเผยแพร่วัฒนธรรมของตนแก่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อาทิ พม่า และไทย

ในสมัยอยุธยาดินแดนประเทศมอญถูกพม่าเข้ายึดครอง และหลุดพ้นจากการปกครองของพม่าหลายครั้ง สุดท้ายได้สูญเสียดินแดนทั้งหมดให้แก่พม่าไปในสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อชาวมอญสูญเสียดินแดนให้แก่ประเทศพม่า ชาวมอญจำนวนมากได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนประเทศไทย บริเวณชายแดนใกล้กับดินแดนที่เคยเป็นประเทศมอญ เช่น บริเวณจังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดราชบุรี จังหวัดตาก และกระจายไปอยู่บริเวณภาคกลางของประเทศไทย

ประเทศไทยรับเอาวัฒนธรรมประเพณีหลายอย่างจากอินเดียโดยผ่านประเทศมอญในอดีต และนำวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างของมอญไปเป็นแบบแผน หรือรวมกับวัฒนธรรมประเพณีไทย ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมมอญกับวัฒนธรรมไทยมีหลายด้านและมีมานานหลายร้อยปี เช่น พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้พระธรรมศาสตร์จากคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ของมอญเป็นแบบแผนในการเป็นธรรมิกราชา ชาวไทยนำภาษามอญมาใช้ในภาษาไทยในลักษณะคำซ้อนคำ โดยนำคำในภาษามอญซ้อนคำในภาษาไทยที่มีความหมายเดียวกัน เช่น คำว่า **ครกบาก** มาจากครกในภาษาไทยและบากที่แปลว่า **ครก** ในภาษามอญ มักนำมาใช้ในวรรณคดีเพื่อต้องการให้เกิดคำหลากหลายขึ้น และที่ได้รับการยอมรับและนำมาใช้อย่างแพร่หลายเสมือนหนึ่งเป็นวัฒนธรรมของไทย คือ วัฒนธรรมด้านดนตรี ชาวไทยนำเอาดนตรีมอญมาเล่นแทนดนตรีไทยในโอกาสต่าง ๆ เช่น นิยมนำปี่พาทย์มอญมาเล่นแทนวงปี่พาทย์นางหงส์ของไทยในงานศพ เป็นต้น

ภาษาและวรรณกรรม

ดินแดนประเทศมอญถูกพม่าเข้ายึดครองกลืนชาติมอญไปหมดสิ้น จนเกือบจะไม่เหลือวัฒนธรรมมอญที่แท้จริงแล้ว แต่ชาวมอญซึ่งอพยพเข้ามาในประเทศไทยนานนับร้อยปีมาแล้วยังคงรักษาวัฒนธรรมมอญไว้ได้พอสมควรแม้กระทั่งภาษาพูดและภาษาเขียน ปัจจุบันชาวมอญสูงอายุบางคนยังคงพูดภาษามอญกับชาวมอญผู้สูงอายุด้วยกัน แต่อ่านและเขียนภาษามอญได้ด้วยนั้นมีจำนวนน้อย ผู้ที่ทั้งพูดเขียนและอ่านภาษามอญได้ยังคงมีอยู่บ้างในหมู่นักวิชาการและผู้สนใจศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมมอญและพระสงฆ์เชื้อสายมอญบางรูป

วรรณกรรมมอญ เท่าที่มีหลักฐานแบ่งได้สามประเภท คือ **ประเภทฉันทะลังกา** เป็นหนังสือร้อยกรองชนิดหนึ่งคล้ายกับกลอนร่ายของไทย **ประเภทเพลง** คล้ายโคลงสามของไทย **ประเภทร้อยแก้ว** ได้แก่ หนังสือสำหรับเทศน์ พงศาวดาร นิทาน คติธรรม

หนังสือประเภทฉันทะลังกาของมอญในประเทศไทยมีประมาณ ๑๖๐ เรื่อง เล่มสุดท้ายแต่งเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว วรรณกรรมมอญประเภทนี้ที่พบในเมืองไทยรุ่นเก่าเป็นเรื่องที่แต่งตั้งแต่มอญยังไม่เสียอิสรภาพให้แก่พม่าแต่งโดยเจ้าอาวาสวัด อะ – เฟาะ (หญ้าคา) เมืองหงสาวดี ท่านแต่งไว้ทั้งหมด ๒๓ เรื่อง ได้แก่ โลกะสิทธิ สองกินนร โลกะวินัย มาฆสิระ สิริสงสาร เป็นต้น

วรรณกรรมมอญประเภทฉันทะลังกาสมัยหลังแต่งเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีที่ผ่านมา มีประมาณ ๑๓ เรื่อง แต่งโดยหมอแผนโบราณชาวมอญผู้หนึ่ง ชื่อ คลาย ซึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย หมอคลายตั้งรกรากอยู่ใกล้วัดฉิมพลี (วัดมอญบนเกาะเกร็ด) หมอคลายได้แต่งวรรณกรรมหลายเรื่อง ได้แก่ นางแก่นจันทน์ ลูกปลาสลิด ลูกปลาหมอ ลูกสาวพญานาค พญาช้างฉัททันต์ เป็นต้น

กล่าวกันว่าวรรณกรรมที่เจ้าอาวาสแห่งวัด อะ – เฟาะ แต่งนั้น มีหลายเรื่องที่มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับนิทานในเรื่องปัญญาสชาดก ส่วนเรื่องที่หมอคลายแต่งนั้นกล่าวกันว่า หลายเรื่องเอาเค้าไปจากนิทานไทย วรรณกรรมมอญเรื่องที่แต่งหลังสุดอาจจะเป็นเรื่อง นกยูงทอง แต่งโดยพระอัคคะทีปะ แห่งวัดสิริมงคล ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ใน พ.ศ. ๒๔๒๘ วรรณกรรมมอญ

เหล่านี้จารไว้บนใบลานแล้วคัดลอกลงไว้บนใบลานต่อ ๆ กันมาและถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี วรรณกรรมเหล่านี้จะถูกนำมาอ่านในงานศพซึ่งจัดขึ้นที่บ้าน ให้ผู้มาร่วมงานฟังเป็นคติธรรมสอนใจแทนการให้พระสงฆ์มาสวดเหมือนคนไทย[๑]

หนังสือประเภทเพลงแต่งขึ้นเพื่อการเล่นทะแยมอญและอ่านทั่ว ๆ ไป เช่นเดียวกับหนังสือประเภทฉันทะลังกาแต่แต่งบทสั้นกว่า ถ้าแต่งเพื่อการอ่านทั่ว ๆ ไป เนื้อหาของหนังสือจะเป็นเรื่องธรรมะ สุภาษิต คติสอนใจ เป็นต้น ส่วนหนังสือประเภทร้อยแก้ว ส่วนมากเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนาที่แต่งไว้สำหรับพระสงฆ์ใช้เทศน์เรื่องประวัติศาสตร์และเรื่องที่เป็นคติสอนใจ

นาฏศิลป์และดนตรีมอญ

ดนตรีมอญและดนตรีของพม่า ไทย ลาว เขมร มีลักษณะและวิธีการเล่นคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะดนตรีไทยและดนตรีมอญมีความคล้ายคลึงกันมากที่สุด แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ดนตรีประเภทเครื่องดีด เครื่องสี เครื่องตี และเครื่องเป่า เครื่องดนตรีไทยและเครื่องดนตรีมอญมีรูปร่างลักษณะโดยรวมเหมือนกันจะมีข้อแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย เช่น

ประเภทเครื่องสี มอญมีซอมอญซึ่งกระบอกซอมีรูปร่างคล้ายไวโอลิน คันซอใหญ่ วางตั้งสีแบบซอสามสาย

ประเภทเครื่องตี มอญมีเครื่องดนตรีประเภทตีที่แตกต่างไปจากเครื่องดนตรีไทย ได้แก่ ฆ้องมอญซึ่งมีวงฆ้องตั้งโค้งขึ้นทั้งสองข้าง เปิงมางคอก ที่มีลักษณะการเรียงกลองลูกเล็กเป็นวงล้อมคล้ายฆ้องวงแต่ใช้วิธียืนตีมิใช่นั่งตี ตะโพน และตะโพนมอญรูปร่างคล้ายตะโพนไทยแต่ขนาดใหญ่กว่า

ประเภทเครื่องเป่า มอญมีปี่มอญลักษณะคล้ายปี่ชวาแต่ขนาดใหญ่กว่าเล็กน้อย

ปี่พาทย์มอญ

ดนตรีมอญเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปในลักษณะของวงปี่พาทย์มอญ วงปี่พาทย์มอญแบ่งเป็น ๓ ขนาด แบบวงปี่พาทย์ไม้แข็งของไทย คือ วงเครื่องใหญ่ วงเครื่องคู่ และวงเครื่องห้า

วงเครื่องใหญ่ ประกอบด้วย ปี่มอญ ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ระนาดเอกเหล็ก ระนาดทุ้มเหล็ก ตะโพนมอญ เปิงมางคอก ฉิ่ง ฉาบเล็ก ฉาบใหญ่ ฆ้องมอญ ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก ฉิ่ง กรับ

วงเครื่องคู่ ประกอบด้วย ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ปี่มอญ เปิงมางคอก ฆ้องมอญ ตะโพนมอญ ฉิ่ง ฉาบใหญ่ ฉาบเล็ก กรับ

ปี่พาทย์มอญวงเครื่องห้า ประกอบด้วย ฆ้องวงมอญ ระนาดเอก ปี่มอญ ตะโพนมอญ เปิงมางคอก ฉิ่ง

---

[๑] สุธีรา เผ่าโภคสถิต. **การศึกษาความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล สื่อประเพณี และสื่อมวลชน ในการอนุรักษ์วัฒนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญปากเกร็ด ปากลัด และบางกะดี่.** ๒๕๓๗. หน้า ๑๘๖ – ๑๘๗.

วงดนตรีประเภทปี่พาทย์ของชาวมอญ เรียกกันโดยทั่วไปว่า **ปี่พาทย์มอญ** เป็นวงดนตรีที่นิยมใช้ประโคมในงานทุกประเภททั้งในงานมงคลและงานอวมงคล โดยเฉพาะงานศพได้รับความนิยมมาก ประเพณีนิยมใช้ปี่พาทย์มอญบรรเลงในงานศพนั้นสันนิษฐานว่าสืบเนื่องมาจากมีการนำปี่พาทย์มอญไปบรรเลงในงานพระศพเจ้านายหลายพระองค์ (ปี่พาทย์มอญบรรเลงในงานหลวงครั้งแรกในงานพระศพสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี เพราะสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีทรงมีเชื้อสายมอญและบรรเลงงานหลวงครั้งต่อ ๆ มาในงานพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอในรัชกาลที่ ๕ เพราะถือว่าเป็นเชื้อสายของสมเด็จพระเทพศิรินทราฯ) ทำให้ประชาชนยึดถือเป็นแบบอย่างต่อมาว่าต้องใช้ปี่พาทย์มอญบรรเลงในงานศพแบบงานพระศพจึงจะถือว่ามีเกียรติ และเนื่องจากปี่พาทย์มอญได้รับความนิยมมากจึงทำให้ปัจจุบันชาวไทยเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์มอญมากกว่าชาวมอญ

เครื่องเคาะจังหวะของวงดนตรีมอญทำจากไม้ไผ่ท่อนยาว

วงปี่พาทย์มอญ

ชาวมอญเกาะเกร็ดมีชื่อเสียงในเรื่องนาฏศิลป์และดนตรี มีวงปี่พาทย์มอญวงใหญ่ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแพร่หลายคือวงปี่พาทย์คุณอรัญ รณขาว อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ บรรเลงโดยลูกหลานของคุณอรัญที่เป็นชาวมอญทั้งสิ้น นอกจากจะใช้ดนตรีปี่พาทย์มอญบรรเลงประโคมในงานต่าง ๆ แล้วจะใช้ปี่พาทย์มอญบรรเลงประกอบการรำมอญหรือมอญรำ ซึ่งเป็นนาฏศิลป์ที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในอดีต

มอญรำ

มอญรำหรือรำมอญ เป็นนาฏศิลป์ของชาวมอญหรือชาวรามัญ ใช้แสดงในงานต่าง ๆ ทั้งงานมงคล งานต้อนรับแขกผู้มาเยือน และงานศพ ชาวมอญเรียกว่า **ปัวหะเปิ้น** หะเปิ้นแปลว่า ตะโพน

ปัวหะเปิ้นแปลว่า มหรสพหรือการแสดงที่ใช้ตะโพนเป็นหลัก เช่น เมื่อนักดนตรีลงจังหวะที่ตะโพนด้านใหญ่ผู้รำจะทิ้งมือลงให้พอดีกับจังหวะของตะโพน

การรำมอญหรือมอญรำเป็นการรำที่เกือบจะเรียกว่ารำอยู่กับที่ ผู้รำจะเหยียดแขนและมือทั้งสองออกยืดหลังให้ตรง รำในท่านิ่งอยู่กับที่เอนตัวไปมาอย่างอ่อนช้อย เคลื่อนที่โดยการกระเถิบเท้าไปทีละน้อย ๆ ตามจังหวะดนตรี ท่าที่ก้าวไปข้างหน้าจะโหย่งเท้าและก้าวเฉียงออกด้านข้าง เป็นที่น่าสังเกตว่ากระบวนท่ารำและจังหวะคล้ายกับการฟ้อนเล็บของชาวล้านนา ต่างกันตรงที่การรำฟ้อนเล็บของชาวล้านนามีปลอกโลหะรูปเรียวยาวสวมที่ปลายนิ้ว เน้นการแสดงที่มือและนิ้ว และมีท่ารำน้อยกว่ามอญรำ

มอญรำทั่วไปเดิมมีท่ารำทั้งหมด ๑๐ ท่ารำ มีเพลงประกอบการรำทุกท่า ดังต่อไปนี้

ท่าที่ ๑	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	ยาก – จ้าง - หะเปิ้น
ท่าที่ ๒	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	กะบ๊ะ - ชาน
ท่าที่ ๓	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	ดอม - ทอ
ท่าที่ ๔	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	ขะวัว - ตอห์
ท่าที่ ๕	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	ขะวัว - ขะนอม
ท่าที่ ๖	มีเพลงประกอบแต่สืบชื่อเพลงไม่ได้	
ท่าที่ ๗	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	กะ - ยาน
ท่าที่ ๘	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	หะ - ว่าย
ท่าที่ ๙	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	เมี่ยง – ปล้าย - หะเลี่ย
ท่าที่ ๑๐	มีเพลงประกอบชื่อเพลง	ป๊าก – เมียะ[๑]

ปัจจุบันนิยมรำ ๑๒ เพลง โดยแทรกเพลงไทยเพลงมอญคละหรือมอญกระเข้าไปเป็นเพลงที่ ๘ และจัดเพลงนกขมิ้นเป็นเพลงสุดท้าย (เพลงที่ ๑๒)

ก่อนที่จะเริ่มต้นการรำมอญ วงปี่พาทย์มอญจะบรรเลงเพลงโหมโรงที่มอญเรียกว่า **ซอ – ป๊าต** ก่อน จากนั้นผู้รำซึ่งมีอย่างน้อยประมาณ ๔ – ๖ คน จะกราบแสดงความเคารพผู้มีเกียรติหรือถ้าเป็นงานศพจะกราบแสดงคารวะผู้ตายก่อนการรำ เมื่อปี่พาทย์เริ่มบรรเลงผู้รำจะย่อเท้าลงไปทางด้านซ้ายพองามแล้วไขว้กลับมาทางขวา จากนั้นจึงขึ้นท่ารำและกระถดเท้าไปกับพื้นเมื่อจะเปลี่ยนท่ารำผู้รำจะลดมือลงแนบตัวเป็นสัญญาณให้ปี่พาทย์ทราบว่าจะเปลี่ยนท่ารำใหม่ ปี่พาทย์ก็จะบรรเลงเพลงรัวอย่างเร็วเป็นการแสดงการตอบรับทราบ แล้วจึงเริ่มบรรเลงเพลงที่สองต่อไป ซึ่งผู้รำก็จะเริ่มด้วยการย่อเท้าเช่นเมื่อเริ่มต้นเพลงแรกและรำในท่าใหม่ทำเช่นนี้จนครบ ๑๐ ท่า

จากนั้นจะเป็นการร้องและรำประกอบเพลงทำนองเพลงมอญ ได้แก่ เพลงสมิงพระราม เพลงย่าเหล เพลงมอญดูดาว เป็นต้น เพลงทำนองเพลงมอญนี้จะมีเนื้อร้องเป็นภาษาไทยและในการ

---

[๑] ไพโรจน์ บุญผูก. “ปี่พาทย์ – มอญรำ.” **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๕๒ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

ร้องประกอบรำมอญนี้จะใช้ผู้ร้องคนเดียวนั่งกับวงปี่พาทย์ เมื่อร้องจบปี่พาทย์ก็จะบรรเลงรับและอาจใช้ผู้รำเพียง ๒ คู่ ออกท่ารำไปตามทำนองและเนื้อเพลง

การแต่งกายของผู้รำมอญโดยทั่วไปจะแต่งกายแบบพื้นเมืองของชาวมอญ คือ นุ่งผ้าซิ่นมีเชิง เสื้อแขนยาวทรงกระบอก คอกลม ห่มผ้าสไบเฉียงหรือใช้ผ้าสไบคล้องคอ เกล้าผมมวยรัดด้วยดอกไม้หรือเครื่องประดับหรือทัดดอกไม้สดข้างหู อาจสวมหรือไม่สวมกำไลที่ข้อเท้า ถ้าเป็นงานมงคลจะใช้เครื่องแต่งกายสีสันสดใส แต่ถ้าเป็นงานศพจะแต่งกายด้วยชุดสีดำห่มสไบหรือผ้าคล้องคอสีขาว

มอญรำเป็นที่นิยมมาตั้งแต่สมัยโบราณ นิยมจัดแสดงในงานมงคล งานศพ งานเฉลิมฉลองต่าง ๆ ในอดีต เช่น งานเฉลิมฉลองพระอารามสำคัญ ๆ ตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่นที่ปรากฏในแผ่นศิลาจารึกหน้าพระอุโบสถวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร ที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จารึกไว้เมื่อครั้งที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดนี้ว่า

มหรสพ ครบเครื่องฟ้อน ประจำงาน
โขนหุ่น ละครขาน พาทย์ฆ้อง
มอญรำ ระบำการ จำอวด เอิกเอย
ครื้นครึก กึกปี่ก้อง จวบสิ้นการฉลอง

นอกจากนี้ในวรรณคดีสำคัญของไทยยังกล่าวถึงมอญรำในงานมงคลไว้หลายแห่งเช่น ในเรื่องพระอภัยมณีตอนพระอภัยมณีแต่งงาน กล่าวว่า

สำเนียงฆ้องกลองสมโภชอุโฆษครึก อึกทึกทั่วไปทั้งไอศวรรย์
โขนละครมอญรำระบำนั้น ถึงเจ็ดวันเจ็ดคืนต่างชื่นชม

ในอดีตสตรีชาวมอญส่วนมากจะได้รับการฝึกหัดรำมอญเพื่อแสดงความเป็นกุลสตรีชาวมอญ โดยเฉพาะชุมชนมอญเกาะเกร็ดมีการสอนรำมอญมานานประมาณ ๖๐ ปีแล้ว ปัจจุบันก็ยังคงมีการสอนอยู่และมิได้สอนเฉพาะสตรีเชื้อสายมอญเท่านั้น ยังรับสอนสตรีและเด็กนักเรียนหญิงโรงเรียนต่าง ๆ ที่สนใจอีกด้วย ทำให้มอญรำยังคงมีการสืบทอดต่อมา ปัจจุบันชาวมอญยังคงนิยมจัดให้มีมอญรำในงานศพชาวมอญเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย และจัดแสดงมอญรำต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองและผู้มาเยือนชุมชนมอญ ปัจจุบันปี่พาทย์มอญเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไป ส่วนมอญรำโดยมากจะรู้จักเฉพาะในหมู่ชาวมอญและผู้อาศัยใกล้ชุมชนมอญ แต่อย่างไรก็ตามครูสอนมอญรำชาวมอญเกาะเกร็ดได้ถ่ายทอดการรำมอญแก่ชาวมอญและเด็กสาวชาวไทยผู้สนใจไว้พอสมควร ทำให้ศิลปะการรำมอญยังคงอยู่ไม่สูญไป

นางปรุง วงศ์จำนงค์ ครูสอนมอญรำที่เกาะเกร็ด

นางมะลิ วงศ์จำนงค์ ครูสอนรำมอญของเกาะเกร็ด วัย ๘๔ ปี กล่าวถึงประวัติความเป็นมาว่ารำมอญที่เกาะเกร็ดได้รับการถ่ายทอดจากคุณย่าชื่อ ปริก นามสกุล ชาวตะเคียน ชาวมอญจังหวัดสมุทรสาคร น้องสาวของนักดนตรีวงปี่พาทย์มอญซึ่งเดินทางไปเล่นดนตรีในประเทศสหภาพพม่าเป็นประจำ ได้ไปพบท่ารำมอญเก่าที่สวยงาม ๑๒ ท่า จึงนำมาต่อท่ารำให้กับน้องสาวคือ ครูปริก ครูปริกจึงใช้ท่ารำนั้นเป็นแบบแผนตลอดมา (ท่ารำนี้ชาวมอญผู้ใหญ่จากประเทศสหภาพพม่ากล่าวว่าเป็นท่ารำเก่าไม่ใช่ท่ารำในปัจจุบัน) เมื่อย้ายมาอยู่ที่เกาะเกร็ดได้เปิดสอนรำมอญให้กับผู้สนใจทั่วไป มีผู้สนใจเป็นจำนวนมากทั้งที่จังหวัดนนทบุรีและจังหวัดใกล้เคียง ค่าเล่าเรียนในสมัยแรกคือ น้ำมันก๊าด ๑ ขวด ใช้เป็นเชื้อเพลิงในการจุดตะเกียงขณะซ้อมรำที่ลานหน้าบ้าน ชื่อเสียงเรื่องการรำมอญของครูปริก เป็นที่รู้จักกว้างขวางมีผู้มาเชิญไปรำตามงานต่าง ๆ ของชาวมอญในจังหวัดใกล้เคียง การรำในยุคแรก ๆ จะมีอยู่ ๑๒ ท่า ได้แก่

ท่าที่ ๑	เรียกว่า	ฮาฮุยฮะกะ (โปรยข้าวตอก)
ท่าที่ ๒	เรียกว่า	ฮะบะทาน (๑) (สังเวย)
ท่าที่ ๓	เรียกว่า	ฮะบะทาน (๒)
ท่าที่ ๔	เรียกว่า	ฮะบะทาน (๓)
ท่าที่ ๕	เรียกว่า	เปริงอย่างเปราะ (เร็วขึ้น)
ท่าที่ ๖	เรียกว่า	ฮะบะทาน (๔)
ท่าที่ ๗	เรียกว่า	อะโมตะตา (พ่อแม่พี่น้อง)
ท่าที่ ๘	เรียกว่า	โปดโมน (แบบมอญ)
ท่าที่ ๙	เรียกว่า	ฮะบายคะนอมจิน (ขนมจีนน้ำยา)
ท่าที่ ๑๐	เรียกว่า	กะเลียงเกิง (กลับเมือง)
ท่าที่ ๑๑	เรียกว่า	เปริงเประฮะเระ (ตะโพนสั้น)
ท่าที่ ๑๒	เรียกว่า	เปริงเประฮะเริน (ตะโพนยาว)

ต่อมาครูปริกได้นำศิลปะการร่ายรำนาฏศิลป์ไทยมาดัดแปลงเพิ่มท่ารำอีก ๖ ท่า โดยเรียกชื่อต่าง ๆ ดังนี้

ท่าที่ ๑๓	เรียกว่า	บทละโกน
ท่าที่ ๑๔	เรียกว่า	พะวาย
ท่าที่ ๑๕	เรียกว่า	บทละโกน

ท่าที่ ๑๖ เรียกว่า บทโศก
ท่าที่ ๑๗ เรียกว่า แขก
ท่าที่ ๑๘ เรียกว่า ลาว

มอญรำหรือรำมอญ

จากท่ารำที่มีทั้งมอญ แขก ลาว จึงทำให้เกิดความเข้าใจผิด เรียกการรำมอญนี้ว่า **รำ ๑๒ ภาษา** เช่นเดียวกับเพลง ๑๒ ภาษาของไทย นางมะลิเล่าว่า ในการเรียนโดยทั่วไปครูปริกจะไม่เรียกชื่อเพลงแต่จะเรียกว่าท่าที่ ๑ ท่าที่ ๒... ต่อ ๆ กันไป และให้จังหวะตะโพนด้วยปากเปล่าเพราะในสมัยนั้นไม่มีเทปบันทึกเสียง ฉะนั้นศิษย์หลายคนของครูปริกจะไม่รู้จักชื่อท่ารำ แต่เนื่องจากนางมะลิอยู่กับท่านและติดตามครูปริกไปสอนจึงได้สอบถามชื่อท่ารำไว้

หลักของการรำมอญคือ

๑. มอญรำไม่ก้าวย่างเท้าอย่างรำไทย แต่ใช้วิธีเขยิบเท้าไปกับพื้น

๒. เวลารำสายตาจะจับตามมือที่ร่ายรำ

๓. เมื่อจบท่ารำแต่ละท่า ผู้รำจะวางมือไว้ที่หน้าขาทุกครั้ง เรียกว่าทิ้งมือหรือปล่อยมือ เป็นอาณัติสัญญาณรู้กันระหว่างผู้รำกับนักดนตรี[๑]

การใช้มือดีดลูกสะบ้าเป็นท่าหนึ่งของการเล่นสะบ้าของชาวมอญเกาะเกร็ด

การละเล่น

สะบ้า

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ตามหมู่บ้านชาวมอญจะมีการเล่นสะบ้าของหนุ่มสาวอยู่ทั่วไป สะบ้าเป็นการเล่นพื้นเมืองของชาวไทยเชื้อสายมอญที่มีลีลาการเล่นหลายท่า แบ่งการเล่นเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

สถานที่ใช้เล่นสะบ้าเรียกกันทั่วไปว่า**บ่อน**[๒] บ่อนสะบ้าจัดตามใต้ถุนบ้านเรือนของชาวมอญนั่นเอง ในช่วงเทศกาลสงกรานต์จะมีการเล่นสะบ้ากันประมาณ ๒๐ – ๓๐ บ่อน ในหมู่บ้านชาวมอญบ่อนหนึ่ง ๆ จะมีผู้หญิงประจำบ่อนอย่างน้อย ๗ คู่ อย่างมาก ๑๐ คู่ บ่อนที่ใช้เล่นจะต้องทุบดินให้เรียบและตกแต่งด้วยกระดาษสีต่าง ๆ จัดให้มีแสงสว่างพอสมควร (เดิมใช้ตะเกียงปัจจุบันใช้ไฟฟ้าเป็นแสงสว่าง) ใช้ลูกสะบ้าทำจากเขาสัตว์ เงิน ทองเหลือง หรือไม้[๓] กลึงให้กลมแบนและผิวเรียบเป็นอุปกรณ์การเล่น

การเล่นสะบ้าด้วยท่าต่างๆ ของเด็กชาวมอญชุมชนวัดม่วง อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี

การเล่นสะบ้าเป็นการแสดงลีลาการเล่นตามกติกาสลับกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิงมีประมาณ ๑๕ – ๓๐ ท่า ได้แก่ ท่าทิ่นเติง อีมายมับ ตองเก้ม ละออง เดิม เป็นต้น แต่เดิม

---

[๑] กชพร ตราโมท. **เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการเรื่อง ภาษาและวัฒนธรรมจากภาพชีวิตชาวมอญในสังคมไทย.** ๒๕๔๒. หน้า ๒ – ๓.

[๒] การเล่นสะบ้าของชาวมอญเกาะเกร็ดมักจะเล่นกันที่ลานวัดหรือลานบ้านและไม่เรียกว่า **บ่อน** เหมือนเช่นชาวมอญที่พระประแดง

[๓] สันนิษฐานว่า เมื่อแรกเริ่มที่ชาวมอญคิดการเล่นสะบ้าขึ้น ชาวมอญอาจใช้เมล็ดของฝักต้นสะบ้า ซึ่งมีลักษณะกลม แบน แข็ง เป็นลูกสะบ้า ก่อนที่จะคิดทำลูกสะบ้าด้วยวัสดุต่าง ๆ สำหรับชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตใช้ลูกสะบ้าทำจากงา ที่นำมากลึงให้กลมแบนตามต้องการ

ชาวมอญนิยมเล่นสะบ้าทุกชุมชนปัจจุบันยังคงเล่นกันบ้างที่พระประแดง และบางกระดี่ สำหรับที่เกาะเกร็ด นับแต่ปีอเมซิ่งไทยแลนด์ พ.ศ. ๒๕๔๑ ชาวมอญเกาะเกร็ดได้รื้อฟื้นการเล่นสะบ้าขึ้นใหม่โดยฝึกให้เด็ก ๆ และคนหนุ่มสาวหันมาเล่นสะบ้ากันแต่ก็ยังคงไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีต

วิธีการเล่นสะบ้าที่เกาะเกร็ด

นำลูกสะบ้ามาทอยหรือเหวี่ยงหรือดีดด้วยมือหรือเท้าหรือล้อ (กลิ้ง) ไปด้วยท่าต่าง ๆ ตามกติกาให้ถูกลูกสะบ้าของฝ่ายตรงข้ามที่เป็นคู่ของตน เริ่มด้วยท่าทิ่นเติงเป็นบทแรก ท่าทิ่นเติงคือการเอาลูกสะบ้าวางบนหลังเท้า ก้าวไปข้างหน้า ๒ ก้าว ก้าวที่ ๓ ทอยหรือเหวี่ยงลูกสะบ้าที่อยู่บนหลังเท้าไปให้ถูกลูกสะบ้าที่ฝ่ายตรงข้ามตั้ง หรือ **จู** ไว้ ถ้าถูกก็ถือว่าเสร็จไปท่าหนึ่ง จากนั้นคนอื่น ๆ ในฝ่ายจะทำท่านั้นจนครบ แต่ถ้าทำผิดคู่คือลูกสะบ้าไปถูกลูกสะบ้าที่ไม่ใช่คู่ของตนถือว่า **อูย** หมายถึง แพ้ทั้งทีม ต้องหยุดเล่นและผลัดเปลี่ยนให้ฝ่ายตรงข้ามเล่นสลับกันจนครบทุกท่าตามกติกา ฝ่ายใดเล่นครบทุกท่าก่อนถือว่าเป็นฝ่ายชนะ การเล่นสะบ้านี้อาจใช้เวลาเล่นหลายคืนกว่าจะจบเกมรู้ผลแพ้ชนะกัน

ทะแยมอญ

ทะแยมอญเป็นการละเล่นเพลงพื้นบ้านที่ร้องโต้ตอบกันระหว่างฝ่ายชายและหญิงคล้ายกับการเล่นลำตัดของไทย ใช้เล่นได้ทุกโอกาสคล้ายกับมอญรำ การเล่นทะแยมอญเป็นการร้องเพลงประกอบการรำโดยผู้แสดงร้องเอง รำเอง ผู้ร้องและรำจะต้องมีอย่างน้อย ๒ คน คือ ฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ซึ่งจะต้องผลัดกันร้องและผลัดกันรำ ร้องแก้หรือตอบบทร้องของฝ่ายตรงข้ามอย่างฉับไว การร้องจะร้องเป็นภาษามอญมีดนตรีมอญซึ่งใช้เครื่องดนตรี ๕ ชนิด คือ โกร (ซอสามสาย) จยาม (จะเข้) ขะเด (ฉิ่ง) กระโล๊ด (ขลุ่ย) เปิดตัง (กลองเล่นสองหน้า) บรรเลงประกอบการแสดง ในการร้องใช้กลอนเพลง อะโรง – อะชำ เพลง หะ – ยะ – มาง – มาง เพลง ยัง – ซาน เพลง หะ – แย – ปะ – แล เป็นต้น ส่วนทำนองร้องมีหลายทำนอง ที่ฝ่ายชายนิยมใช้ร้องมากที่สุดคือทำนอง เจิ้ก – มั่ว เมื่อฝ่ายชายเป็นผู้ร้องนำ ฝ่ายหญิงมีหน้าที่ร้องตอนสร้อยของเพลง สำหรับฝ่ายหญิงร้องเพลงทำนอง โป้ต – เช่ เมื่อฝ่ายหญิงร้องนำฝ่ายชายจะทำหน้าที่ร้องบทสร้อยของเพลง เมื่อจะจบการแสดงฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะร้องเพลงทำนอง หะ – เก – งัว แปลว่า เที่ยงคืน และทำนอง ปล้าย – จ้าว แปลว่า หนุ่มกลับบ้าน

การเล่นทะแยมอญที่เกาะเกร็ดมักเล่นในโอกาสเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลสงกรานต์หรืองานบุญต่าง ๆ เพลงทะแยมอญจะร้องเป็นภาษาไทยผสมภาษามอญ เนื้อเพลงจะเริ่มด้วยบทบรรยายความเป็นมาของชาวมอญที่เกาะเกร็ด

ซึ่งอาจจะเป็นภาษามอญหรือภาษาไทยว่าอพยพมาจากกรุงหงสาวดีมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ได้รับพระมหากรุณาธิคุณให้มาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินที่ปากเกร็ด ชาวมอญจึงได้ตั้งรกรากอยู่ที่ปากเกร็ดและเกาะเกร็ดไม่ต้องย้ายที่อยู่อีกต่อไป เมื่อจบบทร้องนำที่เป็นภาษาไทยแล้ว ต่อไปจึงร้องเป็นภาษามอญ

ตัวอย่างเช่น

- กาวเอ๋ย กาวนะ บ้านเกาะเกร็ดเป็นชาวรามัญ
  อพยพกันมาตั้งแต่แดนไกล ถูกพวกพม่ามันไล่ตี (ซ้ำ)
  มาจากหงสาวดีเมืองศิริวิไล (รับ เอ่อ เอิง เอย น่า เอย)
- พี่เอย น้องเอย เกาะเกร็ดเป็นที่ทำกิน
  ไม่ต้องย้ายถิ่นอีกต่อไป พระบรมโพธิสมภาร (ซ้ำ)
  ทรงมอบถิ่นฐานเกาะเกร็ดไว้ให้ (รับ เอ่อ เอิง เอย)
- เต๊ะเอย เต๊ะนะ เฟบเกลิงแห่งหงสาวดี
  กละเต่อ กละบี มุ่งกว้านปั๊กเกร็ดก็เดิงนนท์
  เง๊ะกูฮู้เกอะโกลนฮาโตน โกนฮาโตนจาวกามันฮา
  รับ เอ่อเอิงเงย

ปัจจุบันการเล่นทะแยมอญยังคงมีให้ชมอยู่บ้างที่จังหวัดสมุทรสาคร ที่อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และหมู่บ้านบางกระดี่ ตำบลแสมดำ อำเภอบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร

เพลงเจ้าขาว

เพลงเจ้าขาวเป็นเพลงพื้นบ้านเก่าแก่ของบ้านเกาะเกร็ดคล้ายกับเพลงเรือของชาวไทยภาคกลาง เป็นเพลงที่ใช้สำหรับบอกบุญชักชวนให้คนมาทำบุญทอดผ้าป่า ทอดกฐินร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเทศกาลทอดกฐิน ซึ่งเป็นช่วงเวลาหน้าน้ำเหมาะกับการพายเรือไปตามที่ต่าง ๆ ชาวมอญเกาะเกร็ดจึงถือโอกาสพายเรือไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ พร้อมกับร้องเพลงบอกบุญเชิญชวนชาวบ้านให้ร่วมทำบุญ

กล่าวกันว่าเพลงเจ้าขาวนั้น อาจจะเป็นประเพณีบอกบุญทางเรือแบบดั้งเดิมของชาวมอญที่ปฏิบัติเป็นประเพณีนิยมมาตั้งแต่ครั้งอยู่ในประเทศมอญ และเมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยจึงยังถือปฏิบัติอยู่และคงร้องด้วยภาษามอญเช่นที่เคยร้องเมื่ออยู่ในดินแดนมอญ เพลงเจ้าขาวเดิมร้องด้วยภาษามอญและบอกบุญเฉพาะในหมู่คนมอญด้วยกันบริเวณปากเกร็ดและปทุมธานี ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ครั้งหนึ่งเมื่อพระองค์เสด็จไปทรงเยี่ยมชาวมอญอพยพที่สามโคกพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชบริพาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์เจ้าวัชรีวงศ์ พระเจ้าหลานเธอในพระองค์เสด็จไปด้วย พระองค์เจ้าวัชรีวงศ์ทรงสนพระทัยในเพลงบอกบุญของคนมอญ และทรงเห็นว่าเพลงบอกบุญของคนมอญมีแต่เนื้อร้องเป็นภาษามอญ ถ้ามีเนื้อร้องเป็นภาษาไทยจะได้ไปบอกบุญในหมู่คนไทยได้ง่าย เพลงที่พระองค์ทรงแต่งเป็นเพลงไทยให้นั้นมีเนื้อร้องเป็นภาษาไทยแต่คงทำนองเพลงมอญไว้เช่นเดิม และเนื่องจากพระองค์มีพระนามว่า **ขาว** ชาวมอญจึงเรียกเพลงบอกบุญซึ่งพระองค์เจ้าขาวทรงแต่งให้ว่า **เพลงเจ้าขาว** และเรียกสืบต่อมาจนปัจจุบัน

เมื่อใกล้ถึงเทศกาลสำคัญต่าง ๆ โดยเฉพาะเทศกาลกฐิน ในยามค่ำชาวมอญที่เป็นตัวแทนงานบุญต่าง ๆ จะรวมกลุ่มกันมีทั้งชายและหญิง พายเรือพร้อมทั้งเล่นดนตรีและร้องเพลงบอกบุญไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ที่อยู่ริมน้ำ ผู้ร้องเพลงบอกบุญจะแวะหยุดร้องเพลงเจ้าขาวตรงท่าน้ำบ้านต่าง ๆ และเมื่อได้รับบริจาคแล้วก็จะร้องให้พรแก่ผู้บริจาคแล้วจึงพายเรือไปบอกบุญบ้านอื่นต่อไป ซึ่งสามารถเรี่ยไรได้ทั้งบ้านคนมอญและบ้านคนไทย เพลงบอกบุญภาษาไทยซึ่งพระองค์เจ้าวัชรีวงศ์ทรงนิพนธ์นั้นใช้เป็นแนวในการร้อง ผู้ร้องจะแต่งเนื้อร้องขึ้นใหม่ตามแนวที่พระองค์ทรงวางไว้

การร้องเพลงเจ้าขาวพ่อเพลงหรือแม่เพลงเป็นผู้ร้องนำขึ้นก่อน เมื่อจบแต่ละบทลูกคู่ทั้งหมดในเรือจะร้องรับพร้อม ๆ กันว่า **เอ่ลา เจ้าเอย** แล้วร้องทวนคำร้องของพ่อเพลงหรือแม่เพลงอีกครั้งหรือสองครั้ง จากนั้นพ่อเพลงหรือแม่เพลงจะร้องขึ้นบทใหม่และลูกคู่ร้องรับพร้อมกับมีดนตรีบรรเลงคลอคำร้องนั้นตลอดเวลา ผู้บอกบุญจะร้องเพลงบอกบุญเรี่ยไรนี้ไปเรื่อย ๆ จนรวบรวมเงินและสิ่งของได้พอที่จะใช้ในการทำบุญตามที่ตั้งใจไว้แล้วก็จะหยุด

เพลงเจ้าขาวจะร้องขึ้นต้นด้วยคำว่า **เจ้าขาวราวละลอก หอม (แต่) ดอก ดอกเจ้าเอ๋ย...** ทุกครั้งไป ผู้ร้องจะคิดชื่อดอกไม้ใด ๆ ก็ได้แล้วร้องต่อให้สัมผัสกันและมีความหมายตามที่ต้องการซึ่งผู้ร้องจะต้องใช้ปฏิภาณคิดแต่งขึ้นเอง เมื่อร้องจบบทลูกคู่จะรับร้องทวน ดังตัวอย่างเช่น

พ่อเพลง, แม่เพลง ร้องนำ...

เจ้าขาว ราวละลอก หอม (แต่) ดอก
ดอกเจ้าเอ๋ยจำปี ขอเชิญแม่คุณทำบุญกฐินสามัคคี

ลูกคู่รับ...

เอ่ลา เจ้าเอย เจ้าขาว ราวละลอก หอม (แต่) ดอก
ดอกเจ้าเอ๋ยจำปี ขอเชิญแม่คุณทำบุญกฐินสามัคคี
เอ่ลา เจ้าเอย

เพลงร้องบอกบุญของชาวมอญมีทั้งเพลงที่มีเนื้อร้องภาษามอญทำนองแบบมอญ และที่มีเนื้อร้องภาษาไทยทำนองมอญที่เรียกว่า เพลงเจ้าขาว และเพลงทำนองมอญอื่น ๆ เช่น ใช้ทำนองเพลงราตรีประดับดาวสองชั้น เพลงมอญดูดาว แล้วใส่เนื้อร้องภาษาไทยให้มีความหมายเชิญชวนทำบุญและอวยพรแก่ผู้ร่วมทำบุญ ขณะที่ร้องจะใช้เครื่องดนตรีมอญบรรเลงประกอบได้แก่ ซอ จะเข้ ขลุ่ย ฉิ่ง ระนาด และกลอง (เปิงมาง) บรรเลงประกอบ เพิ่มความไพเราะแก่เสียงเพลงบอกบุญมากขึ้น

เพลงระบำบ้านไกล

นางมะลิ วงศ์จำนงค์ ครูสอนมอญรำชาวไทยเชื้อสายมอญที่ตำบลเกาะเกร็ดกล่าวว่า เพลงระบำบ้านไกล เป็นการละเล่นของชาวมอญและชาวไทยที่เกาะเกร็ดและผู้ที่เดินทางมาจากถิ่นอื่น

นิยมเล่นในเทศกาลสงกรานต์ ลักษณะคล้ายเพลงพวงมาลัย แบ่งเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิงฝ่ายละประมาณ ๕ คน ผลัดกันร้องโต้ตอบกัน ที่เรียกว่า **ระบำบ้านไกล** เพราะมีผู้เดินทางมาจากชุมชนอื่นนอกเกาะเกร็ดที่เดินทางมาจากถิ่นอื่นมาร่วมเล่นด้วย

บทร้องเพลงระบำบ้านไกลจะเป็นบทร้องเกี้ยวของฝ่ายชาย และบทโต้ตอบหรือตัดพ้อของฝ่ายหญิงที่ต้องลงท้ายบทด้วยเสียงสระไอและขึ้นต้นบทร้องทุกครั้งด้วยบทร้องว่า

ฉะเอ่อระเหยระบำ แขนอ่อนฟ้อนรำ แม่คู่ระบำบ้านไกล แล้วจึงตามด้วยบทร้องที่ต้องการร้อง

ชาย : ฉะเอ่อระเหยระบำ แขนอ่อนฟ้อนรำ แม่คู่ระบำบ้านไกล

ชาย : พี่เจอน้องก็อยากรู้จัก อยากทักน้องว่าชื่ออะไร

หญิง : เอ่ยระเหยระบำ แขนอ่อนฟ้อนรำ แม่คู่ระบำบ้านไกล

หญิง : จู่ ๆ ก็อยากมารู้จัก น้องนี้ไม่บอกหรอกนะพ่อสายใจ

ชายหญิงร้องรับ : ส่วยเอย ส่วยเอย บ้านไกลเขาก็รำสวยเอง

เมื่อร้องเพลงระบำบ้านไกลจบ แล้วอาจจะเล่นเพลงพื้นบ้านอื่นต่อ เช่น เพลงพวงมาลัย เพลงมอญรำดาบ เป็นต้น นางมะลิ วงศ์จำนงค์ ตั้งข้อสังเกตว่าเพลงระบำบ้านไกลเป็นเพลงพื้นบ้านที่ชาวมอญเกาะเกร็ดและชาวบ้านละแวกใกล้เคียงนิยมเล่นกันมาก จนกระทั่งเพลงรำวงแพร่หลายเข้ามาในชุมชนตำบลเกาะเกร็ด ความนิยมเล่นเพลงระบำบ้านไกลจึงลดลงและเลิกเล่นไปในที่สุด แต่ปัจจุบันแม่เพลงพื้นบ้านชาวมอญเกาะเกร็ดได้พยายามรื้อฟื้นนำกลับมาเล่นใหม่ โดยเริ่มสอนแก่เด็กนักเรียนโรงเรียนวัดปรมัยยิกาวาส เพื่อให้เด็กนำมาแสดงเป็นการละเล่นพื้นบ้านในเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน

อาหารพื้นบ้าน

โดยทั่วไปชาวมอญกินอาหารคล้ายคนไทย คือรับประทานข้าวเจ้ากับข้าวต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นอาหารจำพวกแกง (ภาษามอญเรียกว่า คว่ะ) และเครื่องจิ้มประเภทที่ทำจากปลาร้า อาหารประเภทแกงของชาวมอญมี ๒ ประเภทหลัก คือ แกงใส่กะทิ และแกงส้ม

แกงส้มของชาวมอญใช้เครื่องแกงเหมือนแกงส้มของไทย แต่ชาวมอญบางกลุ่มอาจใส่กระชายและผิวมะกรูดด้วย แกงส้มของชาวมอญได้แก่ แกงมะตาด แกงส้มกระเจี๊ยบ แกงส้มมะสั้น เป็นต้น ส่วนแกงใส่กะทิของชาวมอญ ได้แก่ แกงเลียง แกงบอน ต้มโคล้ง

ข้าวแช่อาหารที่นิยมทำรับประทานในเทศกาลสงกรานต์

อาหารประเภทเครื่องจิ้มที่ทำจากปลาร้าก็คล้ายกับของไทยคือปลาร้าใส่กะทิและไม่ใส่กะทิ เครื่องจิ้มประเภทปลาร้าใส่กะทิของชาวมอญคล้ายกับปลาร้าหลน หรือปลาร้าทรงเครื่องของ

ไทย คือ ใส่ใบมะกรูด ตะไคร้ หอมแดงและพริกส่วนปลาร้าไม่ใส่กะทิก็คล้ายกับน้ำพริกปลาร้าของไทย คือ ใส่หอมเผากระเทียมเผา พริกเผา ปลาย่าง ปรุงรสด้วยน้ำมะขามเปียก หรือน้ำมะนาว (คนไทยจะใส่เฉพาะน้ำมะนาว) รับประทานกับผักต่าง ๆ

นอกจากอาหารประเภทแกงและเครื่องจิ้มแล้ว ชาวมอญยังเป็นต้นตำรับอาหารที่ได้รับความนิยมในหมู่ชาวไทยมาก ซึ่งมักจะทำในโอกาสเทศกาลและงานบุญต่าง ๆ เช่น ข้าวแช่ และขนมจีน เป็นต้น

อาหารมอญโดยทั่วไปคล้ายกับอาหารไทย

ชาวมอญเกาะเกร็ดกล่าวว่า ชาวมอญเป็นต้นตำรับการทำข้าวแช่และขนมจีน ชาวมอญได้ถ่ายทอดวิธีการทำข้าวแช่และขนมจีนแก่ชาวไทยมาแต่โบราณโดยเฉพาะขนมจีนน้ำพริกและน้ำยาได้รับความนิยมมากในภาคกลาง มีผู้ทำขายทั่วไปหารับประทานได้ทุกโอกาส สำหรับข้าวแช่เป็นอาหารที่ชาวมอญทำในโอกาสเทศกาลสงกรานต์เท่านั้น มีขั้นตอนในการทำยุ่งยากซับซ้อนกว่าขนมจีนมาก จึงไม่แพร่หลายและเป็นที่นิยมเท่าขนมจีน

ข้าวแช่คือข้าวที่หุงด้วยข้าวที่ขัดเอายางออกแล้วนำไปแช่ในน้ำอบด้วยดอกไม้หอม รับประทานกับเนื้อเค็มฉีกเป็นฝอยผัดหวาน หัวไชโป๊หั่นฝอยผัดหวาน พริกหยวกนึ่งสอดไส้ชุบไข่ทอด กะปิปั้นชุบไข่ทอด และผักบุ้งต้มฉีกฝอยเคี่ยวด้วยน้ำกะทิใส่น้ำพริกแกงคั่ว

ส่วนขนมจีน ชาวมอญเรียกว่า **คะนอมจิน** (คะนอม แปลว่า แป้ง จิน แปลว่า สุก) ขนมจีนของชาวมอญรับประทานกับน้ำพริกและน้ำยา น้ำพริกและน้ำยาของชาวมอญใช้เครื่องปรุงแบบเดียวกับที่คนไทยทำจะแตกต่างกันบ้างตรงวิธีทำและเครื่องเคียงเท่านั้น

อาหารพื้นบ้านของชาวมอญเกาะเกร็ด

อาหารพื้นบ้านของชาวมอญเกาะเกร็ด มีวิธีทำและใช้เครื่องปรุงเหมือนอาหารชาวมอญทั่วไปที่นิยมทำรับประทานเป็นประจำคือ แกงต่าง ๆ ได้แก่ แกงส้ม แกงเลียง แกงบอน เป็นต้น นอกจากนั้นเป็นอาหารที่ทำขึ้นรับประทานในโอกาสพิเศษ ได้แก่ ข้าวแช่และขนมจีน

ประเภทแกงส้ม

อาหารประเภทแกงส้มของชาวมอญเกาะเกร็ดใส่พริกแห้ง หอม กระเทียม กะปิ เหมือนกับแกงส้มของชาวไทยภาคกลาง แต่เนื้อสัตว์ที่ใส่ในแกงส้มนิยมใส่กุ้งเป็นส่วนใหญ่ โดยใส่เป็นตัวและโขลกใส่ในน้ำพริกแกง ผักที่ใส่ในแกงส้มก็แล้วแต่ว่าจะแกงส้มอะไร เช่น

แกงส้มพุทราใส่พุทราพื้นเมืองลูกเล็กบุบพอแตกให้ออกรสเปรี้ยว

แกงส้มกระเจี๊ยบใส่ผักกระเจี๊ยบหั่นเป็นท่อน ๆ และใบกระเจี๊ยบ

แกงส้มมะสั้นใส่ลูกมะสั้น[๑] บุบพอแตกให้ออกรสเปรี้ยว

วิธีการปรุงแกงส้มผักต่าง ๆ ทำเหมือนกันคือละลายน้ำพริกแกงด้วยน้ำสะอาดตั้งไฟให้เดือด ใส่กุ้ง ไม่ใส่น้ำตาล ปรุงรสด้วยน้ำปลาจนรสกลมกล่อมดีใส่ผักตามต้องการแล้วจึงยกลงจากเตา

สำหรับแกงส้มกระเจี๊ยบใส่ใบกระเจี๊ยบก่อนแล้วจึงใส่ฝักกระเจี๊ยบ ที่ต้องใส่ใบกระเจี๊ยบในแกงส้มกระเจี๊ยบก็เพื่อไม่ให้น้ำแกงเป็นเมือก และทำให้มีรสเปรี้ยวโดยไม่ต้องใส่น้ำมะขามเปียกหรือมะนาว

ต้นหน่อกะลาที่ชาวมอญเกาะเกร็ดนิยมนำมาประกอบอาหารต่างๆ

ประเภทใส่กะทิ

อาหารพื้นบ้านชาวมอญเกาะเกร็ดที่ใส่กะทิได้แก่ แกงเลียง แกงบอน ต้มโคล้ง แกงมะตาด เป็นต้น มีส่วนผสมและวิธีทำดังนี้

แกงเลียง

แกงเลียงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวมอญเกาะเกร็ด คือ แกงเลียงหน่อกะลา **หน่อกะลา**เป็นผักพื้นบ้านที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ตามริมน้ำและดินโคลน ลักษณะคล้ายต้นข่า แต่หน่ออ่อนนิ่มกว่าข่า ปัจจุบันชาวมอญนำไปทำอาหารได้หลายชนิดตั้งแต่แกงเลียง แกงส้ม ใส่ต้มข่าแทนข่า ผัด ยำ หรือผสมในทอดมัน

หญิงชาวมอญสาธิตการประกอบอาหาร
โดยใช้หน่อกะลาเป็นส่วนประกอบ

เดิมหน่อกะลาใช้ทำเฉพาะแกงเลียง แกงเลียงหน่อกะลาใช้เครื่องปรุงน้ำแกงเหมือนแกงเลียงของไทย คือ ใส่พริกไทย หัวหอม กะปิ กุ้งแห้ง หรือกุ้งสด โขลกให้ละเอียดละลายเครื่องปรุงด้วยน้ำหางกะทิแทนน้ำสะอาด แกงเลียงหน่อกะลาใส่ผัก ๒ ชนิด คือ หน่อกะลาและใบกระเพรา หน่อกะลาใช้ตั้งแต่ส่วนโคนหน่อจนถึงลำต้นตรงส่วนที่อ่อน ลอกเอาแต่ไส้ที่อ่อน ๆ (คล้ายกับ

---

[๑] ลูกมะสั้นลักษณะเหมือนผลมะยมแต่ผลสีเขียวแก่มีรสเปรี้ยวออกผลประมาณเดือนมกราคม - กุมภาพันธ์

การลอกเอากาบนอกของต้นตะไคร้ออก) นำมาบุบและตัดเป็นท่อนสั้น ๆ หรือซอยเป็นชิ้นเล็ก ๆ (ถ้าใช้วิธีบุบน้ำแกงจะซึมเข้าในเนื้อหน่อกะลาได้ดีกว่า) ใส่ในน้ำแกงที่เดือดพล่าน ปรุงด้วยน้ำปลาหรือเกลือให้กลมกล่อมใส่ใบกระเพราและหัวกะทิแล้วยกลงจากเตา

แกงบอน (ฟะกราว)

ต้นบอน เป็นผักพื้นบ้านขึ้นอยู่ตามริมน้ำและที่ชื้นแฉะลักษณะต้นคล้ายผักตบชวา เครื่องปรุงน้ำพริกแกงบอนเหมือนเครื่องปรุงน้ำพริกแกงคั่วของไทย คือ ใส่พริกแห้ง ข่า ตะไคร้ ผิวมะกรูด หอม กระเทียม แต่น้ำพริกแกงบอนของชาวมอญใส่หัวกระชายตำเพิ่มขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

วิธีทำ ตำเครื่องแกงให้ละเอียดแล้วนำไปละลายกับน้ำกะทิเป็นน้ำแกง กะพอท่วมบอน ใส่น้ำปลาร้าพอมีกลิ่นเล็กน้อย บอนที่ใช้แกงใช้ส่วนก้านหั่นเป็นท่อนสั้น ๆ ต้มด้วยน้ำสะอาดให้เปื่อยนิ่มเปื่อยแล้วเทน้ำทิ้งกรองเอาแต่เนื้อ จากนั้นตั้งน้ำแกงให้เดือดใส่บอนปรุงรสด้วยน้ำตาลปีบ น้ำปลา น้ำมะขามเปียก ชิมรสให้ออกเปรี้ยวหวานใส่ใบมะกรูดแล้วยกลงจากเตา

แกงต้มโคล้ง

แกงต้มโคล้งของชาวมอญต่างกับต้มโคล้งพื้นบ้านทั่วไปของชาวไทย ตรงต้มโคล้งของมอญมีทั้งใส่กะทิและไม่ใส่กะทิ ต้มโคล้งของไทยไม่ใส่กะทิใส่เครื่องปรุงคล้ายต้มยำ ชาวมอญเกาะเกร็ดนิยมแกงต้มโคล้งปลาสลิดกับใบมะขามอ่อนเป็นอาหารที่ทำง่าย มีหัวหอมและใบมะขามอ่อนเท่านั้นเป็นเครื่องปรุง ต้มโคล้งแบบน้ำใสใส่ปลาสลิด ใช้หัวหอมแดงบุบในน้ำสะอาดเคี่ยวให้เนื้อปลานิ่มใส่ใบมะขามอ่อนขณะที่น้ำเดือดแล้วยกลงจากเตา ถ้าต้มใส่กะทิจะต้มปลาสลิดกับน้ำหางกะทิใส่หัวหอมแดงทุบจนเนื้อปลานิ่มพอเดือดใส่หัวกะทิและใบมะขามอ่อนแล้วยกลงจากเตา

แกงมะตาด

แกงมะตาดใช้เครื่องแกงเหมือนแกงส้ม นำเครื่องแกงมาตำให้ละเอียดละลายกับหางกะทิตั้งไฟให้เดือดใส่ใบกระเจี๊ยบ ใส่กุ้งสด ปรุงรสด้วยน้ำปลาตั้งไฟต่อไปให้เดือดใส่มะตาดสับซอยเป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วจึงยกลงจากเตา แกงมะตาดจะออกรสเปรี้ยวเค็มพอประมาณ

อะแจ้ดวู้น

เป็นอาหารที่ไม่มีชื่อเรียกเป็นภาษาไทย รับประทานกับข้าวสวยหรือกับข้าวแช่ ใช้เครื่องปรุงน้ำพริกแกงเหมือนแกงคั่ว วิธีทำคล้ายกับแกงคั่วผักบุ้งของไทยแต่ต้องนำผักบุ้งไปต้มและฉีกให้เป็นฝอยก่อนนำมาแกง วิธีแกงใช้น้ำกะทิละลายน้ำพริกแกงเพียงขลุกขลิกตั้งไฟให้เดือด แล้วใส่ผักบุ้งลงไปเคี่ยวให้นิ่มและน้ำงวดเกือบแห้งจึงใช้ได้

อาหารพิเศษในงานมงคล

ชาวมอญนิยมทำขนมจีนเป็นอาหารพิเศษในโอกาสทำบุญหรือจัดเลี้ยงในงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน

คะนอมจิน หรือที่คนไทยเรียกว่า ขนมจีน ชาวมอญกล่าวว่าเป็นอาหารของชาวมอญมาแต่โบราณ คะนอมภาษามอญแปลว่า แป้ง จินแปลว่า สุก ชาวมอญรับประทานขนมจีนกับน้ำยา หรือน้ำพริกเหมือนคนไทยภาคกลางรับประทาน

ขนมจีนน้ำยา

ขนมจีนน้ำยาของทั้งชาวมอญและชาวไทยใส่เครื่องปรุงเหมือนกัน แตกต่างกันตรงวิธีทำที่ไม่นำเครื่องแกงไปโขลกให้ละเอียดเหมือนชาวไทย แต่ชาวมอญเกาะเกร็ดหั่นเครื่องแกงทุกอย่าง ได้แก่ ตะไคร้ ข่า กระชาย หอม กระเทียม พริกแห้ง เป็นท่อน ๆ นำไปต้มให้สุกนำไปโขลกให้แหลกแล้วคั้นเอาแต่น้ำเครื่องแกงไว้ จากนั้นนำกากเครื่องปรุงไปต้มในน้ำที่เหลือจากต้มครั้งแรกให้เดือดแล้วบีบกากกรองเอาแต่น้ำเครื่องแกง ทำเช่นนี้หลาย ๆ ครั้งจนเหลือแต่กากหยาบประมาณ ๑ ช้อนแกงจึงทิ้งกากได้ นำเนื้อปลาช่อนต้มให้สุกในน้ำที่เหลือจากต้มเครื่องแกง เลือกเอาก้างออกแกะเอาแต่เนื้อโขลกให้ละเอียดผสมลงในน้ำเครื่องแกง นำไปผสมรวมกับน้ำกะทิที่ผสมน้ำปลาร้าต้มสุกไว้แล้ว ตั้งไฟเคี่ยวจนข้นแตกมัน ปรุงรสด้วยน้ำปลา เวลารับประทานตักราดบนขนมจีนให้ชุ่มโรยหน้าด้วยไข่ต้มผ่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ รับประทานกับถั่วงอกสดและใบแมงลักสดเท่านั้น ถ้าชอบเผ็ดใส่พริกป่นเพิ่มความเผ็ดได้ ส่วนขนมจีนน้ำยาของไทยรับประทานกับผักหลายประเภทมีทั้งผักต้ม ผักดอง ผักสด

ขนมจีนน้ำพริก

ขนมจีนน้ำพริกของชาวมอญและชาวไทยใส่เครื่องปรุงและมีวิธีทำเหมือนกัน เครื่องปรุงน้ำพริกประกอบด้วย ถั่วลิสง ถั่วเขียวคั่วแล้วป่น น้ำมะขามคั้นด้วยน้ำปลา น้ำตาลปีบต้มให้เดือด กุ้งสดหรือกุ้งแห้งต้มกับน้ำกะทิให้สุกแล้วตำให้ละเอียด น้ำกะทิเคี่ยวจนข้นทิ้งไว้ให้เย็น เครื่องปรุงทุกอย่างของน้ำพริกต้องทำให้สุกก่อนเพราะเมื่อนำไปผสมกันแล้วจะไม่นำไปตั้งไฟอีก ดังนั้นเมื่อเตรียมเครื่องปรุงครบแล้วก็เพียงแต่นำเครื่องปรุงทั้งหมดลงไปผสมในน้ำกะทิคนให้เข้ากันเท่านั้น เวลารับประทานตักน้ำพริกราดบนขนมจีนให้ชุ่มโรยด้วยหอมเจียว กระเทียมซอยเจียวกรอบ พริกขี้หนูทอด รับประทานกับผักบุ้งต้มจักเป็นเส้นยาว ๆ ผัดกับน้ำมัน (คนไทยเรียกว่า เหมือด) หัวปลีสดหั่นฝอย ผักกระเฉดสดเด็ดเป็นท่อนสั้น ๆ เลือกแต่อ่อน ๆ และยอดผักกระถิน

ประเภทผัด

อาหารพื้นบ้านประเภทผัดของชาวมอญเกาะเกร็ดมีไม่กี่ชนิด ที่นิยมรับประทานได้แก่ผัดกระเจี๊ยบ ผัดกระเจี๊ยบใช้ฝักกระเจี๊ยบหั่นเป็นท่อนนำไปคั่วในกระทะให้เหลืองแล้วตักขึ้นรอไว้ จากนั้น

นำเครื่องแกงมีกะปิ พริกสด หอมแดง ตำรวมกันให้ละเอียดไปผัดให้หอมแล้วใส่หมูหั่นเป็นชิ้นสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ปรุงรสเค็มหวานแล้วจึงใส่กระเจี๊ยบที่คั่วไว้ลงไปเคล้าให้ทั่ว ตักขึ้นรับประทานได้

ประเภทเครื่องจิ้ม

ชาวมอญนิยมนำปลาร้ามาทำเป็นอาหารประเภทเครื่องจิ้ม เครื่องจิ้มที่ทำจากปลาร้าของชาวมอญเกาะเกร็ด ได้แก่ ปลาร้าหลนกะทิ และน้ำพริกปลาร้า ปลาร้าหลนกะทิเป็นอาหารที่ปรุงไม่ยาก เพียงแต่นำเครื่องปรุงซึ่งมีไม่กี่อย่าง คือ ตะไคร้หั่นเป็นท่อนสั้น ๆ กระชายหั่นแฉลบชิ้นเล็ก ๆ ใบมะกรูด พริกชี้ฟ้า ใส่ลงในน้ำกะทิที่ผสมน้ำปลาร้าต้มสุกไว้แล้วตั้งไฟให้เดือดใส่เนื้อปลาช่อนหรือปลาดุกหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ เคี่ยวให้ข้นเล็กน้อย รับประทานกับผักสดต่าง ๆ

ส่วนน้ำพริกปลาร้าก็เป็นอาหารที่ปรุงไม่ยากคล้ายกับน้ำพริกปลาร้าของชาวอีสาน เครื่องปรุงทุกอย่างต้องทำให้สุกก่อน ได้แก่ หอมเผา กระเทียมเผา พริกแห้งเผา ปลาย่าง น้ำต้มปลาร้า นำเครื่องปรุงทุกอย่างตำให้ละเอียดเข้ากันผสมด้วยน้ำปลาร้าพอมีน้ำขลุกขลิก ปรุงรสด้วยน้ำมะนาว[๑] รับประทานกับผักสดต่าง ๆ

การแต่งกาย

ชาวมอญทั่วไปและชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีต ผู้ชายจะนุ่งผ้าสีพื้นทอเป็นลายตาเล็ก ๆ ยาวกรอมเท้าป้ายทบมาด้านหน้าเหน็บพันเป็นปมแน่นไว้ที่เอว ใส่เสื้อแขนแค่ข้อศอกผ่าหน้าติดกระดุมมีกระเป๋าที่เอว หรือเหนือเอวข้างละใบ

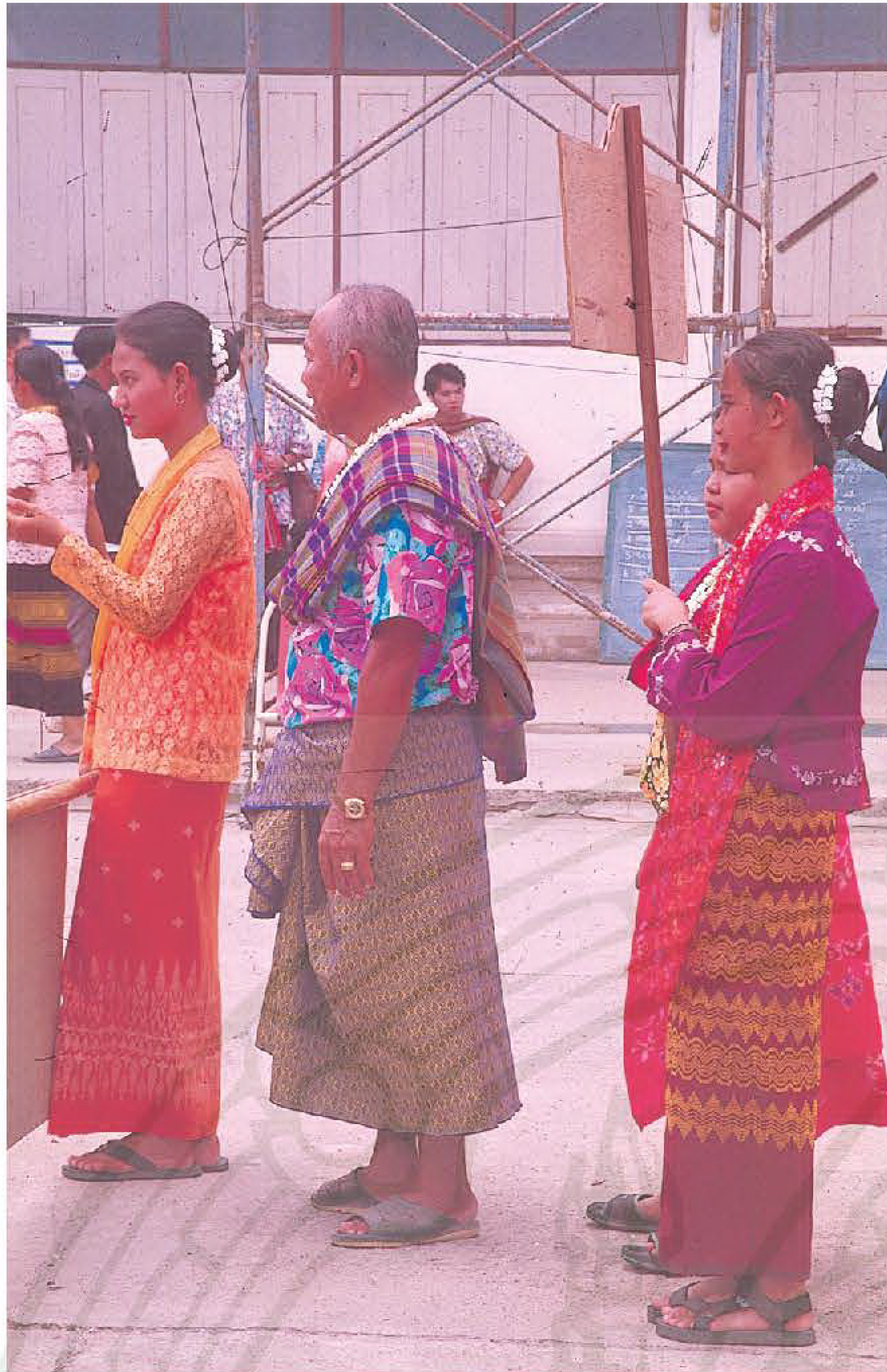
ผู้หญิงนุ่งผ้าเป็นลายสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ หรือลายเป็นแถบยาว ไม่ได้เย็บติดกันเป็นถุงแต่ป้ายทบไว้ด้านหน้าแล้วมัดเป็นปมไว้ที่เอว และห่มผ้าสไบสีสดใสต่าง ๆ ดังเช่นที่สุนทรภู่บรรยายไว้ในนิราศวัดเจ้าฟ้า ว่า

ฝ่ายสาวสาวเกล้ามวยสวยสะอาด แต่ขยาดอยู่ด้วยว่านุ่งผ้าถุง
ทั้งห่มผ้าตารีเหมือนสีรุ้ง ทั้งผ้านุ่งนั้นก็อ้อมลงกรอมตีน

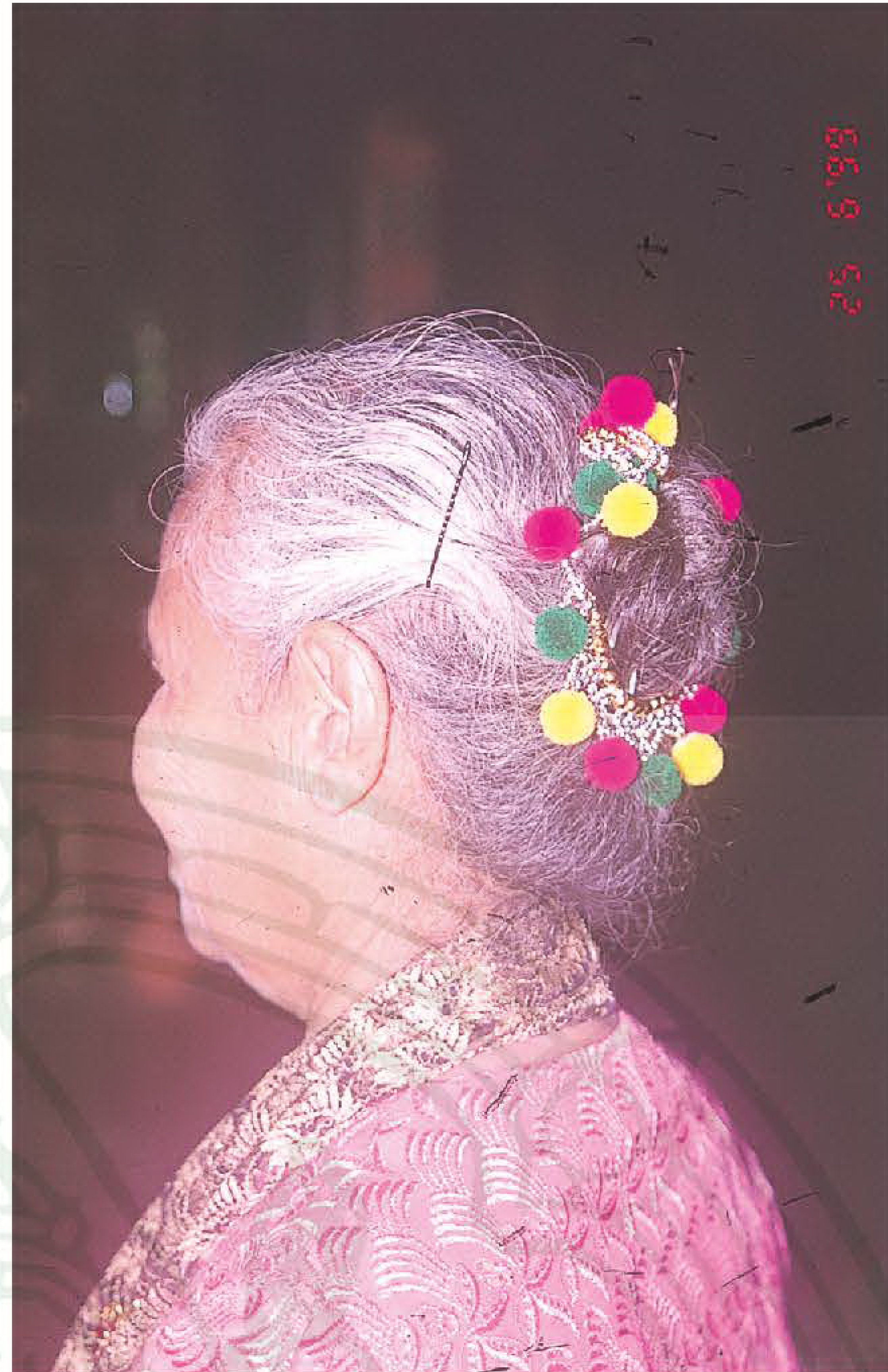
ขณะอยู่บ้านหญิงจะห่มผ้าสไบ คล้องคอหรือพันไว้รอบอก (ผ้าสไบรัดอกนี้มีลักษณะคล้ายผ้าแถบของไทย มอญเรียกว่าญาตโด๊ด) ถ้าออกนอกบ้านจะใส่เสื้อผ่าหน้าคอกลมแขนแค่ข้อศอกห่มสไบทับผมจะเกล้ามวยตลอดเวลา เมื่อออกนอกบ้านจะปักปิ่นเงินและรัดเครื่องประดับที่เรียกว่า **กะหล่ำ** ไว้รอบมวย แต่ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้หญิงชาวมอญเกาะเกร็ดนุ่งผ้าชายสั้นยาวประมาณครึ่งแข้งเรียกว่านุ่งผ้าลอยชาย[๒] ในโอกาสงานบุญหรืองานเทศกาลต่าง ๆ ผู้ชายจะใส่สร้อยคอทองคำเป็นเครื่องประดับพิเศษ ผู้หญิงจะใส่สร้อยทองคำเส้นยาวคล้องสะพายเฉียงระหว่างไหล่กับเอว

[๑] ชุมชนมอญบางแห่งใช้น้ำมะขามเปียกแทนน้ำมะนาว เช่น ชุมชนมอญวัดม่วง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

[๒] สันนิษฐานว่าเป็นการปรับการแต่งกายให้เข้ากับความนิยมสมัยนั้น

การแต่งกายของหญิงชายชาวมอญ

เครื่องประดับมวยผมของหญิงชาวมอญ เรียกว่า กะหล่ำ

มอญเรียกว่า **ซอยแกละ** ต่อมาเมื่อชาวมอญ ติดต่อกับประชาชนนอกเกาะมากขึ้น จึงเริ่มแต่งกายแบบชาวไทยบ้าง คือ ชายและหญิงนุ่งโจงกระเบนแทนนุ่งผ้าพันแบบมอญสำหรับเด็กชาวมอญทั้งชายและหญิงแต่งกายเหมือนผู้ใหญ่แต่ไว้จุก

ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดแต่งกายตามสมัยนิยมแบบชาวไทย

คติความเชื่อ

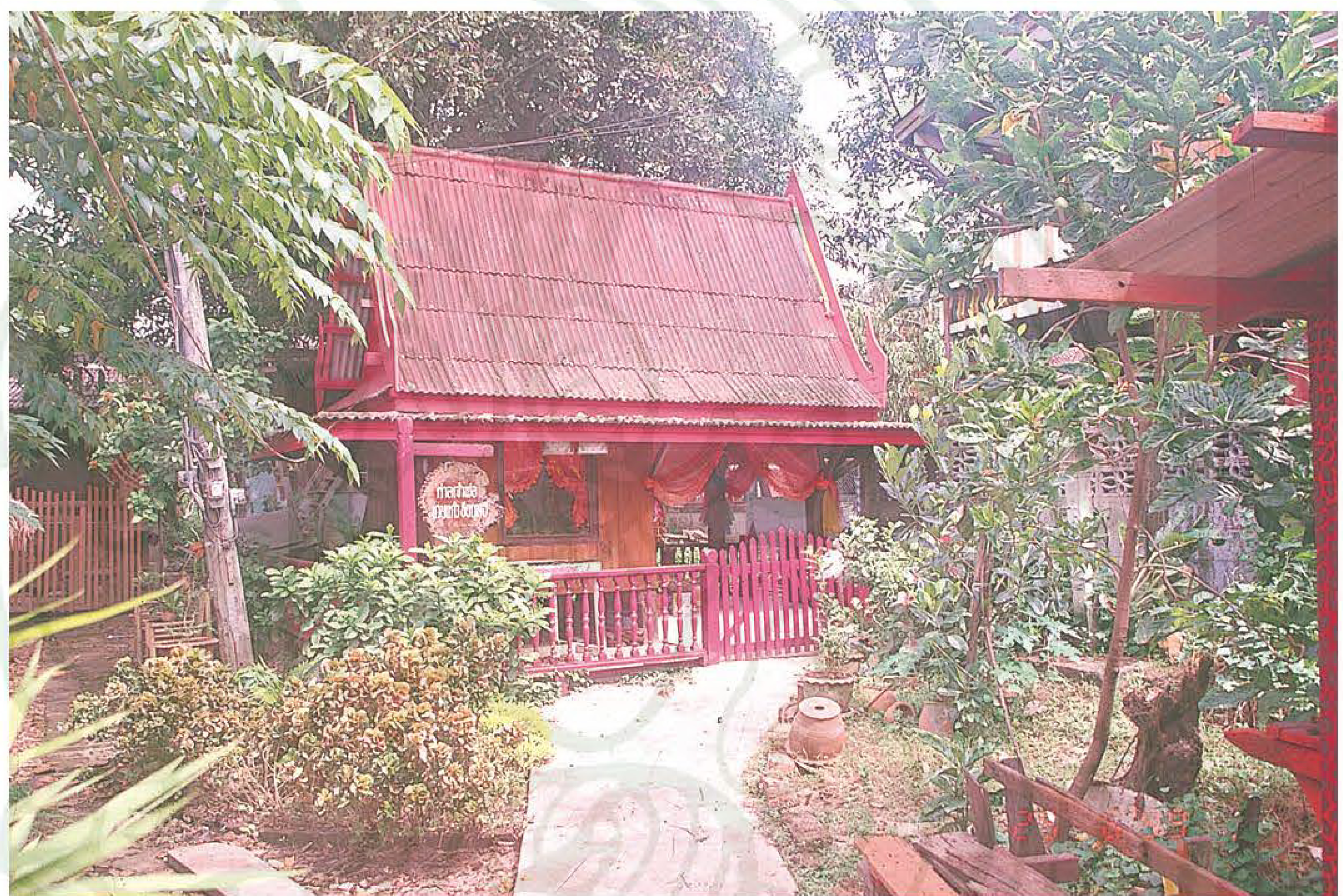
ชาวมอญเป็นชนชาติที่ได้ชื่อว่ามีวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับผีมากชาติหนึ่ง วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวมอญในอดีตจะต้องมีผีเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวมอญเห็นได้จากการแสดงการนับถือผีในลักษณะการเคารพบูชา การละเว้นการกระทำต่าง ๆ อันเป็นการไม่เคารพผีที่ตนนับถือ และละเว้นการกระทำต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้ผีไม่พอใจ

คติความเชื่อและการนับถือผีของชาวมอญทำให้เกิดประเพณีการ **รำผี** เพื่อแสดงการคารวะผีที่นับถือปีละครั้ง เช่น ชุมชนมอญวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี มีพิธีการรำผี ดังนี้

ในการรำผีจะมีผู้อำนวยพิธีเรียกว่า **โต้ง** ซึ่งทำหน้าที่นี้เป็นอาชีพ มีหน้าที่จัดลำดับพิธีการต่าง ๆ เริ่มด้วยการเชิญผีของตระกูลซึ่งจะสิงอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของบ้านและบริเวณบ้านให้มาอยู่ในโรงพิธีซึ่งต้องจัดเครื่องประกอบพิธี ได้แก่ พร้ามอญ ดาบ ๒ หรือ ๓ คู่ แหลน ๒ หรือ ๓ อัน ต้นกล้วย ๒ ต้น ผูกกับเสาหน้าของโรงพิธีข้างละต้น อ่างผสมน้ำสำหรับอาบให้ต้นผีวางไว้ที่โคนต้นไม้ด้านหน้าโรงพิธี การรำถวายเริ่มรำบทแก้บนโดยโต้งเป็นผู้นำในการรำ ต่อจากนั้นจึงเป็นบทบูชาผีต่าง ๆ ในการ

รำบูชาโต้งจะนำเครื่องเซ่นที่บรรจุไว้ในอ่าง ได้แก่ กล้วย อ้อย มะพร้าว ฯลฯ ออกมาเซ่นบทละ ๑ อ่าง จนถึงตอนสุดท้ายของพิธี โต้งจะรวบรวมเศษอาหารและต้นกล้วยที่นำมาประกอบในพิธีใส่ลงในเรือซึ่งทำด้วยต้นกล้วย ลอยน้ำไปเพื่อเป็นการลอยเสนียดทิ้งไป

ชาวมอญเกาะเกร็ดมีคติความเชื่อในเรื่องผีเช่นกัน โดยทั่วไปนับถือผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือนเป็นหลัก นอกจากนั้นชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตมีความเชื่อว่ามีผีสิงอยู่ในตุ๊กตา เด็ก ๆ ชาวมอญเกาะเกร็ดจะไม่ได้รับอนุญาตให้นำตุ๊กตาทุกชนิดเข้าบ้าน (ในสมัยโบราณห้ามเฉพาะตุ๊กตาดินเผาต่อมาห้ามตุ๊กตาทุกชนิดไม่ว่าจะผลิตด้วยวัสดุใด) เพราะเชื่อว่ามีผีสิงอยู่ในตุ๊กตา ถ้านำเข้ามาในบ้านจะทำให้ผีต่าง ๆ ในบ้านไม่พอใจ แล้วทำให้เด็กมีอาการไม่สบายต่าง ๆ ข้อห้ามเรื่องการเล่นตุ๊กตาและนำตุ๊กตาเข้าบ้านนี้เป็นความเชื่อสืบต่อมาจนแม้ปัจจุบันผู้สูงอายุชาวมอญก็ยังปฏิบัติอยู่[๑]

ศาลเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ์

ชาวมอญเกาะเกร็ดนับถือผีบรรพบุรุษ ผีบ้านผีเรือน และผีอื่น ๆ แต่ไม่มีประเพณี **รำผี** มีแต่ประเพณี **รำเจ้าพ่อ** ประเพณีรำเจ้าพ่อเป็นประเพณีการรำถวายเจ้าพ่อเกษแก้วในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๖ ที่หน้าศาลเจ้าพ่อเขาตกหรือศาลเจ้าพ่อเกษแก้วไชยฤทธิ์ บริเวณหมู่บ้านที่ ๑ ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่ของชาวมอญเกาะเกร็ด

วันพิธีรำถวายเจ้าพ่อ ชาวบ้านจะจัดสำรับอาหารมาถวายพระสงฆ์ที่นิมนต์มาที่หน้าศาลเจ้าพ่อเกษแก้วในเวลาเช้า เวลาบ่ายชาวบ้านตำบลเกาะเกร็ดจะทยอยมาร่วมพิธีและถวายเครื่องเซ่นแก่เจ้าพ่อ ได้แก่ ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง กล้วยน้ำว้า ข้าวสุก ไข่ต้ม ถึงเวลาเย็นจึงเริ่มพิธีรำถวายเจ้าพ่อ ซึ่งมักจะมีผู้ที่ทำหน้าที่นี้เป็นประจำทุกปีเรียกว่า **คนทรง** เมื่อเริ่มรำร่างคนทรงก็จะสั่นเทิ้มซึ่งชาวมอญเชื่อว่าเจ้าพ่อได้เข้าสิงร่าง คนทรงจะรำไปอีกสักพักใหญ่มีอาการสั่นเทิ้มตลอดเวลา จากนั้นจะค่อยหายสั่นและกลับสู่อาการปกติ แสดงว่าเจ้าพ่อได้ออกจากร่างไปแล้ว นอกจากจะเชิญวิญญาณเจ้าพ่อเกษแก้วแล้ว มีการเชิญวิญญาณเจ้าพ่อจากที่อื่นมาร่วมพิธีด้วยเช่น เจ้าพ่อเขาตกจากอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

---

[๑] สันนิษฐานว่าการห้ามเด็กชาวมอญเล่นตุ๊กตานี้อาจเกี่ยวข้องกับการเล่นมอญซ่อนผ้า สังเกตจากเนื้อร้องเพลงมอญซ่อนผ้าที่ว่า **มอญซ่อนผ้าตุ๊กตาอยู่ที่ไหน ไว้โน่นไว้นี่ฉันจะตีก้นเธอ** นั้น คล้ายกับจะแสดงว่าถ้าแอบซ่อนตุ๊กตาไว้ จะถูกลงโทษ

ประเพณีมอญที่เกาะเกร็ด

ชาวมอญเป็นชนชาติที่ยึดถือและปฏิบัติตามคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีของชนชาติตนอย่างเคร่งครัด แม้ปัจจุบันจะไม่มีประเทศเป็นของตนเองต้องอาศัยอยู่ในดินแดนของประเทศอื่นก็ตาม ชาวมอญอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยนานหลายร้อยปีแล้ว ได้นำเอาวัฒนธรรมมอญมาเผยแพร่แก่ชาวไทยหลายประการโดยเฉพาะวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ วัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของมอญและไทยบางอย่างคล้ายกันมากจนบางครั้งไม่สามารถแยกได้ว่าส่วนใดเป็นวัฒนธรรมประเพณีมอญ หรือส่วนใดเป็นวัฒนธรรมประเพณีของไทย

ปัจจุบันชาวมอญปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมลดลง เนื่องจากสภาพสังคมเปลี่ยนไป วิถีชีวิตชาวมอญเปลี่ยนไปตามสภาพสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก เช่นเดียวกับวิถีชีวิตของชาวไทย ค่านิยมในการปฏิบัติตามประเพณีของชาวมอญลดลงมาก ชาวมอญรุ่นใหม่ส่วนใหญ่เห็นว่า คติความเชื่อและประเพณีบางอย่างเป็นเรื่องล้าสมัยและเลิกปฏิบัติแล้ว ส่วนที่ยังคงปฏิบัติอยู่ปรับเปลี่ยนไปบ้างตามสภาพสังคม

ชาวมอญในอดีตยึดถือและปฏิบัติตามคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวมอญปฏิบัติสืบทอดกันมาจำแนกได้เป็นประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ประเพณีเนื่องในเทศกาล ประเพณีเนื่องในพุทธศาสนา และประเพณีเนื่องในความเชื่อเรื่องผีและสิ่งลึกลับต่าง ๆ

วิถีชีวิตของชาวมอญแต่ละชุมชนมีความเชื่อและข้อปฏิบัติตามประเพณีต่าง ๆ เกือบจะเหมือนกันทุกประการ ยกเว้นข้อปฏิบัติปลีกย่อยในบางประเพณีเท่านั้นที่ต่างกัน วิถีชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ดก็เช่นกัน ชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตมีคติความเชื่อและขนบธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเหมือนกับชาวมอญทั่วไป นับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ได้แก่ ประเพณีปฏิบัติของหญิงตั้งครรภ์ ประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีโกนจุก ประเพณีบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำศพ ประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีเนื่องในเทศกาลต่าง ๆ และประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต

ในอดีตชุมชนมอญทุกชุมชนรวมทั้งชุมชนมอญเกาะเกร็ดมีระเบียบแบบแผนประเพณีกำหนดไว้ทุกช่วงสำคัญของชีวิต ซึ่งทุกคนจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ขนบธรรมเนียมประเพณีมอญมีความแตกต่างจากขนบธรรมเนียมประเพณีไทยหลายประการ โดยเฉพาะในอดีตขนบธรรมเนียมมอญมีข้อปฏิบัติอันเนื่องมาจากคติความเชื่อต่าง ๆ หลายประการเกิดเป็นประเพณีปฏิบัติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

การเกิด

ชาวมอญมีประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับการเกิดตั้งแต่ตั้งครรภ์จนกระทั่งคลอด ขณะตั้งครรภ์ผู้หญิงชาวมอญจะต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดหลายประการ ได้แก่ วางมะพร้าวผลหนึ่งไว้ที่หัวนอนและมีหม้อ

ใส่ผงขมิ้นสำหรับผสมน้ำดื่มและอาบเชื่อว่าจะทำให้คลอดลูกง่าย[๑] ห้ามนั่งกลางระเบียงบ้าน ห้ามนั่งพิงเสาบ้านโดยเฉพาะเสาเอก หรือเสาผี ห้ามนั่งห้อยเท้าที่หัวบันไดบ้าน ห้ามเก็บผัก ไปส่งศพ หรือเดินทางข้ามน้ำข้ามคลอง ถ้าจำเป็นต้องข้ามต้องเอาเข็มปักไว้ที่ผม ๑ เล่ม ห้ามอาบน้ำเวลากลางคืน สาเหตุที่ต้องห้ามดังกล่าว เพราะเชื่อว่าผีจะอาศัยอยู่ตามตำแหน่งต่าง ๆ ที่ห้าม และขณะที่ครรภ์เจริญขึ้นต้องทำพิธีเสียกบาลเป็นรายเดือนไปจนกว่าจะครบทศมาส เพื่อป้องกันไม่ให้ผีมาทำอันตรายครรภ์ การทำพิธีเสียกบาลแต่ละเดือนจะต้องจัดทำกระทงด้วยกาบกล้วยเป็นรูปสี่เหลี่ยม ก้นกระทงปูด้วยใบไม้ เอาแป้งปั้นเป็นรูปต่าง ๆ เช่น ผู้ตั้งครรภ์ เจ้ากรรมนายเวร ใส่ในกระทงรวมกับขนมต่าง ๆ เมื่อครบเดือนต้องเปลี่ยนของที่บรรจุในกระทง เช่น ใบไม้ รูปปั้นที่สมมุติว่าเป็นรูปผู้ตั้งครรภ์หรือรูปเจ้ากรรมนายเวร และเปลี่ยนชนิดของขนมไปแต่ละเดือนตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในตำรา นำไปตั้งไว้นอกบ้านทุกเดือนจนกว่าจะครบกำหนดคลอด มอญใช้ดอกบัวหลวง บัวเผื่อน เปลือกหอย แก่นมะซาง ตำรวมกันให้ละเอียดผสมนมวัวรับประทานบำรุงครรภ์ พิธีกรรมในการคลอดเหมือนกับของไทยคือมีกระด้งใส่กล้วย ๑ หวี เข็ม ด้าย สมุด ดินสอ มะพร้าวแห้ง วางไว้ในบริเวณที่คลอด ต่างกันบ้างตรงการอยู่ไฟที่สามีหญิงมอญต้องเป็นผู้ไปขุดดินนอกบ้านมาทำก้นเตาสำหรับอยู่ไฟ ถ้าเป็นลูกชายให้ขุดมา ๙ ก้อน ถ้าเป็นลูกผู้หญิงให้ขุดดิน ๗ ก้อน สายสะดือและรกอาจจะฝังที่เตาหรือนอกบ้านก็ได้[๒] แต่ต้องฝังให้ถูกทิศ เช่น ถ้าเด็กเกิดเดือน ๔, ๕ หรือ ๖ ต้องฝังทิศเหนือ ถ้าเกิดเดือน ๗, ๘ หรือ ๙ ต้องฝังทิศตะวันตก ถ้าเกิดเดือน ๑๐, ๑๑ หรือ ๑๒ ต้องฝังทิศใต้ ถ้าเกิดเดือนอ้าย เดือนยี่ หรือเดือน ๓ ต้องฝังทิศตะวันออก เชื่อว่าเมื่อเกิดใหม่จะได้มั่งคั่งร่ำรวย

มอญเชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้ลิขิตดวงชาตาของมนุษย์โดยเขียนไว้ที่หน้าผาก ฉะนั้นเมื่อเด็กเกิดใหม่จะต้องเตรียมเครื่องแต่งตัวเครื่องใช้ของเด็ก และเหล็กจารหนังสือพร้อมน้ำหมึกไว้ ส่วนผู้ทำพิธีจะถือน้ำกระแจะจันทน์ใส่ชามเดินไปที่หัวบันไดแล้วร้องประกาศว่า บัดนี้เด็กคนนี้ได้เกิดมาแล้ว พร้อมกับพรมน้ำกระแจะจันทน์จากหัวบันไดเรื่อยมาจนถึงตัวเด็ก การกระทำเช่นนี้เชื่อว่าพระพรหมได้เอาเหล็กจารจุ่มน้ำหมึกลิขิตดวงชาตาลงบนหน้าผากเด็กนั้น[๓] นอกจากนี้จะต้องวางเครื่องเซ่นไหว้ผีบ้านผีเรือนประกอบด้วย กล้วยน้ำว้า มะพร้าว สมุด ดินสอ ปากกา เข็ม ด้าย ไว้ที่หัวนอนผู้คลอดพร้อมกับจุดธูปเทียนบอกกล่าวผีเรือนให้ทราบว่ามีเด็กเกิดใหม่ และเมื่อกล้วยน้ำว้าหวีนั้นสุกจะต้องนำไปทำกล้วยบวชชีถวายพระสงฆ์ด้วย

ขณะมารดาอยู่ไฟนั้น เอาหวดที่ใช้หุงข้าวเหนียวพร้อมฝาปิด และที่รองหวดวางไว้ที่หัวนอนมารดา เชื่อว่าเพื่อกันไม่ให้มารดาเด็กเกิดตกใจ หรือเลือดไหลย้อนขึ้นสู่เบื้องบน หลังอยู่ไฟได้ ๗ วัน ต้องทำพิธีออกจากไฟซึ่งต้องจัดเตรียมของ ได้แก่ ข้าวสวย หวด พลู ไม้พายคนข้าววางไว้บริเวณ

---

[๑] ชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีต ห้ามหญิงตั้งครรภ์นั่งหัวบันได และอาบน้ำเวลากลางคืน เชื่อว่าจะทำให้เจ็บท้องมากและคลอดยาก

[๒] ชาวมอญเกาะเกร็ดนำรกใส่โอ่งใบเล็ก ๆ ฝังไว้นอกบ้านแต่ไม่กำหนดว่าจะต้องฝังทิศใด

[๓] ชาวมอญเกาะเกร็ดจะใช้ดินสอที่ยังไม่เหลาเขียนลงบนหน้าผากเด็กเกิดใหม่พร้อมทั้งท่องคาถา

เตาอยู่ไฟ จากนั้นนำถ่านจากเตาที่ใช้อยู่ไฟไปวางไว้ที่พื้นดินหน้าบ้านแล้วราดน้ำลงบนไฟนั้นพร้อมกับกล่าวคำเชิญเทวดาผู้รักษาเตาไฟให้กลับไปได้

การโกนผมไฟ

เมื่อเด็กเกิดได้ครบ ๓ เดือน ชาวมอญเกาะเกร็ดจะโกนผมไฟของเด็กใส่ในใบบอนพร้อมด้วยหญ้าแพรกและดินเหนียวปั้นเป็นลูกกระสุนเล็ก ๆ ห่อรวมกัน แล้วนำไปฝังไว้ใต้ต้นโพธิ์ (การโกนผมไฟนั้นจะโกนออกไม่หมดจะต้องเหลือไว้บ้างเล็กน้อย)

การโกนจุก

เด็กหญิงและเด็กชายชาวมอญมีการไว้จุกและมีประเพณีโกนจุกเช่นเดียวกับเด็กไทย การโกนจุกของเด็กชาวมอญถือว่าเป็นการทำขวัญครั้งแรกในชีวิต การทำขวัญของผู้ชายชาวมอญมี ๓ ครั้ง คือ ทำขวัญโกนจุก ทำขวัญบวชและทำขวัญแต่งงาน ส่วนผู้หญิงมีการทำขวัญเพียง ๒ ครั้ง คือ ทำขวัญโกนจุกและทำขวัญแต่งงาน ขวัญในความหมายของชาวมอญ คือ พรที่ผู้อาวุโสมากกว่าให้แก่ผู้มีอาวุโสน้อยกว่า

เด็กหญิงและเด็กชายชาวมอญจะโกนจุกเมื่ออายุได้ ๗ ปี ๙ ปี ๑๑ ปี ๑๓ ปี คือ ต้องโกนในระหว่างที่เด็กมีอายุเป็นเลขคี่และมีข้อห้ามว่า หากแม่ของเด็กที่มีอายุตั้งแต่ ๗ – ๑๓ ปี กำลังตั้งครรภ์เด็กคนนั้นจะโกนจุกไม่ได้ การโกนจุกปกติกระทำที่วัดให้พระสงฆ์เป็นผู้โกนผมเด็กผู้ชาย มัคนายกเป็นผู้โกนเด็กผู้หญิง ทั้งนี้ จะต้องตัดผมจุกออกบ้างก่อนจะเข้าพิธี เหลือไว้โกนในพิธีเพียงเล็กน้อย การโกนจะโกนขณะพระเริ่มสวดชยันโต ถ้าบ้านไหนจะจัดเป็นงานพิธีใหญ่จะต้องทำพิธีที่บ้าน ซึ่งอาจมีทำบุญเลี้ยงพระด้วย

การบวช

การบวช

หลังจากเด็กอายุครบ ๑๓ ปี และโกนจุกแล้วถือว่าเข้าสู่วัยหนุ่มสาว เด็กผู้ชายต้องทำพิธีอุปสมบทเมื่ออายุครบ ๒๑ ปี ซึ่งถือเป็นการทำขวัญครั้งที่ ๒ ของผู้ชายชาวมอญ ประเพณีการบวชของชาวมอญไม่มีข้อแตกต่างจากประเพณีการบวชของชาวไทยทั่วไป คือจะบวชเป็นนาคก่อนวันบวชเป็นพระภิกษุ ๑ วัน ถึงวันบวชเป็นพระภิกษุก็เข้าทำพิธีบวชในพระอุโบสถเช่นเดียวกับการบวชของชาวไทยทั่วไป

การปลูกบ้าน

การปลูกบ้านของชาวมอญส่วนใหญ่เริ่มด้วยการปลูกเรือนหอ ที่จะต้องเตรียมปลูกให้เสร็จสิ้นก่อนวันแต่งงาน ซึ่งชาวมอญสมัยโบราณมีข้อกำหนดและข้อห้ามหลายประการ ดังนี้

ก่อนจะลงมือปลูกบ้านจะต้องดูรูปร่างของที่ดินที่จะปลูกบ้านเสียก่อน ลักษณะสัณฐานที่ดินที่เหมาะแก่การปลูกบ้าน ได้แก่ ที่ดินสัณฐานสี่เหลี่ยม ที่ดินสัณฐานอย่างถาด ที่ดินหน้ากว้างเล็ก (สั้น) ด้านยาวยาวมาก ถ้าปลูกบ้านบนที่ดินลักษณะนี้แล้วจะมีทรัพย์สินมากและมีความเจริญรุ่งเรือง จากนั้นจะต้องเลือกลักษณะที่ดินที่ราบเรียบดุจหน้ากลองเป็นที่ปลูกบ้าน เชื่อว่าจะทำให้มียศหรือบรรดาศักดิ์สูงและมีรัตนมณี (สิ่งประดับอันมีค่า) มาก เมื่อได้สถานที่แล้วจะต้องเลือกเดือนที่จะลงมือปลูกที่เป็นมงคล[๑] ได้แก่ เดือนหก เดือนเก้า เดือนสิบสอง เดือนสี่ เดือนยี่ ถือว่าจะเกิดแต่สิ่งที่ดี ร่ำรวย เจริญรุ่งเรืองปราศจากโรคภัย ถ้าปลูกบ้านนอกเหนือจากเดือนเหล่านี้จะเกิดเหตุร้าย เมื่อเลือกเดือนปลูกได้แล้วจะต้องเลือกวันลงมือปลูก วันปลูกจะต้องเป็นวันอาทิตย์หรือวันพฤหัสบดีจะทำให้ได้ลาภและมีความสุข เมื่อกำหนดวันปลูกแล้วจึงเริ่มขุดหลุมเสาบ้าน เมื่อขุดหลุมเสร็จแล้วจะต้องเลือกไม้สำหรับปลูกบ้าน ไม้ที่เหมาะในการปลูกบ้านจะต้องมีโคนใหญ่ปลายเล็กเรียวเรียกว่า **ไม้ผู้หญิง** และไม้จากโคนถึงปลายใหญ่เท่ากันเรียกว่า **ไม้ผู้ชาย** จะได้ลาภยศศักดิ์สูงส่งและมีชัยชนะต่อศัตรูทั้งหลาย เมื่อจะนำเสาบ้านลงหลุมถ้าโยนลงหรือทิ้งลงในหลุมเชื่อว่าเจ้าของบ้านหรือลูกหลานจะต้องตายจากกัน ฉะนั้นจะต้องยกเสาลงหลุมอย่างนิ่มนวลและเบนหัวเสาไปทางทิศที่จะทำให้เกิดแต่สิ่งที่ดีตามความเชื่อ เช่น เบนหัวเสาไปทางทิศพายัพ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ) ทิศอีสาน (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) ทรัพย์สินจะมากขึ้นหรือเบนหัวเสาไปทางทิศอุดร (ทิศตะวันตก) จะทำให้มีความสุข ความเจริญ เป็นต้น นอกจากนี้จะต้องเลือกใบไม้ ดอกไม้สำหรับแขวนเสาบ้านในเวลาปลูกบ้าน ชาวมอญมีความเชื่อเรื่องใบไม้ที่ใช้แขวนเสาบ้านเวลาปลูกบ้านว่า ดอกไม้และใบไม้บางชนิดเท่านั้นที่นำมาแขวนเวลาปลูกบ้าน จะทำให้เกิดสิ่งที่ดี เช่น แขวนใบและดอกทองหลางจะมีชัยชนะต่อภัยทั้งมวล แขวนใบมะรุมจะมีเงินทองมากขึ้น แขวนใบมะเดื่อน้ำจะเป็นเจ้าของที่ดิน เป็นต้น เสร็จแล้วต้องปลูกไม้มงคลตามทิศต่าง ๆ เช่น ทิศตะวันออกปลูกต้นกล้วย ต้นมะพร้าว ทิศตะวันตก ปลูกต้นพุทรา ทิศหรดีปลูกขนุน ถ้าปลูกไม้มงคลให้ถูกต้องตามทิศต่าง ๆ จะทำให้บ้านเรือนเจริญรุ่งเรือง มีอายุยืนยาว และถ้าเป็นไปได้หรือเลือกได้ควรเลือกสถานที่

---

[๑] ชาวมอญเกาะเกร็ดจะปลูกบ้าน**เดือนคู่**โดยให้พระผูกดวงว่าควรจะปลูกวันไหนจึงจะเป็นมงคล

ที่มีน้ำไหลผ่านทางทิศทางที่เป็นมงคล เช่น ไหลผ่านจากทิศตะวันออกไปทิศอีสาน จะทำให้เจ้าของบ้านมียศศักดิ์และทรัพย์สินเงินทองดังกระแสน้ำไหลพรั่งพรูมา นอกจากนี้ยังมีข้อกำหนดปลีกย่อยในการปลูกบ้านอีก คือ วิธีการขุดหลุมเสาบ้าน นอกจากการเลือกจุดที่จะต้องขุดให้ถูกต้องตามตำราแล้ว ยังมีวิธีที่จะต้องปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเสาเรือนอีกหลายวิธี เช่น ถ้าปลูกบ้านเดือน ๑ (อ้าย) เดือน ๒ (ยี่) เดือน ๓ ให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ขุดหลุมได้แล้วโกยดินที่ขุดขึ้นกองไว้ทางทิศเหนือลม (ทักษิณ) แล้วแบกเสาบ้านเข้ามาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นต้น จากนั้นเวลาเอาเสาบ้านลงหลุมให้เอาหัวเสาไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีบ่าวไพร่ทรัพย์สินรุ่งเรือง แต่ต้องตั้งเสาขนาดใหญ่ ขนาดเล็ก ให้ถูกทิศทางด้วย เช่น ถ้าตั้งเสาใหญ่ทางทิศตะวันออกจะเกิดความทุกข์ยากเข็ญ หรือตั้งเสาเล็กทางทิศตะวันออกเฉียงใต้จะเกิดทุกข์ร้อน เกิดไฟไหม้ เป็นต้น[๑]

เรือนไทยของชาวไทยและชาวมอญที่เกาะเกร็ด

เรือนไทยและเรือนฝากระดานของชาวไทยและชาวมอญที่เกาะเกร็ด

รูปแบบบ้านเรือนของชาวมอญในประเทศไทยเหมือนกับเรือนของชาวไทย ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัยในอดีต จากเรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับแบบเรือนไทยทั่ว ๆ ไป ปัจจุบันเป็นเรือนฝากระดานและบ้านตึก รูปแบบบ้านเรือนของชาวมอญไม่มีลักษณะรูปแบบเด่นเป็นพิเศษต่างจากชาวไทยอย่างไรยกเว้นเรื่องทิศทางการปลูกบ้านเท่านั้นที่ชาวมอญต่างจากชาวไทยบ้านชาวมอญจะหันหน้าไปทางทิศเหนือเพื่อระลึกถึงถิ่นฐานบ้านเดิมของชาวมอญ ซึ่งอยู่ทางเหนือของประเทศไทยแต่เนื่องจากแม่น้ำในประเทศไทยไหลในแนวเหนือใต้ทั้งสิ้น ฉะนั้นเมื่อชาวมอญปลูกบ้านหันหน้าไปทางทิศเหนือจึงขวางทางกับบ้านของชาวไทยซึ่งจะหันหน้าไปทางแม่น้ำ ทำให้ชาวมอญมักจะถูกล้อเลียนว่ามอญขวาง[๒]

---

[๑] จวน เครือวิชฌาจารย์. **วิถีชีวิตชาวมอญ.** ๒๕๓๗. หน้า ๑๑ – ๔๒.

[๒] เรื่องการที่ชาวมอญถูกล้อเลียนว่า **มอญขวาง** นั้น ผู้สูงอายุชาวมอญที่เกาะเกร็ดหลายท่านกล่าวว่า สาเหตุมาจากความขัดแย้งในเรื่องการค้าขายระหว่างชาวไทยและชาวมอญในอดีตที่มักจะเกิดขึ้นบ่อย ๆ เช่น เมื่อนำเรือบรรทุกของไปขายตามตลาดน้ำต่าง ๆ บางครั้งมีการกีดขวางทางกันก็จะมีปากเสียงกัน และคนมอญมักจะถูกกล่าวหาว่ากีดขวางคนอื่น จึงถูกเรียกว่า **มอญขวาง**

สำหรับบ้านเรือนชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแบบเรือนไทยทั่วไปมิได้สร้างหันหน้าบ้านขวางลำน้ำแต่อย่างใด ในอดีตชาวมอญสร้างบ้านเรือนเป็นแบบทรงไทยซึ่งยังคงมีเหลือให้เห็นอยู่บ้าง ปัจจุบันมีทั้งบ้านที่สร้างด้วยไม้และก่ออิฐถือปูน

การแต่งงาน

ประเพณีแต่งงานของชาวมอญเกาะเกร็ดทั่วไป เหมือนกับประเพณีแต่งงานของชาวไทยในภาคกลาง เริ่มจากการที่หนุ่มสาวรู้จักชอบพอกัน จากนั้นจึงมีการสู่ขอจากญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายและจัดพิธีแต่งงานซึ่งมีพิธีกรรมคล้ายกับชาวไทย เช่น มีขบวนแห่ของฝ่ายชายแห่มาที่บ้านเจ้าสาว เมื่อถึงบ้านก็จะมีการกั้นเชือกที่ประตูยังไม่ให้ฝ่ายเจ้าบ่าวเข้าไปในบ้าน จนกว่าจะมีการตอบคำถามหรือโต้คารมและจ่ายเงินค่าผ่านประตูกับฝ่ายเจ้าสาวก่อนจึงจะได้เข้าไปในบ้าน เมื่อเข้าไปในบ้านแล้วจึงทำพิธีรับสินสอดทองหมั้น ทำบุญเลี้ยงพระ หลั่งน้ำสังข์ เลี้ยงฉลอง และส่งตัวเข้าเรือนหอโดยจะมีคู่สมรสผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตครอบครัวมาทำพิธีปูที่นอนให้บ่าวสาว

ประเพณีแต่งงานของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตคล้ายกับประเพณีแต่งงานของไทยมาก ยกเว้นรายละเอียดบางประการในพิธี และชาวมอญจะไม่ทำบุญเลี้ยงพระในวันแต่งงาน เพราะถือว่าการแต่งงานไม่ใช่กิจของสงฆ์ พิธีการในวันแต่งงานของชาวมอญเริ่มตั้งแต่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องเตรียมอาหารขันหมากทั้งของคาวและของหวานจัดใส่ถาดเป็นคู่ ๆ ของคาวมีขนมจีน (เพื่อให้มีความหมายว่าจะใช้ชีวิตร่วมกันยาวนานเหมือนขนมจีนที่เป็นเส้นยาว) และห่อหมกจัดคู่กับหมูต้มจิ้มน้ำจิ้ม ของหวานหรือ ขนมขันหมาก ได้แก่ ขนมจันอับ ขนมโก๋ กล้วย มะพร้าวอ่อน นอกจากอาหารขันหมากแล้วจะต้องเตรียมขันหมากเป็นขันทองเหลืองใส่ใบพลู ๙ ใบ หมาก ๙ ลูก ห่อด้วยผ้าแพรสีสวยงามผูกปลายผ้าเป็นเงื่อนกระตุก และขันใส่สินสอดใส่เงินหรือทองห่อผ้าผูกเป็นเงื่อนกระตุกเป็นค่าสินสอด เมื่อเตรียมสิ่งของต่างๆ แล้ว ญาติฝ่ายเจ้าบ่าวจัดขบวนขันหมากให้คนถือต้นกล้วย ต้นอ้อยนำหน้าขบวน ก่อนออกขบวนฝ่ายเจ้าสาวจะส่งตัวแทนเป็นผู้หญิง ถือถาดของคาวและของหวานอย่างละ ๑ ถาด มาเชิญฝ่ายเจ้าบ่าวโดยกล่าวว่า ได้ฤกษ์งามยามดีขอเชิญไปรับเจ้าสาวได้ ฝ่ายเจ้าบ่าวก็จะต้องประแป้งให้ตัวแทนฝ่ายเจ้าสาวแล้วจึงเริ่มแห่ขบวนได้ เมื่อมาถึงบ้านเจ้าสาวฝ่ายเจ้าสาวจะให้เด็กถือพานใส่หมากพลูมาเชิญฝ่ายเจ้าบ่าวขึ้นบ้าน แต่ก่อนขึ้นบ้านฝ่ายเจ้าสาวจะนำเครื่องประดับที่มีค่าซึ่งโดยมากจะเป็นสร้อยคอมาขึงกั้นฝ่ายเจ้าบ่าวไม่ให้ขึ้นบ้านเรียกว่า กั้นประตูเงิน ประตูนาก ประตูทอง ซึ่งฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องจ่ายเงินให้ฝ่ายเจ้าสาวเล็กน้อยพอเป็นพิธี ขบวนขันหมากจึงจะผ่านเข้าบ้านได้โดยให้อาหารขันหมากผ่านเข้าไปก่อน อาหารขันหมากนั้นจะไม่ถูกเรียกเงินค่าผ่านประตู ถัดจากอาหารขันหมากเป็นต้นกล้วยต้นอ้อยมักจะถูกเรียกค่าผ่านประตูเป็นเหล้า เมื่อเจ้าบ่าวนำขันหมากส่งให้ฝ่ายเจ้าสาวบนบ้าน ฝ่ายเจ้าสาวจะถามเป็นพิธีว่า **มาทำไม** เฒ่าแก่ในพิธีจะตอบแทนเจ้าบ่าวว่า **เอาเงินมากอง เอาทองมาให้ เอาเขยมาให้** จากนั้นผู้ที่รับขันหมากมาจากหัวบันไดจะต้องเป็นคนแก้ขันหมาก เมื่อแก้ขันหมากเสร็จจะต้องแบ่งอาหารขันหมากไปไหว้ผีบ้าน และแบ่งอาหารขันหมากเป็นสองส่วนให้ฝ่ายเจ้าบ่าวส่วนหนึ่งฝ่ายเจ้าสาวส่วนหนึ่ง จากนั้นจึงทำพิธีไหว้ญาติฝ่ายหญิง การไหว้ญาติฝ่ายหญิง

ถ้าเป็นญาติผู้หญิงในการไหว้จะต้องมอบผ้าตัดเสื้อหรือผ้านุ่งลายให้ ถ้าเป็นญาติผู้ชายจะต้องมอบผ้าโสร่งหรือผ้าขาวม้าให้ และระหว่างพิธีไหว้ฝ่ายชายจะหงายมือวางทับมือฝ่ายหญิงที่หงายอยู่ นอกจากไหว้ญาติฝ่ายหญิงแล้วในวันแต่งงานจะต้องนำผ้าขาวไปไหว้ผีบ้านด้วย เสร็จจากพิธีไหว้แล้วญาติผู้ใหญ่ซึ่งเป็นคู่สมรสที่ประสบผลสำเร็จในชีวิตการแต่งงานจะมาทำพิธีปูที่นอนให้ พิธีปูที่นอนจะใช้เมล็ดถั่ว เมล็ดงา ดอกรัก ดอกบานไม่รู้โรย ดอกบานชื่น เงินสินสอด โรยบนที่นอนให้บ่าวสาวช่วยกันเก็บ เสร็จแล้วจึงปิดประตูห้องหอ จากนั้นเพื่อน ๆ ที่มาร่วมส่งตัวเข้าห้องหอก็จะทำเสียงไก่ขัน เสียงการหุงหาอาหาร เป็นสัญญาณปลุกให้เจ้าสาวตื่นขึ้นมาทำงานบ้าน เป็นเคล็ดให้เจ้าสาวเจ้าบ่าวเป็นคนขยันขันแข็งในการทำงาน หลังจากแต่งงานครบ ๗ วัน จึงเดินทางไปไหว้ญาติฝ่ายชายซึ่งจะต้องจัดเตรียมเสื้อผ้าและอาหารไปเป็นของไหว้ พิธีการแต่งงานของชาวมอญดังกล่าวคล้ายคลึงกับพิธีการแต่งงานของไทยภาคกลางมาก แต่ไม่มีสิ่งใดบ่งชี้ได้ว่าไทยรับวัฒนธรรมประเพณีการแต่งงานมาจากมอญหรือมอญนำวัฒนธรรมประเพณีไทยไปใช้

การทำศพ

ประเพณีทำศพของชาวมอญแบ่งตามลักษณะการเสียชีวิต คือ ประเพณีทำศพที่เสียชีวิตปกติ และประเพณีทำศพที่เสียชีวิตไม่ปกติ การตายแบบปกติในทรรศนะของชาวมอญ คือ การตายด้วยโรคชรา หรือป่วยเป็นระยะเวลานาน ส่วนการตายแบบไม่ปกติคือ การตายด้วยโรคระบาดร้ายแรง เช่น อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษ กาฬโรค ตายเพราะอุบัติเหตุ ตายเพราะถูกฆาตกรรม ฆ่าตัวตาย เป็นบ้า ตายโดยไม่มีผู้รู้เห็น และตายก่อนอายุ ๑๒ ปี

โจ้ง-เนียะ หรือเตียงชนะ

ชาวมอญเมื่อเสียชีวิตแบบปกติ ญาติจะอาบน้ำศพด้วยน้ำเย็นและน้ำอุ่น และรีดเอาของเสียออกจากร่างกายแล้วแต่งตัวให้ศพตามประเพณี คือ นุ่งผ้าขาว ๒ ชิ้น ผืนแรกโจงกระเบนไว้ข้างหลัง อีกผืนหนึ่งนุ่งทับผืนแรกแต่โจงกระเบนไว้ข้างหน้า จากนั้นมัดตราสังศพด้วยด้ายดิบ ๔ เปลาะ (๔ แห่ง) คือ ผูกที่หน้า ๑ เปลาะ ผูกที่แขนกับมือซึ่งถือดอกไม้ธูปเทียน ๑ เปลาะ ผูกที่เข่า ๑ เปลาะ ผูกที่ข้อเท้า ๑ เปลาะ เมื่อมัดตราสังเสร็จ ยกศพวางบนแคร่ทำด้วยไม้ไผ่ คลุมด้วยผ้าขาวลักษณะแบบมุ้งที่เพดาน ใช้ด้ายดิบผูกแหวนและกรรไกรห้อยจากเพดานลงมาให้ตรงกับสะดือ[๑] เมื่อจะเอาศพใส่โลงต้องนำโลงมารอรับศพที่เชิงบันได เพราะธรรมเนียมมอญห้ามเอาโลงศพขึ้นบนบ้านเด็ดขาด ต้องยกศพลงมาใส่โลงข้างล่างแล้วนำไปทำพิธีทางศาสนาที่วัดต่อไป แคร่หรือเตียงไม้ไผ่สำหรับวางศพเรียกว่า **โจ้ง – เนียะ** แปลว่า **เตียงชนะ** หมายถึงให้ผู้ตายชนะต่อภูมิทั้ง ๔ คือ อบายภูมิ ๔ สุคติภูมิ ๗ รูปภูมิ ๑๖ อรูปภูมิ ๔

โจ้ง – เนียะ หรือเตียงชนะ นั้น มีวิธีการทำดังนี้

นำไม้ไผ่ยาว ๒ เมตร หรือ ๕๔ นิ้ว ๒ อัน วางขนานห่างกันตามความกว้างของเตียง ประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ๔ นิ้ว ผูกหัวเตียงด้วยไม้ไผ่ขนาดยาว ๕๐ เซนติเมตร ๔ นิ้ว เป็นกรอบเตียง ๑ ชั้น ทำจนครบ ๔ ชั้นวางซ้อนกัน ชั้นบนสุดปูพื้นด้วยไม้ระแนงทางยาว ๘ อันทางขวาง ๘ อัน ผูกเสาเตียงตรงมุม ๔ ต้น ตรงกลางสองข้างข้างละต้น เอาไม้ระแนงผูกรอบปลายเสาทั้ง ๖ แล้ว ดาดเพดาน (ทำเพดาน) ด้วยผ้าใหม่หรือกระดาษ หรือไม้ไผ่เหลาบาง ๆ ๒๐ แผ่น แขวนดอกไม้และธงที่เสาและเพดาน ส่วนประกอบของเตียงมีความหมาย ดังนี้ กรอบเตียง ๔ ชั้น หมายถึงให้พ้นจากอบายภูมิทั้ง ๔ พื้นเตียงปูด้วยไม้ยาง ๘ แผ่น และไม้สั้น ๘ แผ่น หมายถึงให้ได้พ้นจากนรกทั้ง ๘ ชั้น เพดานที่ดาดไว้ ๒๐ แผ่นนี้ หมายถึงให้ได้ไปถึงสวรรค์ชั้นพรหมทั้ง ๒๐ ภูมิ ที่หัวและท้ายเตียงแขวนกระทงดอกไม้ด้านละ ๒ กระทง แต่ละกระทงใส่ดอกไม้ ๓ ดอก จากเพดานผูกเชือกห้อยลงมาให้ตรงกับสะดือของศพที่ปลายเชือกผูกแหวนไว้ ๑ วง และกรรไกรหนีบหมาก ๑ อัน แหวนที่ห้อยไว้นั้นหมายถึงจักขุวิญญาณสำหรับผู้ตายจะได้ใช้เพื่อความกระจ่างแจ้งต่อโลกหน้า กรรไกรหมายถึงเครื่องประหัตประหารกิเลสในขณะเดียวกันแหวนและกรรไกรที่ผูกไว้ใช้เป็นเครื่องสังเกตว่าศพเน่าหรือยัง ถ้าเน่าท้องของศพจะโป่งขึ้นไปชิดกับกรรไกรและแหวนที่ห้อยไว้ และอาจมีสนิมขึ้นที่แหวนและกรรไกร

เปิง-หะ-มาว ในพิธีศพของชาวมอญเกาะเกร็ดในปัจจุบัน

---

[๑] ชาวมอญเกาะเกร็ดเชื่อว่าแหวนและกรรไกรมีผีสิงอยู่ ฉะนั้นจึงผูกกรรไกรและแหวนแขวนไว้เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายกลัวผีแหวนและผีกรรไกร ไม่กล้าออกมาหลอกหลอนและเป็นเครื่องตรวจสอบด้วยว่าศพเน่าหรือไม่

ระหว่างที่ตั้งศพไว้ที่บ้านชาวมอญจะจุดเตาไฟไว้ที่ปลายเท้าศพ[๑] และเชิญผู้รู้หรือผู้สูงอายุมาอ่านหนังสือต่าง ๆ ด้วยทำนองเสนาะ เช่น หนังสือพุทธประวัติ ให้ผู้มาร่วมงานฟังเพื่อจะได้อยู่เป็นเพื่อนศพและนิมนต์พระสงฆ์มารับจังหันบิณฑบาตทุกวันจนกว่าจะเคลื่อนศพ และถ้าจะเคลื่อนย้ายศพโดยการใส่โลงไปนั้น ชาวมอญมีธรรมเนียมห้ามเอาโลงศพขึ้นบนบ้านเพราะถือว่าเป็นของเสนียดจัญไร ถ้าต้องการจะบรรจุศพลงโลง ต้องทำโลงที่แห่งใดแห่งหนึ่งนอกตัวเรือนทำโลงเสร็จต้องรดด้วยน้ำขมิ้นซึ่งเทออกจากกระบอกไม้ไผ่ (กระบอกนี้เมื่อใช้แล้วต้องเหวี่ยงทิ้งไปทางข้างหลังหรือทุบให้แตก) แล้วเอาโลงมารอรับศพที่เชิงบันได[๒] นอกจากนี้กล่าวกันว่า ในสมัยโบราณห้ามเอาศพลงจากเรือนทางบันได จะต้องรื้อฝาเรือนแล้วเอาศพออกทางนั้น เพราะถือว่าบันไดเป็นทางสาธารณะสำหรับทุกคน บางแห่งอาจเอาศพลงทางบันไดได้แต่ต้องทำบันไดสำหรับผีลงทำด้วยไม้ไผ่ซีกยาวประมาณ ๒ ศอก กว้างประมาณ ๑ ศอก ๑ คืบ พาดบนบันไดบ้าน ตรงเชิงบันได เวลาเอาศพลงต้องเอาทางเท้าลงก่อน เอาเตียงตั้งศพลงทีหลัง เอาศพใส่ในโลงที่เตรียมไว้และหามไป คานหามโลงศพทำด้วยไม้ไผ่ยาว ๘ ศอก ๒ ลำ ไม้ไผ่ยาว ๔ ศอก ๔ ลำ โดยนำไม้ไผ่ยาว ๘ ศอก ๒ ลำ วางขนานกันแล้วเอาไม้ไผ่ยาว ๔ ศอกทั้ง ๔ ลำ วางตามขวางบนไม้ไผ่ยาวระยะห่างจากกันเท่า ๆ กัน ให้ปลายของไม้ไผ่สั้นโผล่พ้นไม้ยาวออกมาทั้งสองข้างพอควร เอาเชือกผูกให้ติดกับไม้ไผ่ยาวทั้งคู่ เอาโลงศพวางบนคานหามมีคนแบกคานหามนี้ ๑๒ คน การหามโลงออกจากบ้านนั้นต้องยกด้านปลายเท้าไปข้างหน้าด้านหัวอยู่ข้างหลัง และไม่ให้ยกคานขึ้นบ่าจนกว่าจะพ้นเขตหมู่บ้าน เมื่อพ้นเขตหมู่บ้านแล้วจึงยกคานหามขึ้นบนบ่าได้ การจัดขบวนแห่ศพประกอบด้วย บุตรชายหรือหญิงของผู้ตายเป็นผู้อุ้มกระบุงวิญญาณ (เปิง – หะ – มาว) ถ้าเป็นบุตรคนหัวปี หรือคนสุดท้องได้จะดีที่สุด แต่ถ้าไม่มีบุตรให้หลานทำหน้าที่แทนได้ กระบุงวิญญาณจะต้องใส่กระจก ๑ แผ่น สำหรับวิญญาณผู้ตายใช้ส่องหน้า พลู ๑ จีบ น้ำจันทน์ ๑ ถ้วยเล็ก จอบถอดเอาด้ามแยกออกจากตัวจอบ ๑ เล่ม ผ้านุ่งกับเสื้อ ๑ ชุด โดยมีผ้าขาวม้าพันไว้ (ในกรณีที่ผู้ตายเป็นชาย) และในกรณีที่ผู้ตายเป็นหญิงต้องใส่ผ้าซิ่น เสื้อและผ้าสไบอย่างละผืน ถัดจากผู้อุ้มกระบุงวิญญาณจะเป็นของถวายพระสงฆ์ ได้แก่ มะพร้าว ๑ ผล กล้วย ๑ หวี ใบยาสูบ ๑ ใบ หมาก ๓ ผล พลู ๓ ใบ จัดใส่ถาดเป็นชุดตามจำนวนวัดที่นิมนต์พระสงฆ์มา ต่อจากผู้ถือถาดของถวายพระสงฆ์ คือ คนตีกังสดาล และปิดขบวนด้วยพระสงฆ์

การแต่งกายของผู้ร่วมขบวนแห่แต่งเหมือนทั่วไป ที่ต้องแต่งตัวเป็นพิเศษคือผู้ที่ถือของสำหรับถวายพระ จะต้องนุ่งผ้าใหม่ยาว ๔ ศอก กว้าง ๒ ศอก และสวมเสื้อใหม่ทับลงไปบนเสื้อผ้าที่สวมใส่มาจากบ้าน สำหรับบุตรสาวผู้ตายจะต้องสยายผมและคาดศีรษะด้วยผ้าใหม่ยาว ๒ ศอก กว้าง ๒ คืบ สวมแหวน ๑ วง เมื่อเสร็จพิธีศพจะต้องนำของในกระบุงวิญญาณและเสื้อผ้าใหม่ของผู้ถือถาดของถวายพระ ถวายวัดให้หมด[๓] นอกจากนี้มีข้อห้ามว่าถ้าภรรยาของบุตรชายคนใดกำลังตั้งครรภ์

---

[๑] ชาวมอญเกาะเกร็ดไม่มีการจุดเตาไฟที่ปลายเท้าศพและไม่มีพิธีกรรมการแห่ศพ

[๒] ชาวมอญเกาะเกร็ดจะทำประตูผีสำหรับเอาศพลงโดยใช้กาบกล้วยผูกเป็นประตูหลอกที่หัวบันได และทำบันไดผีพาดไว้ที่สถูปหรือเจดีย์บรรจุกระดูก ซึ่งสร้างไว้ที่วัดสำหรับเป็นทางให้ผีขึ้นลง

[๓] สุเอ็ด คชเสนี. **วัฒนธรรมประเพณีมอญ.** ๒๕๔๐. หน้า ๗๔.

ในงานพิธีศพบุตรชายและภรรยาของบุตรชายนั้น จะแตะต้องศพหรือของที่ใช้ในพิธีศพไม่ได้

ประเพณีการทำศพของมอญมีทั้งฝังและเผา ถ้าเป็นการฝังศพจะนิยมขุดหลุมในแนวเหนือใต้ และฝังศพโดยเอาหัวไปทางทิศเหนือ เช่นเดียวกับค่านิยมในการปลูกบ้านหันหน้าบ้านไปทางทิศเหนือ เมื่อหามโลงศพออกจากบ้าน จะต้องนำไฟที่จุดไว้ปลายเตียงศพออกมาด้วย แล้วโยนทิ้งไปเมื่อพ้นเขตหมู่บ้าน เมื่อไปถึงหลุมฝังศพใช้จอบผ่ามะพร้าวเอาน้ำล้างหน้าศพ[๑] แล้วขว้างมะพร้าวทั้งสองซีกไปข้างหลังดูว่า มะพร้าวนั้นอยู่ในลักษณะใด ถ้าหงายทั้งสองซีกเชื่อว่าผู้ตายจะไปสู่สุคติภพ ถ้าซีกหนึ่งหงายซีกหนึ่งคว่ำเชื่อว่าผู้ตายจะไปสู่อบายภูมิทั้งสี่ จากนั้นพระที่ไปร่วมพิธีสงฆ์จะสวดบังสุกุลให้แก่ผู้ตาย เสร็จแล้วลูกหลานจะโยนพลูลงไปในหลุม ๑ จีบ จากนั้นจะหามโลงศพเวียนซ้ายสามรอบเพราะเชื่อว่าผู้ตายจะหลงทางกลับบ้านไม่ถูก จากนั้นจึงนำศพลงฝัง หากจะนำศพไปเผาจะต้องหามโลงศพพร้อมทั้งถือเตาไฟที่วางไว้ปลายเท้าศพไปที่ป่าช้า ด้วยการเผาจะต้องหาฟืนมากองแล้วเอาเชือกด้ายพันเวียนซ้ายรอบกองฟืน ๗ รอบ ยกเฉพาะศพหรือทั้งโลงศพวางบนกองฟืน แล้วเผาด้วยไฟจากเตาที่จุดไว้ที่ปลายเท้าศพ เมื่อไฟเริ่มแรงขึ้นให้ผู้ชายสองคนถือผ้าขาวม้ายืนคนละข้างโลงศพ แล้วโยนผ้าขาวม้าข้ามโลงศพให้อีกฝ่ายหนึ่งรับ โยนกลับสลับกันไปมาสามครั้ง (ชาวมอญเกาะเกร็ดใช้ผ้าขาว) การทำเช่นนี้ชาวมอญต้องการให้เป็นปริศนาธรรมที่อธิบายได้ว่า ไฟที่กำลังเผาศพอยู่นั้นเปรียบได้กับไฟแห่งโลภะ โทสะ และโมหะ ส่วนผ้าที่โยนข้ามไฟไปมาโดยไม่ไหม้นั้นเปรียบได้กับผู้ที่มีจิตใจอันบริสุทธิ์ ไฟคืออคติทั้งหลายไม่สามารถจะเผาผลาญทำอันตรายแก่บุคคลนั้นได้ และขณะที่ไฟกำลังลุกอยู่นั้นผู้ที่เป็นญาติใกล้ชิดจะใช้กิ่งหว้าจุ่มน้ำจันทน์พรมรอบ ๆ กองไฟ โดยเดินเวียนซ้ายอันเปรียบได้กับการดับไฟประลัยกัลป์ เมื่อไฟมอดหมดจึงเก็บกระดูกใส่ใบโพธิ์ (ใบโพธิ์ที่ห่อกระดูกนี้จะต้องเก็บเอาไว้ใช้ในพิธีปล่อยพระในตอนเช้าของวันทำบุญเจ็ดวัน) เมื่อเก็บกระดูกด้วยใบโพธิ์แล้วใช้ผ้าคาดศีรษะของผู้ยกกระบุงวิญญาณมาผูกคล้องคอให้ส่วนหนึ่งห้อยลงมาข้างหน้า เอามือดึงชายผ้าส่วนที่ห้อยลงมาให้กางออกเป็นถุงสำหรับใส่กระดูก นำกระดูกนั้นล้างด้วยน้ำมะพร้าวกับน้ำจันทน์ กรวดน้ำให้กระดูกแล้วเอากระดูกใส่ลงในหม้อใหม่นำไปฝังดินแล้วสร้างสถูปไว้เหนือที่ฝัง หรือบางรายอาจสร้างสถูปแล้วนำกระดูกบรรจุไว้ในสถูป

เชิงตะกอนในอดีตก่อนที่จะมีการสร้างเมรุเผาศพ ซึ่งขณะเผาศพ
ชาวมอญเกาะเกร็ดจะโยนผ้าขาวข้ามโลงศพที่วางอยู่บนเชิงตะกอน

---

[๑] ชาวมอญเกาะเกร็ดผ่ามะพร้าวล้างหน้าศพแล้วแคะเอาเนื้อมะพร้าวให้เด็กกินเชื่อว่าทำให้เด็กไม่กัดฟันเวลานอน

สำหรับการตายที่เรียกว่าตายไม่ดีคือ การตายนอกเหนือไปจากโรคชรา หรือโรคธรรมดาทั่วไป และผู้ตายอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี การตายเหล่านี้ไม่มีการเผาต้องฝังอย่างเดียว และต้องรีบฝังอย่างรีบด่วน ไม่มีการทำบุญเลี้ยงพระที่บ้าน ทำทานด้วยอาหารดิบ เช่น ข้าวสาร เกลือ พริก น้ำมัน และถ้าหากจะทำบุญจะต้องทำหลังจากวันตาย ๗ วัน หรือในเดือนปีถัดไป

นอกจากนี้ขณะตั้งศพไว้ที่บ้าน ทุกคืนเจ้าภาพมักจะเชิญท่านผู้ทรงความรู้ไปอ่านหนังสือต่าง ๆ ที่เป็นคติธรรมเพื่อเป็นคติเตือนใจให้ผู้มาช่วยงานและอยู่เป็นเพื่อนศพฟังด้วย[๑] หลังจากการตาย ๗ วัน จะมีการทำบุญเจ็ดวัน[๒] และมีพิธีปล่อยพระที่มอญเรียกว่า เทา – ดะ – โยง – จ๊าต การปล่อยพระมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างพระพุทธรูปใหม่อุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ในพิธีปล่อยพระเจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมถาดโลหะ ๑ ใบ พระพุทธรูปใหม่องค์เล็ก ๆ ๑ องค์ ใบโพธิ์ที่เก็บกระดูกหรือใบโพธิ์ใหม่ ๗ ใบ หญ้าแพรก ๗ กำ กำละ ๗ กิ่ง เหรียญกษาปณ์ ๗ เหรียญ ข้าวสวยใส่หม้อเล็ก ๆ หนึ่งใบ ทั้งหมดนี้ใส่ไว้ในถาดที่เตรียมไว้ เจ้าภาพจะทำพิธีโดยหยิบเอาเหรียญกษาปณ์ ใบโพธิ์และหญ้าแพรกอย่างละ ๑ กำเตรียมไว้ เมื่อพระสวดคาถาจบหนึ่งจบ เจ้าภาพก็จะทิ้งของในมือลงในถาดให้เกิดเสียงดังครั้งหนึ่ง เมื่อพระสวดและเจ้าภาพทิ้งเหรียญกับใบโพธิ์และหญ้าแพรกครบ ๗ เที่ยวแล้วจึงเสร็จพิธี พระพุทธรูปนี้เปรียบเสมือนมีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นใหม่อีก ๑ องค์ ถาดนั้นเปรียบได้กับถาดใส่ข้าวมธุปายาสที่นางสุชาดาถวายพระองค์แล้วพระองค์นำไปลอยในแม่น้ำเนรัญชรา แล้วจมลงใต้แม่น้ำกระทบกับถาดที่พระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ ลอยอธิษฐานไว้ทำให้เกิดเสียงดังอย่างที่เจ้าภาพทิ้งของลงในถาด ส่วนหญ้าแพรกนั้นเปรียบเสมือนหญ้าที่นายโสตถิยะถวายเพื่อปูเป็นที่รองนั่งของพระพุทธองค์ ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้ จำนวนหญ้าแพรก ๔๙ กิ่งนั้น เท่ากับจำนวนก้อนข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาที่ถวายแด่พระพุทธองค์

งานศพพระสงฆ์

ประเพณีเกี่ยวกับการทำศพของชาวมอญที่พิเศษออกไปคือ การปลงศพพระภิกษุโดยเฉพาะพระชั้นผู้ใหญ่จะต้องสร้างปราสาทเป็นที่ประดิษฐานศพ ในเมืองไทยนิยมสร้างปราสาทตั้งแต่ ๑ – ๙ ยอด ตามแต่กำลังทรัพย์ การที่ต้องสร้างปราสาทเป็นที่เผาศพพระภิกษุเพราะถือว่าพระภิกษุเป็นผู้ถือศีล ควรทำที่เผาให้สวยงามไม่ปนเปกับจิตกาธานของคนธรรมดา นอกจากนี้จะต้องไม่เผาด้วยมือแต่จุดด้วยไฟจากลูกหนูแทน[๓] โลงที่ใช้ลูกหนูจุดไฟเผานี้มักจะเป็นโลงที่ไม่ได้บรรจุศพอยู่ภายใน ทำขึ้นหลอก ๆ เพื่อประกอบพิธีเท่านั้น

---

[๑] ในระหว่าง ๓ วัน ถ้าตั้งศพอยู่ที่วัดชาวมอญเกาะเกร็ดจะจุดคบไฟตามทางจากวัดมาถึงบ้านตั้งแต่วันที่ตาย เชื่อว่าเป็นการส่องทางให้วิญญาณกลับบ้านได้ถูกทาง

[๒] พิธีทำบุญครบ ๗ วัน ของชาวมอญเกาะเกร็ดจะต้องเตรียมอ่างสำหรับกรวดน้ำ ใส่ของกินที่ผู้ตายชอบ ของกินของใช้ที่จำเป็น และสบงจีวรของพระไว้ในอ่างกรวดน้ำ เมื่อทำบุญเลี้ยงพระเสร็จแล้วจึงกรวดน้ำและถวายอ่างกรวดน้ำนั้น

[๓] ลูกหนูเป็นไม้กระบอกกลมยาวประมาณหนึ่งศอก หน้ากว้างประมาณหนึ่งคืบ ภายในกระบอกบรรจุดินไฟ ปลายกระบอกข้างหนึ่งเจาะรูให้ประกายไฟออกเพื่อดันให้ลูกหนูวิ่งไปข้างหน้า โดยเอากระบอกนี้ห้อยไว้กับลวดเหล็กเพียงหลวม ๆ เมื่อลูกหนูวิ่งไปจนสุดลวดเหล็กแล้วก็จะหลุดจากปลายสายลวดและลอยไปกระทบปราสาทและโลง

ปราสาทเผาศพพระไตรสรณธัช (มาลัย บุปผทาโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร

การปลงศพพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ นอกจากจะสร้างเมรุจำลองเป็นแบบปราสาทและจุดไฟเผาด้วยลูกหนูแล้วยังมีประเพณีการแย่งศพด้วย ประเพณีการแย่งศพมอญกล่าวกันว่ามีปฐมเหตุมาจากเมื่อครั้งพระเจ้าธรรมเจดีย์ปิฎกธรปลงพระศพมารดาเลี้ยงของพระองค์ พระองค์ทรงให้ทำพิธีแย่งศพเพื่อทำนายชะตาบ้านเมืองขึ้นโดยให้แบ่งคนเป็นสองกลุ่มคือ เสนาอำมาตย์กลุ่มหนึ่ง พระองค์กับเสนาอีกกลุ่มหนึ่งแย่งกันดึงพระศพ ทรงอธิษฐานว่า ถ้าบ้านเมืองจะเจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นสุขก็ขอให้ฝ่ายพระองค์เป็นฝ่ายที่ดึงเอาพระศพไปได้ ปรากฏว่าฝ่ายพระองค์เป็นฝ่ายที่ดึงเอาพระศพไปได้และบ้านเมืองก็เจริญขึ้นตามคำอธิษฐาน จากนั้นมาชาวมอญจึงถือเป็นประเพณีปฏิบัติเรื่อยมา ปัจจุบันคนมอญในประเทศสหภาพพม่ายังทำอยู่บ้างพอเป็นพิธี เช่น ในการปลงศพพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่จะมีวัดต่าง ๆ ในความปกครองของพระสงฆ์นั้น สร้างปราสาทเคลื่อนที่ได้วัดละหลัง เพื่อให้ศพได้ประดิษฐานบนปราสาทของตนผลัดกันไปทีละปราสาท แต่ก่อนที่จะถึงรอบของตนก็ต้องให้มีการยื้อแย่งกันบ้างพอเป็นพิธีตามประเพณี

สำหรับชาวมอญเกาะเกร็ด ก็จัดพิธีปลงศพพระภิกษุด้วยการสร้างปราสาทแทนการเผาบนเมรุ เช่น ศพคนธรรมดาเช่นกัน อาทิ งานเผาศพเจ้าคุณพระไตรสรณธัช (มาลัย บุปผทาโม) อดีตเจ้าอาวาสวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๐ ชาวมอญเกาะเกร็ดได้สร้างปราสาทห้ายอดทำด้วยไม้ปิดประดับตกแต่งด้วยกระดาษสีฉลุลาย และมีพิธีเผาด้วยการจุดลูกหนูแต่ไม่มีพิธีการแย่งศพ

มอญร้องไห้

ในการฌาปนกิจศพพระภิกษุสงฆ์หรือผู้สูงอายุมาก ๆ ที่เป็นที่เคารพนับถือในชุมชน อาทิ พระอุปัชฌาย์หรือเจ้าอาวาส ชาวมอญจะให้หญิงสูงอายุทำหน้าที่ร้องโอดครวญพรรณนาคุณงามความดีของผู้ตายเรียกกันว่า มอญร้องไห้

มอญร้องไห้เป็นการร้องแบบไม่มีน้ำตา เป็นประเพณีที่ชาวมอญกล่าวว่าสืบเนื่องมาจากเรื่องพระนางมัลลิกาทรงกรรแสงคร่ำครวญพรรณนาถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพาน ชาวมอญเรียกว่า **เกียะเนียะกย๊าจมลลิกา เยียมเพียะกย๊าจกรอย**[๑] แปลว่า พระนางมัลลิกาทรงกรรแสงคร่ำครวญต่อพระบรมศพของพระพุทธเจ้า ชาวมอญจึงเห็นว่าเมื่อพระสงฆ์ผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุเสียชีวิตควรจะให้ผู้หญิงร้องไห้พรรณนาถึงความดีของผู้เสียชีวิตโดยร้องเวลาดึกครั้งหนึ่ง เวลาย่ำรุ่งครั้งหนึ่ง และเวลาชักศพขึ้นเมรุหรือปราสาทอีกครั้งหนึ่ง มอญร้องไห้นี้ผู้ร้องต้องแต่งตัวให้เรียบร้อยนุ่งผ้าซิ่นและห่มสไบเฉียงบ่าด้วยสีขาว ก่อนเริ่มการร้องจะต้องก้มกราบศพก่อน แล้วจึงนั่งพับเพียบร้องที่หน้าโลงศพ โดยมีปี่พาทย์มอญหรือปี่พาทย์นางหงส์เป็นดนตรีประโคมเพลงสั้นและเพลงยาวสลับกัน เมื่อร้องจบกราบคารวะศพอีกครั้งหนึ่งเป็นเสร็จพิธี สำหรับชุมชนชาวมอญเกาะเกร็ดไม่มีประเพณีมอญร้องไห้ แต่ถ้ามีงานศพพระสงฆ์ผู้ใหญ่อาจจัดให้มีมอญร้องไห้ในบางครั้งโดยเชิญหรือจัดหานางร้องไห้มาจากที่อื่น

ประเพณีเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา

การประกอบพิธีกรรมของชาวมอญเกาะเกร็ด เนื่องในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นประเพณีปฏิบัติสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษที่สำคัญหลายประเพณี ได้แก่

วันอัฏฐมีบูชา

ประเพณีการทำบุญอัฏฐมีบูชาของชาวมอญ เป็นการทำบุญเนื่องในวันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า ซึ่งในพุทธประวัติกล่าวว่า มีพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ แล้ว ๘ วัน โดยพระอานนท์ได้แจ้งข่าวให้มัลลกษัตริย์ที่เมืองกุสินาราเมืองซึ่งพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานทราบ มัลลกษัตริย์ทั้งหลายจึงร่วมกันตกแต่งสถานที่สำหรับประดิษฐานพระพุทธสรีระ สมณะชีพราหมณ์และเหล่าพสกนิกรทั้งหลายเมื่อทราบข่าวก็พากันมาสักการบูชา

---

[๑] พระมหาช่วง โชติเปาโล (อู่เจริญ). **ประวัติพิธีมอญร้องไห้.** ๒๕๔๑.

พระสรีระของพระพุทธองค์ เหล่ามัลลกษัตริย์สักการบูชาพระสรีระพระพุทธองค์ด้วยพวงดอกไม้การแสดงนาฏศิลป์ การขับร้องและประโคมดนตรี แล้วเชิญพระสรีระของพระพุทธองค์ขึ้นประดิษฐาน ณ มกุฏพันธนเจดีย์ ซึ่งได้ประดับตกแต่งไว้เตรียมที่จะถวายพระเพลิงต่อไป แต่เมื่อจุดไฟแล้วเกิดปาฏิหาริย์ไฟไม่ติดเสมือนหนึ่งเทพยดาจะรอพระมหากัสสปะมาถวายบังคมพระสรีระของพระพุทธองค์ก่อน ขณะสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานนั้นพระมหากัสสปะอยู่ในระหว่างการเดินทางจากเมืองปาวาพร้อมด้วยพระสงฆ์ ๕๐๐ รูป มาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เมืองกุสินารา ระหว่างทางพระมหากัสสปะและพระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ รูป ได้ทราบข่าวเรื่องที่พระพุทธองค์ปรินิพพานจึงรีบเดินทางไปยังเมืองกุสินาราเมื่อพระมหากัสสปะและพระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ รูป เดินทางมาถึงเมืองกุสินารา ก็รีบไปที่มกุฏพันธนเจดีย์ เมื่อเข้าไปใกล้มกุฏพันธนเจดีย์พระมหากัสสปะและพระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ รูป ทำอุตราสงค์บังสุกุลด้วยการยกดึงจีวรขึ้นเฉวียงบ่าข้างหนึ่ง พนมมือและเดินเวียนขวารอบจิตกาธาน ๓ รอบ เสร็จแล้วถวายบังคมพระบาทขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยการก้มศีรษะลงไปที่พระบาทขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระมหากัสสปะและพระสงฆ์ทั้ง ๕๐๐ รูปถวายบังคมเสร็จ จิตกาธานที่ประดิษฐานพระสรีระของพระพุทธองค์ก็เกิดไฟลุกโพลงขึ้นเองด้วยอานุภาพของเหล่าเทพยดา และเมื่อพระสรีระของพระพุทธองค์ไหม้หมดร่างแล้ว เกิดน้ำตกจากฟ้าลงมาดับไฟที่จิตกาธานเอง เมื่อไฟมอดแล้วจึงได้นำพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานในสัณฐาคารศาลาในเมืองกุสินารา จากนั้นมีการสักการบูชาพระบรมสารีริกธาตุด้วยการแสดงนาฏศิลป์และประโคมดนตรีเป็นเวลา ๗ วัน

การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เป็นเหตุการณ์สำคัญตอนหนึ่งของพระพุทธประวัติที่พุทธศาสนิกชนได้กำหนดให้เป็นวันสำคัญวันหนึ่ง ชาวมอญมีประเพณีการทำบุญในวันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้าเช่นกันเรียกว่า **จอง เพ๊ียจย๊าจก์กรอย** เป็นการทำบุญต่อเนื่องจากวันวิสาขบูชา ซึ่งจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ มีการเทศน์พระปฐมสมโพธิ ต่อจากนั้นจะมีการทำบุญเลี้ยงพระจนถึงวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งเป็นวันถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า

ในอดีตการจัดงานอัฏฐมีบูชาในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ที่เกาะเกร็ดมีการจัดงานประเพณีที่วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร โดยจัดสร้างปราสาทแบบมอญแบบที่ใช้สำหรับเผาศพพระสงฆ์มอญ พร้อมทั้งทำหีบศพที่ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปางปรินิพพาน ให้ฝ่าพระบาทยื่นเลยออกมาจากหีบ มีประติมากรรมรูปพระมหากัสสปะถวายบังคมอยู่ปลายพระบาทประดิษฐานไว้ภายในปราสาท มีการทำบุญเลี้ยงพระและแสดงพระธรรมเทศนาก่อนการทำพิธีถวายพระเพลิง กลางคืนมีการจุดดอกไม้ไฟเพื่อเป็นการบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในการถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้าจำลองในประเพณีอัฏฐมีบูชาของมอญ นิยมใช้วิธีจุดลูกหนูซึ่งเป็นดอกไม้ไฟชนิดหนึ่งเมื่อจุดไฟแล้วจะพุ่งออกไปอย่างเร็วแทนการจุดไฟโดยตรง การใช้ลูกหนูจุดไฟเผาศพพระสงฆ์มอญหรือจุดไฟในเวลาถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้าจำลอง จะผูกลูกหนูไว้กับเชือกซึ่งปลายข้างหนึ่งผูกอยู่ที่หีบศพ เมื่อจุดไฟที่ลูกหนู ลูกหนูจะติดไฟแล้ววิ่งไปตามเชือกตรงไปที่ปราสาทซึ่งประดิษฐานหีบศพจำลอง เปรียบดังเพลิงทิพย์ที่เกิดขึ้นด้วยอิทธิฤทธิ์ของเทพยดาตามพุทธประวัติที่กล่าวไว้ในปฐมสมโพธิกถา

การสร้างปราสาทจำลอง และการสร้างหีบศพขนาดเล็กหรือใหญ่มีพระพุทธสรีระอยู่ภายในมีพระบาทยื่นออกมานอกหีบและมีพระมหากัสสปะถวายบังคมอยู่ที่พระบาท ในประเพณีอัฏฐมีบูชามักจะทำตามวัดมอญต่างๆ เช่น วัดเกาะพญาเจ่ง ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด และวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นต้น ประเพณีการทำบุญวันอัฏฐมีบูชานอกจากพิธีการทางศาสนา เช่น ถวายพระเพลิงแล้ว บางวัดมีการจำลองเหตุการณ์ในพุทธประวัติมาแสดงประกอบด้วย เช่น ตอนพระมหากัสสปะพร้อมพระสงฆ์บริวารพบกับอาชีวกถือดอกมณฑารพเป็นต้น[๑]

ประชาชนนำอาหารไปใส่บาตรในเรือและใส่บาตรที่ลูกศิษย์วัดนำขึ้นมารับบนฝั่ง ในประเพณีตักบาตรเรือที่หน้าวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร

วันออกพรรษา

นอกจากการทำบุญสงกรานต์ซึ่งนับเป็นการทำบุญใหญ่ของชาวมอญแล้ว การทำบุญใหญ่อีกครั้งหนึ่งของชาวมอญ คือ การทำบุญวันปวารณาออกพรรษาในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ซึ่งเป็นวันที่ชาวพุทธมีคติความเชื่อว่าเป็นวันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์กลับสู่โลกมนุษย์

ในวันปวารณาออกพรรษา นอกจากจะเป็นการทำบุญครั้งใหญ่ของชาวมอญแล้ว ยังเป็นการทำบุญที่แปลกไปจากการทำบุญโดยทั่วไปในวันนี้ชาวมอญจะทำบุญตักบาตรที่ริมน้ำหน้าวัดสำคัญของชาวมอญเรียกว่า **ตักบาตรพระร้อย** หรือ **ตักบาตรเรือ** การที่เรียกว่าตักบาตรพระร้อยหรือตักบาตรเรือนั้น เพราะจะมีพระสงฆ์จำนวนนับร้อยจากวัดต่าง ๆ มิใช่เฉพาะวัดในชุมชนมอญเดินทางมารับบาตรโดยทางเรือ (เดิมพระจะพายเรือมา แต่ปัจจุบันมักจะเดินทางมาโดยเรือติดเครื่องยนต์) มารับบิณฑบาตจากประชาชนซึ่งรอตักบาตรอยู่ริมน้ำหน้าวัดสำคัญของชุมชนมอญ สำหรับประชาชนตำบลเกาะเกร็ดและตำบลใกล้เคียงมักจะมารวมกันตักบาตรเรือที่ริมน้ำหน้าวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร ในอดีตประชาชนจะทั้งเดินและพายเรือมาตักบาตร พวกที่พายเรือมาจะถือโอกาสนิมนต์พระสงฆ์ที่บิณฑบาต

---

[๑] "เดือน ๖ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพาน". **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๒๕ – ๒๘ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

อยู่ตามลำน้ำให้มาร่วมรับบาตรที่วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารด้วย และบางครั้งเมื่อพระสงฆ์ซึ่งพายเรืออยู่รับนิมนต์แล้วผู้ที่นิมนต์ก็จะช่วยกันลากจูงเรือพระสงฆ์เหล่านั้นมาพร้อมด้วยเลย และเมื่อรับบาตรเสร็จแล้วจึงจะแห่พระสงฆ์ไปส่งยังวัดที่พระสงฆ์นั้น ๆ จำพรรษาอยู่ ในอดีตในวันปวารณาออกพรรษาชาวมอญจะทำบุญตักบาตรพระภิกษุสงฆ์นับร้อยองค์และจัดการละเล่นสนุกสนานรื่นเริงทั้งวันทั้งคืน ได้แก่การแข่งเรือและการเล่นเพลงพื้นบ้าน โดยเฉพาะชาวมอญในจังหวัดปทุมธานีจะเฉลิมฉลองกันตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ นอกจากการแข่งเรือ การเล่นเพลงพื้นบ้านทางเรือแล้ว ชาวมอญจังหวัดปทุมธานีจะตกแต่งเรืออย่างสวยงามและลอยเรือเล่นดอกไม้ไฟในเวลากลางคืนตั้งแต่เวลาค่ำไปจนถึงเที่ยงคืน การจัดงานรื่นเริงฉลองกันอย่างมากเช่นนี้ทำให้คนไทยกล่าวว่า **มอญคลั่งการทำบุญการกุศล** การลอยเรือเล่นดอกไม้ไฟของชาวมอญในจังหวัดปทุมธานีจะผลัดกันเล่นคืนละวัด ปัจจุบันการฉลองอย่างใหญ่โตหลายวันหลายคืนในวันออกพรรษาเช่นนี้ไม่ค่อยมีที่ใดจัดแล้ว มีแต่เพียงการแต่งเรือให้สวยงามให้พระสงฆ์นั่งมาบิณฑบาตที่วัดมอญริมน้ำเท่านั้น

พระสงฆ์จากวัดต่างๆ ที่อยู่ใกล้อำเภอปากเกร็ดนั่งเรือมาบิณฑบาต ในประเพณีตักบาตรเรือที่หน้าวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร

ประเพณีตักบาตรเรือในวันออกพรรษาที่เกาะเกร็ด

ประชาชนชาวไทยในเกาะเกร็ดและตำบลใกล้เคียงและชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดจะมารวมกันตักบาตรเรืออยู่หน้าวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารตั้งแต่ย่ำรุ่ง พระสงฆ์แต่ละวัดที่มาบิณฑบาตที่วัดปรมัยยิกาวาสในวันนี้จะนั่งมาในเรือของแต่ละวัดที่ประดับตกแต่งอย่างสวยงามด้วยดอกไม้ใบไม้ต่างๆ เรือแต่ละลำจะทยอยเข้ามารับของที่ประชาชนนำมาใส่บาตรซึ่งมีทั้งประชาชนนำของไปใส่บาตรในเรือและใส่ในบาตรที่ลูกศิษย์นำขึ้นจากเรือมารับบนฝั่งเมื่อเรือลำใดรับของตักบาตรพอประมาณแล้วจะถอยเรือออกไปให้เรือลำอื่นเข้ามารับบ้าง ในอดีตพระสงฆ์จากวัดต่าง ๆ จะพายเรือมาเองแต่ปัจจุบันมักจะใช้เรือติดเครื่องยนต์ขนาดลำเล็กไปจนถึงขนาดลำกลาง บางลำมีการบรรเลงดนตรีประโคมมาในเรือเป็นที่

เรือที่นำพระสงฆ์มาบิณฑบาตในประเพณีตักบาตรเรือที่เกาะเกร็ด

ครึกครื้นด้วย พระสงฆ์เพียงแต่นั่งมาในเรือเท่านั้น

เมื่อเรือจากวัดต่าง ๆ เดินทางกลับวัดหมดแล้ว ชาวมอญจะร่วมกันร้องเพลงพื้นบ้านเล่นกันที่หน้าวัดหรือลอยเรือเล่นเพลงเรือต่าง ๆ เป็นที่สนุกสนานรื่นเริง โดยเฉพาะเพลงเจ้าขาวซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านของเกาะเกร็ด เวลากลางคืนมีการเล่นดอกไม้ไฟตามท่าน้ำหน้าวัดหรือหน้าบ้านประชาชนชาวมอญเกาะเกร็ดทั่วไป

เรือที่นำพระสงฆ์มาบิณฑบาตในประเพณีตักบาตรเรือที่เกาะเกร็ด

ประเพณีทำบุญเลี้ยงพระในวันออกพรรษาที่วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร

ทำบุญเลี้ยงพระและตักบาตรดอกไม้

ในวันออกพรรษาหลังจากพิธีตักบาตรเรือในตอนเช้าแล้ว เวลาเพลชาวบ้านทั้งชาวไทยและชาวไทยเชื้อสายมอญ ตำบลเกาะเกร็ด จะจัดสำรับอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์สำหรับฉันเพลที่ศาลาการเปรียญวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร โดยแจ้งความจำนงกับเจ้าหน้าที่ของวัดว่าต้องการจะถวายสำรับอาหารแก่พระสงฆ์องค์ใด คล้ายกับการทำบุญสลากภัตซึ่งจะมีการจับสลากเพื่อจัดว่าจะต้องนำของไปถวายพระสงฆ์องค์ใด แต่สำหรับการทำบุญครั้งนี้ไม่ต้องจับสลากเพียงแต่แจ้งความจำนงไว้เท่านั้นว่าต้องการจะถวายพระสงฆ์องค์ใด

การจัดสำรับอาหารเพื่อถวายพระสงฆ์ในวันนี้ ชาวบ้านจะจัดถาดสำรับอาหารอย่างสวยงามเป็นพิเศษนำไปวางเรียงรวมกันไว้บนศาลาการเปรียญ แล้วนั่งฟังพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ถึงเวลาฉันเจ้าของสำรับหรือเจ้าหน้าที่ของวัดจะนำสำรับอาหารแต่ละชุดไปถวายพระสงฆ์ตามที่แจ้งความจำนงไว้ หลังจากพระสงฆ์ฉันอาหารเพลเสร็จแล้วเวลาประมาณ ๑๔.๐๐ – ๑๕.๐๐ นาฬิกา พระสงฆ์ทั้งหมดจะไปร่วมพิธีปวารณาออกพรรษาในพระอุโบสถ ระหว่างทางเดินประชาชนตำบลเกาะเกร็ดและบริเวณใกล้เคียงจะนำดอกไม้ธูปเทียนจัดใส่ถาดมานั่งคอย เตรียมถวายพระสงฆ์ตั้งแต่บันไดศาลาการเปรียญไปจนถึงบันไดเข้าพระอุโบสถ การนำดอกไม้ธูปเทียนมาถวายพระสงฆ์ในวันนี้ชาวมอญทำเป็นประเพณีมาแต่โบราณเรียกว่า **ประเพณีตักบาตรดอกไม้** ประเพณีตักบาตรดอกไม้ของชาวมอญมีคติความเชื่อสืบเนื่องจากพุทธประวัติ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จกลับจากการโปรดพระพุทธมารดาบนเทวโลกที่เมืองสังกัสสะ พระมหากษัตริย์ ประชาชนชาวเมืองสังกัสสะและเมืองอื่น ๆ พากันนำดอกไม้และเครื่องสักการบูชาต่าง ๆ มาเฝ้าถวายการต้อนรับ ชาวมอญเกาะเกร็ดจัดพิธีตักบาตรดอกไม้โดยจำลองเหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนพระพุทธองค์เสด็จลงจากเทวโลก โดยจัดขบวนแห่อัญเชิญพระพุทธรูปตามด้วยหนังสือพระธรรมอันเก่าแก่ของวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารนำขบวนพระสงฆ์ลงจากศาลาการเปรียญเดินไปตามทางเดินที่ปูเสื่อหรือจัดเตรียมไว้อย่างดี มีชาวบ้านนั่งรอถวายดอกไม้ธูปเทียนอยู่ตามทาง ชาวบ้านจะนำดอกไม้ธูปเทียนใส่ลงในย่ามของพระสงฆ์ไปตลอดทางจนเข้าสู่พระอุโบสถ เมื่อขบวนพระสงฆ์รับดอกไม้ธูปเทียนและเดินเข้าสู่พระอุโบสถหมดแล้ว พระสงฆ์ทั้งหมดจะทำพิธีปวารณาออกพรรษาในพระอุโบสถซึ่งเป็นกิจเฉพาะสงฆ์ต่อไป ประเพณีตักบาตรดอกไม้นี้ชาวมอญเกาะเกร็ดปฏิบัติเป็นประเพณีตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีตักบาตรดอกไม้ที่วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร

"ประเพณีการตักบาตรดอกไม้ของคนมอญนี้คนไทยได้นำไป ปฏิบัติเป็นประเพณีเหมือนเช่นคนมอญหลายแห่ง ที่สำคัญคือที่วัดบวรนิเวศวิหารได้จัดให้มีประเพณีตักบาตรดอกไม้ในวันออกพรรษา ตั้งแต่สมัยที่รัชกาลที่ ๔ ยังทรงผนวชและครองวัดบวรนิเวศวิหาร อีกแห่งหนึ่งคือ ที่วัดพระพุทธบาทสระบุรี มีประเพณีตักบาตรดอกไม้เช่นกัน แต่ที่วัดพระพุทธบาทนี้จัดพิธีตักบาตรดอกไม้ในเทศกาลเข้าพรรษา[๑]

ประเพณีเนื่องในเทศกาล

นอกจากชาวมอญเกาะเกร็ดจะมีประเพณีการทำบุญเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา ที่ถือเป็นการทำบุญใหญ่ คือ ประเพณีทำบุญวันปวารณาออกพรรษาแล้ว ชาวมอญมีประเพณีการทำบุญเนื่องในเทศกาลอีกหลายประเพณีโดยเฉพาะประเพณีในเทศกาลสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีการทำบุญประจำปีครั้งใหญ่นอกเหนือจากการทำบุญในวันออกพรรษา การทำบุญในเทศกาลสงกรานต์ชาวมอญเกาะเกร็ดจะทำบุญกันถึง ๓ วัน คือ ทำบุญถวายข้าวแช่ ๑ วัน ทำบุญกลางบ้าน ๑ วัน และทำบุญสรงน้ำพระ ๑ วัน ซึ่งถือเป็นการทำบุญเนื่องในเทศกาลที่สำคัญยิ่งของชาวมอญ

สงกรานต์

สงกรานต์เป็นคำภาษาสันสกฤตแปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป หมายถึง **พระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีใดราศีหนึ่ง**[๒] การที่พระอาทิตย์ย้ายจากราศีหนึ่งไปสู่อีกราศีหนึ่ง เรียกว่า สงกรานต์เดือน ยกเว้นเมื่อพระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษเรียกเป็นพิเศษว่า มหาสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นวันเวลาที่ตั้งต้นปีใหม่ การถือเอาเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนเข้าสู่ราศีเมษเป็นเวลาที่ตั้งต้นปีใหม่นั้น ชาวไทยยึดถือตามประเทศอินเดียซึ่งถือเอาเวลาที่พระอาทิตย์โคจรมาถึงส่วนกึ่งกลางโลกพอดี เป็นช่วงที่ทั่วโลกมีระยะเวลาที่เป็นกลางวันและกลางคืนเท่ากัน และเป็นวันเริ่มต้นของฤดูกาลที่อากาศในแถบซีกโลกเหนือแจ่มใสสมควรที่จะเฉลิมฉลองกันเป็นพิเศษ พอเหมาะกับที่เป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยและประเทศใกล้เคียงว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่และเล่นสนุกกันเรียกว่า นักขัตฤกษ์สงกรานต์ เหมือนกันหมดทุกประเทศ ซึ่งมีแบบแผนประเพณีโดยรวมเหมือนกันจะแตกต่างกันบ้างในส่วนรายละเอียด

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวมอญเกาะเกร็ดมีกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อมาเป็นประเพณีตั้งแต่ช่วงเวลาก่อนวันสงกรานต์จนถึงช่วงเวลาหลังวันสงกรานต์หลายประเพณี ดังนี้

---

[๑] "ประเพณีตักบาตรดอกไม้ (ชอนกาว)". **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๓๐ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

[๒] พระยาอนุมานราชธน. **งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี เล่มที่ ๕ ประเพณีเกี่ยวกับตรุษ – สารท.** ๒๕๓๒. หน้า ๕ – ๖.

ส่งขนมกะละแม

กะละแมเป็นขนมโบราณอย่างหนึ่ง ชาวมอญเรียกว่า **กวานปัยกา** แปลว่า **ขนมกวน** ชาวมอญจะกวนกะละแมในเทศกาลสงกรานต์เช่นเดียวกับหุงข้าวแช่ในเทศกาลสงกรานต์

กะละแมของมอญมี ๒ ชนิด คือ

๑. กะละแมเม็ด ทำจากข้าวเหนียวนำมาต้มเคี่ยวในน้ำกะทิจนข้นแล้วผสมน้ำตาลเคี่ยวต่อจนแห้ง

๒. กะละแมแป้ง ทำจากแป้งข้าวเหนียว

วิธีทำกะละแมทั้ง ๒ ชนิด จะคล้ายกันต่างกันตรงใช้ข้าวเหนียวเป็นเม็ด ๆ มากวนหรือใช้แป้งข้าวเหนียวมากวนเท่านั้น การทำกะละแมต้องใช้แรงงานมากเพราะกะละแมมีความเหนียวหนืดมากในขณะกวนจึงเป็นเหตุให้ต้องทำในโอกาสที่คนมาชุมนุมกันมาก ซึ่งโอกาสที่จะมีผู้คนมาชุมนุมกันมาก ๆ ได้แก่ เทศกาลสงกรานต์ ในช่วงเทศกาลสงกรานต์คนในชุมชนจะมาชุมนุมทำกิจกรรมต่าง ๆ เนื่องในโอกาสสงกรานต์ ฉะนั้นเมื่อใกล้วันสงกรานต์ชาวบ้านจะมารวมตัวกันโดยเฉพาะชายหนุ่ม ชายหนุ่มในชุมชนจะไปช่วยตามบ้านต่าง ๆ โดยเฉพาะบ้านที่มีแต่ผู้หญิงและเด็ก เช่น ปอกมะพร้าว ขูดมะพร้าว และช่วยกวนกะละแม ชายหนุ่มจะเวียนไปช่วยกวนกะละแมเพื่อหาโอกาสได้พูดคุยกับหญิงสาว เพราะในสมัยก่อนชายหนุ่มหญิงสาวจะหาโอกาสได้ใกล้ชิดกันยาก เจ้าของบ้านจะเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทนการช่วยเหลือกันของชาวมอญในชุมชนเกาะเกร็ดนี้ นับเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนแสดงถึงความสามัคคีของคนในชุมชน

กะละแมเมื่อกวนได้ที่แล้วจะแซะออกจากกระทะแล้วนำมาตัดเป็นแผ่น ๆ ห่อใบตอง ในกรณีที่ทำจำนวนมากและต้องการจะเก็บไว้กินนอกเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านจะเทขนมขณะที่ยังร้อนลงในกาบหมากที่ชาวบ้านเรียกว่า กาบปูเล ห่อมัดแขวนไว้ ขนมกะละแมนั้นถึงแม้จะห่อกาบปูเลไว้ก็เก็บไว้นานเกินไปไม่ได้อาจมีกลิ่นหืนและขึ้นราได้

ขนมกะละแมเมื่อทำเสร็จและห่อใบตองแล้ว เป็นประเพณีของชาวมอญเกาะเกร็ดที่จะต้องแบ่งส่วนหนึ่งไปถวายพระในวันสงกรานต์ เพื่อเป็นอานิสงส์แก่ผู้ทำขนมและอุทิศแด่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว อีกส่วนหนึ่งนำไปมอบแก่ญาติผู้ใหญ่ญาติพี่น้องและผู้ที่เคารพนับถือที่เหลือส่วนหนึ่งเก็บไว้กินภายในครอบครัวหรือไว้รับรองแขกที่มาเยี่ยมเยือนในเทศกาลสงกรานต์

โรงทานสำหรับทำบุญเลี้ยงพระและเลี้ยงข้าวแช่

ประเพณีการนำกะละแมไปมอบให้แก่ญาติผู้ใหญ่ ชาวมอญจะนำไปมอบก่อนวันสงกรานต์ ๑ – ๒ วัน หญิงสาวและเด็กจะแต่งตัวแบบชาวมอญถือขนมไปพร้อมพานดอกไม้ เมื่อถึง

บ้านผู้ใหญ่ที่จะนำขนมไปมอบให้ผู้ส่งขนมจะนำพานดอกไม้วางตรงหน้าผู้ใหญ่แล้วก้มกราบจากนั้นจึงส่งขนมให้ เมื่อผู้ใหญ่รับขนมจะให้พรแก่ผู้ที่นำขนมมาให้

หุงข้าวแช่และแห่ข้าวแช่

ในอดีตชาวมอญมีกิจกรรมเนื่องในเทศกาลสงกรานต์หลายอย่างที่กระทำเป็นประเพณีเริ่มตั้งแต่ทำความสะอาดบ้านเรือนและบริเวณบ้านให้เรียบร้อยก่อนสงกรานต์ เตรียมเสื้อผ้าชุดใหม่สำหรับใส่ไปทำบุญในวันสงกรานต์ เตรียมอาหารคาวหวานสำหรับทำบุญและแจกญาติพี่น้อง และสิ่งสำคัญ คือ จะต้องเตรียมเครื่องข้าวแช่ โดยเฉพาะ **หม้อสงกรานต์** หรือ **หม้อข้าวแช่** ซึ่งจะต้องจัดเตรียมไว้ให้พอกับจำนวนพระสงฆ์และญาติผู้ใหญ่ที่จะนำไปให้หม้อสงกรานต์มี ๒ แบบ คือ แบบมีลวดลายสวยงามมีฐานรองติดกับก้นหม้อและมีฝาปิด ฝาที่ปิดคล้ายฝาละมีแต่มีจุกเป็นยอดแหลมคล้ายเจดีย์ อีกแบบหนึ่งเป็นหม้อ ไม่มีลวดลายไม่มีฐานตั้งและไม่มีฝาใช้ใบตองสดปิดที่ปากหม้อเอาตอกผูกรัดตรงคอหม้อแทนฝา

หม้อข้าวแช่และสำรับข้าวแช่

ขบวนแห่ข้าวแช่

ในวันสงกรานต์ (วันที่ ๑๓ เมษายน) ชาวมอญจะทำข้าวแช่ไปถวายพระสงฆ์ เลี้ยงคนทั่วไปและนำไปให้แก่ญาติผู้ใหญ่ เพราะข้าวแช่รับประทานแล้วจะทำให้รู้สึกสดชื่นเป็นอาหารที่มีความเย็นเหมาะสำหรับเทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นฤดูร้อน

การทำข้าวแช่ของชาวมอญแต่เดิมจะหุงเองแทบทุกบ้าน ปัจจุบันแต่ละหมู่บ้านจะเรี่ยไรเงินแล้วซื้อเครื่องปรุงต่าง ๆ มาทำรวมกันที่บ้านใดบ้านหนึ่งหรือที่โรงทานซึ่งสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่ทำบุญเลี้ยงพระและเลี้ยงคนในวันสงกรานต์ บ้านที่จะทำข้าวแช่จะจัดเตรียมส่วนผสมของเครื่องเคียง (กับข้าว) สำหรับรับประทานกับข้าวแช่ไว้ล่วงหน้า เช่น ฉีกเนื้อเค็ม หั่นหัวไชโป๊วป่นปลาแห้ง ทำไข่เค็มเตรียมไว้แล้วนำมาปรุงในวันหุงข้าวแช่ นอกจากนี้ในวันสงกรานต์จะต้องทำ **บ้านสงกรานต์** หรือ **ศาลเพียงตา** ไว้ที่หน้าบ้านที่หุงข้าวแช่หรือที่หน้าโรงทานที่ใช้เลี้ยงพระและเลี้ยงข้าวแช่ในวันสงกรานต์ บ้านสงกรานต์เป็นศาลขนาดเล็กสูงระดับสายตาที่ชาวมอญสร้างขึ้นชั่วคราว

กับข้าวแช่หรือเครื่องเคียงของข้าวแช่

ในเทศกาลสงกรานต์สำหรับเป็นที่วางข้าวสงกรานต์หรือข้าวแช่และอาหารอื่น ๆ เพื่อบวงสรวงบูชาท้าวกบิลพรหม บ้านสงกรานต์กว้างยาวประมาณ ๑ ศอก ปูพื้นที่ใช้วางถาดเครื่องบวงสรวงด้วยผ้าขาว ตัวบ้านตกแต่งด้วยกระดาษสีต่าง ๆ มีใบมะพร้าวประดับเสาศาลทั้งสี่เสาที่สำคัญจะต้องมีดอกราชพฤกษ์หรือดอกคูน (ชาวมอญเรียกว่า ดอกสงกรานต์) ประดับไว้ที่บ้านสงกรานต์เพื่อให้ดูสดชื่นงดงามด้วย

การทำข้าวแช่ต้องทำตั้งแต่เช้ามืดเพื่อจะได้ถวายพระตั้งแต่เช้า ข้าวสงกรานต์หรือข้าวแช่คือข้าวที่ซาวน้ำจนหมดยางนำไปหุงให้สุกแบบเป็นตัว แช่น้ำซึ่งอบด้วยควันเทียนหรือน้ำอบดอกกระดังงาหรือดอกมะลิ การหุงข้าวแช่อาจมีพิธีกรรมแตกต่างกันตามประเพณีท้องถิ่น เช่น ชาวมอญเกาะเกร็ดจะใช้ข้าวสารเมล็ดเป็นตัวสวย ๑ กำ ฝัดเอาข้าวเปลือกและขี้ผงต่าง ๆ ออก ๗ ครั้ง ล้างน้ำ (ซาว) จนหมดยาง ๗ ครั้ง นำมาหุงให้พ้นชายคาบ้าน หุงสุกแล้วคดออกจากหม้อใส่ภาชนะคลุมด้วยผ้าขาวไว้หรือนำไปอบกลิ่นหอม

บ้านสงกรานต์

หัวหน้าครอบครัวจุดธูปเชิญท้าวกบิลพรหม
ลงมาเสวยข้าวแช่

ในสมัยโบราณการอบน้ำสำหรับแช่ข้าวใช้น้ำฝนใสสะอาด ปัจจุบันใช้น้ำกรองที่ใสสะอาด อบด้วยควันเทียนหรือดอกกระดังงาหรือดอกมะลิ นอกจากใช้วิธีอบน้ำสำหรับแช่ข้าวให้มีกลิ่นหอมแล้ว บางแห่งใช้วิธีอบข้าวด้วยควันเทียนอบหรือดอกมะลิให้หอมแทน แล้วต้มน้ำสะอาดให้เดือดทิ้งไว้ให้เย็นเป็นน้ำข้าวแช่ เวลารับประทานใช้วิธีตักข้าวอบกลิ่นหอมใส่ถ้วยชามแล้วตักน้ำต้มสุกนั้นใส่ลงในข้าว ข้าวแช่นั้นก็จะมีกลิ่นหอมเช่นเดียวกับที่อบน้ำให้หอม เมื่อทำข้าวแช่เสร็จแล้วนำหม้อดินเผาที่เรียกว่า **หม้อตาลหรือหม้อขนม** ล้างให้สะอาดแล้วลนไฟที่จุดจากกาบมะพร้าวให้หม้อหอมกลิ่นควันกาบมะพร้าว ซึ่งเมื่อนำไปใส่ข้าวแช่แล้วจะทำให้ข้าวแช่มีรสดีและมีกลิ่นหอมขึ้น

เมื่อหุงข้าวสงกรานต์เสร็จจัดข้าวแช่ใส่หม้อดิน (หม้อสงกรานต์) วางบนถาดพร้อมเครื่องเคียง มีเนื้อเค็มผัดหวาน หัวไชโป๊ผัดหวาน พริกหยวกสอดไส้ ปลาแห้งผัด กะปิปั้นทอด ตั้งไว้บนศาลเพียงตาหน้าบ้านแล้วให้หัวหน้าครอบครัวจุดธูปเชิญท้าวกบิลพรหมลงมาเสวยข้าวแช่ จากนั้นจึงนำสำรับกับข้าวแช่ (เครื่องเคียง) และข้าวแช่ใส่หม้อสงกรานต์ที่เตรียมไว้ไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ เมื่อทำบุญเสร็จ คนหนุ่มสาวจะกลับมาที่บ้านนำข้าวแช่และเครื่องเคียงแห่เป็นขบวนไปส่งให้ญาติผู้ใหญ่ตามบ้านต่าง ๆ ผู้ใหญ่เมื่อรับข้าวแช่ก็จะให้ศีลให้พรตามธรรมเนียม

ปัจจุบันประเพณีการแห่ข้าวแช่ไปส่งผู้ใหญ่เกือบจะหาดูไม่ได้แล้ว เพราะปัจจุบันคนหนุ่มสาวที่เกาะเกร็ดไม่สามารถมาร่วมแห่ข้าวแช่ได้พร้อมเพรียงกันเช่นก่อน เพราะติดภารกิจหน้าที่การงานกันโดยมาก ยกเว้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๔๒ ซึ่งจัดให้เป็นปีอเมซิ่งไทยแลนด์ ชาวมอญเกาะเกร็ดได้จัดขบวนแห่ข้าวแช่ มีชายชาวมอญแต่งกายแบบมอญหาบกระจาดซึ่งบรรจุหม้อข้าวแช่และกับข้าวแช่เป็นขบวนเล็ก ๆ สมมุติว่าเป็นการแห่ข้าวแช่ไปถวายพระสงฆ์และผู้ใหญ่ให้นักท่องเที่ยวชมในโอกาสเทศกาลสงกรานต์

หญิงชาวมอญเตรียมน้ำไปสรงพระพุทธรูป และพระสงฆ์ที่วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร

สรงน้ำพระ

หลังจากการทำบุญสงกรานต์แล้ว ๒ วัน ประมาณวันที่ ๑๕ เมษายน ชาวมอญจะสรงน้ำพระพุทธรูปและ

ขบวนแห่พระพุทธรูปมาสู่โรงพิธี

โรงพิธีสรงน้ำพระ

ประชาชนเทน้ำผ่านรางสรงให้ไหลลงมารดองค์พระสงฆ์

น้ำที่ประชาชนเทผ่านรางจะไหลลงมารดองค์พระพุทธรูปที่ตั้งอยู่ในโรงพิธี

พระสงฆ์รวมกันที่วัดสำคัญในชุมชน และด้วยความเคร่งครัดในข้อห้ามทางพุทธศาสนาที่หญิงไม่สมควรจะถวายของแก่พระสงฆ์โดยตรงควรมีสิ่งของกั้นกลาง การสรงน้ำพระของชาวมอญจึงต้องใช้วิธีสรงน้ำผ่านรางสรงน้ำซึ่งตั้งอยู่ในโรงพิธี โรงพิธีนี้สร้างขึ้นโดยการใช้ผ้าขาวกั้นเป็นห้องสี่เหลี่ยมสำหรับตั้งพระพุทธรูปและให้พระสงฆ์นั่งให้คนสรงน้ำ ด้านหนึ่งเจาะเป็นประตูสำหรับพระเข้าออก ด้านหนึ่งเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมขนาดเท่ากับรางสำหรับสอดรางน้ำเข้าไปภายในห้องสี่เหลี่ยมที่กั้นด้วยผ้าขาวไว้ รางสรงน้ำนี้ทำด้วยไม้เนื้อแข็งลักษณะเหมือนรางน้ำยาวประมาณ ๓ เมตรครึ่ง มีขาตั้งสูงจากพื้นประมาณ ๒ เมตร ทำด้วยไม้เนื้อแข็งเช่นกัน ตั้งรางให้ลาดเอียงประมาณ ๔๕ องศา ปลายด้านหนึ่งสอดเข้าไปในห้องสี่เหลี่ยมที่กั้นด้วยผ้าขาวประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ปลายอีกด้านหนึ่งอยู่นอกห้องที่กั้นไว้ประมาณ ๓ เมตร ปลายรางด้านที่สอดเข้าไปในห้องที่กั้นนั้นเจาะเป็นรูสำหรับให้น้ำไหลลงมารดบนองค์พระพุทธรูปและบนตัวพระสงฆ์

การสรงน้ำพระของชาวมอญเกาะเกร็ดจะกระทำในตอนบ่ายหลังเวลาพระฉันเพลเสร็จเป็นต้นไป ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเป็นช่วงเวลาที่อากาศร้อน และพระสงฆ์ปฏิบัติกิจวัตรในเวลากลางวันเสร็จแล้ว ประเพณีสรงน้ำพระของชาวมอญจัดให้มีขบวนกลองยาวแห่นำขบวนผ้าไตรสำหรับถวายพระสงฆ์มาที่ศาลาการเปรียญ นำขึ้นถวายหมู่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์รับผ้าไตรและสวดชยันโตเสร็จแล้วจึงเริ่ม

พิธีการสรงน้ำ โดยแห่พระพุทธรูปนำมาก่อนชาวบ้านจะกางกลดกั้นพระพุทธรูปมาเข้าห้องสรงน้ำโดยตั้งพระพุทธรูปไว้ใต้รางน้ำให้องค์พระพุทธรูปตรงกับรูที่น้ำจะไหลลงมา เมื่อจัดวางพระพุทธรูปเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้ที่อยู่ในห้องสรงน้ำจะเคาะโลหะให้เกิดเสียงดังเป็นสัญญาณให้ผู้ที่อยู่นอกห้องสรงน้ำเทน้ำลงในรางสรงน้ำพอประมาณเป็นการเสร็จพิธีการสรงน้ำพระพุทธรูป เสร็จจากการสรงน้ำพระพุทธรูปเจ้าหน้าที่จะยกพระพุทธรูปออกจากห้องสรงและนิมนต์พระสงฆ์เข้าไปในห้องสรงครั้งละ ๒ รูป โดยมีขบวนดนตรีนำและมีผู้กั้นกลดให้ เมื่อเข้าไปภายในห้องสรงน้ำพระสงฆ์จะนั่งลงตรงปลายรางซึ่งเจาะรูไว้ที่มุมรางข้างละรูป เมื่อพระสงฆ์นั่งประจำที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่จะให้สัญญาณให้ผู้อยู่ภายนอกเทน้ำลงรางพอประมาณ น้ำจะไหลจากต้นรางซึ่งอยู่นอกห้องที่กั้นไว้มาตามรางไปสู่ปลายรางที่อยู่ภายในห้องสรงน้ำที่กั้นไว้ด้วยผ้าขาว ไหลลงสู่องค์พระสงฆ์ที่นั่งอยู่ปลายรางทำเช่นนี้จนครบจำนวนพระสงฆ์ที่นิมนต์มารับการสรงน้ำจึงเสร็จพิธี

ขบวนแห่หางหงส์ธงตะขาบ

แห่หางหงส์ธงตะขาบ

ประเพณีการแห่หางหงส์ของชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด บางแห่งเรียกว่าประเพณีแห่ธงตะขาบ บางแห่งนำประติมากรรมหงส์มานำขบวนแห่ธงตะขาบเรียกว่า “แห่หงส์ธงตะขาบ” จัดขึ้นในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เริ่มเตรียมการตั้งแต่ก่อนสงกรานต์และจัดพิธีวันสุดท้ายของเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีแห่หางหงส์นี้แต่เดิมชาวมอญเกาะเกร็ดไม่เคยกระทำมาก่อน เพิ่งริเริ่มจัดในช่วงปีอเมซิ่งไทยแลนด์ พ.ศ. ๒๕๔๑ – ๒๕๔๒ นี้เอง

มูลเหตุของประเพณีแห่หางหงส์สืบเนื่องมาจากตำนานเรื่องการสร้างกรุงหงสาวดีอดีตเมืองหลวงของประเทศมอญที่กล่าวว่า เมื่อครั้งอดีตภูมิประเทศที่ตั้งกรุงหงสาวดีนั้นเดิมเป็นทะเลสาบมาก่อนต่อมาตื้นเขินกลายเป็นที่ราบลุ่มใหญ่ พระพุทธเจ้าได้เสด็จมา ณ ที่นั้นทรงเห็นหงส์ตัวผู้และตัวเมียคู่หนึ่งมาหากินในทะเลสาบนี้ ชาวมอญถือเป็นนิมิตดีจึงตั้งเมืองขึ้น ณ ที่แห่งนั้น แล้วตั้งชื่อเมืองว่าเมืองหงสาหรือหงสาวดี ทำให้ชาวมอญนับถือหงส์ตั้งแต่นั้นมา

หงส์เป็นสัตว์ที่มีรูปร่างคล้ายห่านแต่สามารถบินได้สูงและไกลกว่า ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ หงส์เป็นพาหนะของพระพรหม สำหรับชาวมอญยกย่องว่าเป็นสัตว์ชั้นสูงและเป็นสัญลักษณ์ของกรุงหงสาวดีเมืองหลวงของมอญในอดีต มอญจึงจัดให้มีประเพณีแห่หางหงส์ขึ้นเป็นประจำทุกปี

เสาหงส์ซึ่งจะตั้งประจำอยู่ตามวัดของชาวมอญ

ประเพณีแห่หางหงส์หรือที่บางแห่งเรียกว่า แห่ธงตะขาบนั้น มอญเรียกว่า **แห่ฮะต๊ะโน่** คำว่า ฮะต๊ะโน่ แปลว่า หางหงส์ มาจาก โน่ แปลว่า หงส์ ฮะต๊ะ แปลว่า หาง มักจะเรียกสั้น ๆ ว่า **แห่โน่** การแห่หางหงส์จะแห่กันในวันสุดท้ายของเทศกาลสงกรานต์ แต่จะเตรียมการตั้งแต่ก่อนวันสงกรานต์ เริ่มด้วยการเย็บผ้าที่จะทำเป็นหางหงส์และประดิษฐ์ดอกไม้สำหรับประดับหางหงส์ที่เรียกว่า ดอกชบา

ผ้าที่ใช้ทำหางหงส์จะเป็นผ้าอะไรก็ได้ ยาวประมาณ ๓ เมตร กว้างประมาณ ๑ เมตร ตัดให้เป็นรูปลักษณะหัวท้ายมน ส่วนหัวใหญ่กว่าหางเล็กน้อย เม้มขอบผ้าเย็บเข้ากับเชือกโดยตลอดทั้งผืนแล้วใช้ไม้ไผ่เหลาแล้วขนาดพอเหมาะ กว้างขนาดเท่ากับความกว้างของผ้าจำนวน ๙ ท่อน ผูกตรึงทางด้านขวางของผ้าเพื่อให้ผ้ากางออก แล้วจึงเอาดอกชบาที่ประดิษฐ์ไว้ด้วยเศษผ้าสีต่าง ๆ ประดับที่ปลายไม้ไผ่ข้างละ ๙ ดอก และติดที่ไม้ไผ่ตามแนวกลางของผ้าอีก ๙ ดอก ตรงหัวมีตะกร้อสานด้วยหวาย ๑ ลูก ติดดอกชบา อีก ๔ ดอก ส่วนที่หางมีตะกร้อลูกเล็ก ๆ ๒ ลูก ติดดอกชบาลูกละ ๔ ดอก ตะกร้อลูกสุดท้ายนิยมเอาด้ายสีต่าง ๆ ผูกให้ยาวประมาณ ๓๐ เซนติเมตร เพื่อให้ดูพลิ้วไสวเวลาลมพัด การติดลูกตะกร้อนี้เพื่อถ่วงให้ผ้ากางออกและเพื่อความสวยงาม นอกจากนี้ตามผืนผ้าจะเจาะรูเป็นช่องลมไว้ไม่ให้ผ้าขาดเวลาลมพัดแรง ๆ ส่วนไม้ที่ผูกตรึงขวางผืนผ้าทั้ง ๙ อันนั้นเป็นคติหมายถึงความเจริญก้าวหน้าในการทำมาหากิน สำหรับลูกตะกร้อทั้ง ๓ ลูก หมายถึงพระรัตนตรัยและดอกไม้ที่ประดับนั้นเป็นเครื่องบูชา

หางหงส์หรือธงตะขาบที่นำไปผูกไว้ที่เสาหงส์หลังจากขบวนแห่มาถึงวัด

การเย็บผ้าหางหงส์มักจะทำกันที่วัดเพราะสถานที่กว้างขวางและเป็นที่ชุมนุมของชาวบ้านอยู่แล้ว ใช้เวลาทำประมาณ ๒ วันเมื่อเสร็จแล้วก็จัดขบวนแห่มีกลองยาวนำ มีชาวบ้านทุกเพศทุกวัย

เข้าร่วมขบวนร้องรำทำเพลงอย่างสนุกสนาน แห่ไปตามหมู่บ้านมีคนถือบาตรขอรับบริจาคเงินทำบุญไปด้วย เมื่อแห่เสร็จแล้วก็จะนำเงินและหางหงส์ไปถวายพระที่วัด รับศีลรับพรจากพระและกำหนดวันที่จะนำหางหงส์ไปแขวนซึ่งมักจะเป็นวันสุดท้ายของวันสงกรานต์ทุกปี โดยนำไปแขวนกับไม้ใต้ตัวหงส์ใกล้ ๆ กับยอดเสาหงส์ การที่แห่หางหงส์ทุกปี เพราะถือเป็นประเพณีว่า หงส์จะผลัดขนทุกปีโดยเฉพาะหางหงส์ขนจะหลุดหมด หางนั้นชาวมอญถือว่าเป็นสิ่งใช้กำหนดทิศทาง เหมือนหางเสือเรือถ้าไม่มีย่อมไปไม่ตรงทิศทางที่ต้องการ ฉะนั้นชาวไทยรามัญจึงกำหนดให้มีการแห่หางหงส์ขึ้นในวันสงกรานต์ทุกปี เปรียบเสมือนสิ่งชี้นำหนทางการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวมอญ

ประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายในช่วงสงกรานต์

การสร้างเสาหงส์และการแห่หางหงส์นั้นชาวมอญเชื่อว่าเป็นพุทธบูชาที่ดีจะได้อานิสงส์มาก เป็นการน้อมนำให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย จึงปฏิบัติเป็นประเพณีต่อมาจนปัจจุบัน

ก่อพระเจดีย์ทราย

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวมอญเกาะเกร็ดมีประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายเช่นเดียวกับชุมชนมอญอื่นชาวมอญและชาวไทยทุกเพศทุกวัยจะจัดเตรียมทรายมาที่วัดนำไปก่อเป็นเจดีย์เล็ก ๆ ที่บริเวณลานวัดใกล้พระเจดีย์ตรงหัวมุมด้านทิศตะวันออก เมื่อก่อพระเจดีย์เสร็จจะประดับตกแต่งด้วยธงกระดาษสีต่าง ๆ ให้สวยงามเช่นเดียวกับการก่อพระเจดีย์ทรายทั่ว ๆ ไป กล่าวกันว่าประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายในช่วงสงกรานต์นี้เป็นอุบายในการให้คนขนทรายเข้าวัด เพราะทุกปีเมื่อคนเข้ามาทำกิจกรรมในวัดก็จะเหยียบย่ำทรายติดเท้าไป ฉะนั้นประเพณีก่อพระเจดีย์ทรายจะทำให้คนได้บำเพ็ญประโยชน์แก่วัดซึ่งนับเป็นผลบุญทางอ้อมอย่างหนึ่ง

แห่ปลา

ประเพณีแห่ปลาเนื่องในเทศกาลสงกรานต์ของชาวมอญ สืบเนื่องมาจากตำนานที่เล่าสืบต่อมาของชาวมอญว่า มีพระอาจารย์องค์หนึ่งมีความเชี่ยวชาญในการทำนายโชคชะตา วันหนึ่งได้ตรวจดูดวงชะตาสามเณรที่เป็นลูกศิษย์องค์หนึ่ง พบว่าสามเณรองค์นั้นดวงชะตาขาดในไม่ช้าจะต้องถึงแก่ความตาย จึงสงสารมากแต่ไม่มีหนทางใดช่วยได้ จึงอนุญาตให้กลับไปเยี่ยมญาติโยมที่บ้านเพื่อจะได้พบกันก่อนตาย ขณะนั้นเป็นช่วงหน้าร้อน ระหว่างเดินทางกลับบ้าน สามเณรพบหนองน้ำแห่งหนึ่งน้ำแห้งขอดมีปลาตกคลั่กจมอยู่ในโคลนใกล้จะตาย สามเณรดังกล่าวจึงตักปลาที่ใกล้จะตายนั้นไปปล่อยในลำคลองแล้ว

เดินทางต่อไปจนถึงบ้าน ได้พบและพักอยู่ที่บ้านระยะหนึ่งจึงเดินทางกลับวัด เมื่อพระอาจารย์เห็นสามเณรยังมีชีวิตอยู่จึงสอบถามเหตุการณ์ในระหว่างที่กลับไปบ้าน เมื่อสามเณรเล่าให้ฟังพระอาจารย์จึงสันนิษฐานว่าบุญกุศลจากการช่วยชีวิตปลาทำให้สามเณรมีชีวิตอยู่ต่อไป ตำนานดังกล่าวทำให้ชาวมอญมีประเพณีปล่อยปลาในช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นประเพณีสืบต่อมาจนปัจจุบัน เพื่อผลานิสงส์ในการมีชีวิตที่ยืนยาว

เดิมชาวมอญเกาะเกร็ดแห่ข้าวแช่ในวันสงกรานต์ และหลังจากวันสงกรานต์จนถึงวันอาทิตย์ซึ่งคนส่วนใหญ่หยุดงานจึงจัดขบวนแห่ปลา แต่ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ ชาวมอญเกาะเกร็ดจัดประเพณีแห่หางหงส์หรือแห่ธงตะขาบ ประเพณีแห่ข้าวแช่และประเพณีแห่ปลา รวมไว้ในวันเดียวกันหลังจากวันสงกรานต์ประมาณวันที่ ๑๔ – ๑๕ เมษายน เนื่องจากชาวมอญเกาะเกร็ดในปัจจุบันต้องออกไปทำงานนอกเกาะเกร็ดไม่มีเวลาว่างที่จะทำกิจกรรมของชุมชนมากนัก

แห่น้ำหวาน

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์หลังจากวันสรงน้ำพระ ประมาณวันที่ ๑๖ – ๑๘ เมษายนของทุกปีชาวมอญเกาะเกร็ดจะมีประเพณีนำน้ำหวานไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ โดยชาวมอญเกาะเกร็ดจะร่วมกันจัดขบวนแห่น้ำหวานไปที่วัดต่าง ๆ จึงได้เรียกกันว่า **ประเพณีแห่น้ำหวาน** การจัดประเพณีแห่น้ำหวานนั้นมีเฉพาะชาวมอญเกาะเกร็ดเท่านั้นที่ปฏิบัติ ผู้สูงอายุชาวมอญเกาะเกร็ดเล่าว่า แต่ดั้งเดิมประมาณร้อยปีมาแล้ว ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ซึ่งอากาศร้อนจัดชาวมอญเกาะเกร็ดเห็นว่าพระภิกษุสงฆ์

ชาวมอญทุกเพศทุกวัยจัดขบวนแห่น้ำหวานไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ

ชาวมอญทุกเพศทุกวัยจัดขบวนแห่น้ำหวาน ไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ

คงจะกระหายน้ำบ่อยถ้าได้ดื่มเครื่องดื่มที่มีรสหวานคงจะทำให้สดชื่นขึ้น จึงได้นำน้ำมะเน็ด[๑] ไปถวายพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ เป็นประเพณีเรื่อยมา จนเมื่อไม่มีน้ำมะเน็ดจำหน่ายแล้ว จึงได้เปลี่ยนเป็นถวายน้ำตาลทรายสำหรับให้พระสงฆ์ไว้ต้มกับสมุนไพรต่าง ๆ แก้กระหาย ปัจจุบันมักจะถวายเป็นน้ำหวานบรรจุขวดวัดละหลายขวดเฉลี่ยตามปริมาณของจำนวนพระสงฆ์แต่ละวัด ในการจัดขบวนแห่จะมีรถเข็นใส่ขวดน้ำหวานมีชาวมอญทั้งหนุ่มสาวและผู้สูงอายุแต่งกายสวยงาม ช่วยกันเข็นรถบรรทุกขวดน้ำหวานพร้อมทั้งร้องรำทำเพลงไปด้วย เมื่อถึงวัดใดก็หยุดขบวนและยกน้ำหวานเข้าไปถวายพระสงฆ์ตามที่กำหนดไว้ เมื่อถวายเสร็จ ก็เคลื่อนขบวนแห่ต่อไปยังวัดอื่นจนกระทั่งถวายน้ำหวานที่เตรียมมาหมด

ทำบุญกลางบ้าน

หลังจากวันสงกรานต์แล้วอาจจะประมาณ ๗ วัน ชาวมอญเกาะเกร็ดจะมีประเพณีทำบุญเนื่องในเทศกาลสงกรานต์อีกวันหนึ่งคือ **ประเพณีทำบุญกลางบ้าน** ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี โดยชาวมอญแต่ละหมู่บ้านจะเรี่ยไรเงินนำไปซื้อวัตถุดิบมาทำอาหารเลี้ยงพระสงฆ์ในตอนเช้าวันใดวันหนึ่ง โดยใช้สถานที่จัดเลี้ยงบริเวณกึ่งกลางของหมู่บ้าน และหลังจากถวายภัตตาหารเช้าแล้ว ผู้มาทำบุญจะจัดอาหารใส่ปิ่นโตให้พระสงฆ์นำไปฉันเพลที่วัดด้วย

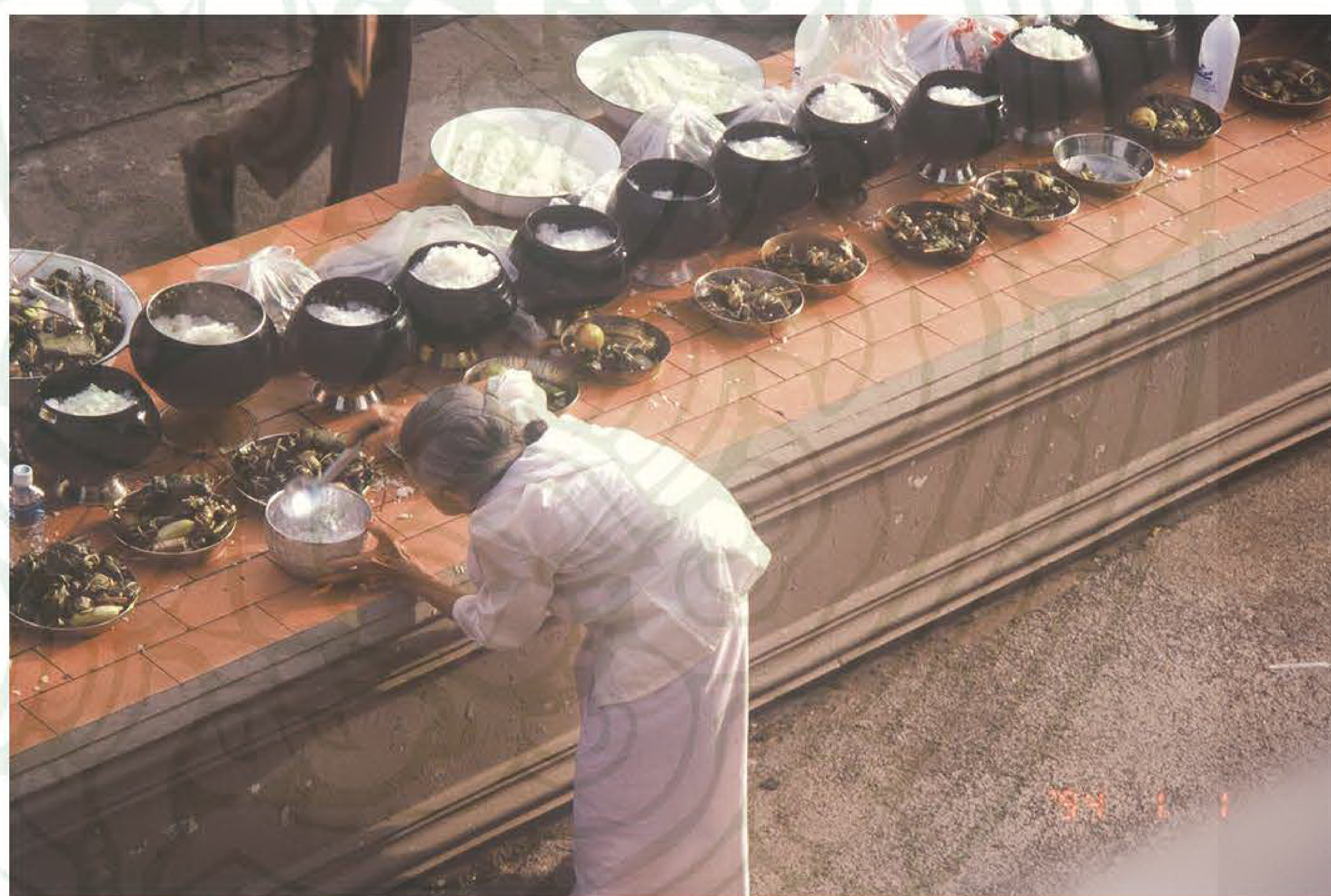
ชาวมอญตักบาตรอาหารคาวหวานและข้าวต้มลูกโยนในวันประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง

[๑] เครื่องดื่มรสชาติเปรี้ยวหวานซ่าเล็กน้อยบรรจุในขวดแก้วพิเศษมีลูกแก้วเล็ก ๆ กลิ้งได้อยู่ตรงคอขวดขนาดเท่ากับน้ำอัดลมในปัจจุบัน นำเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ ๕

ตักบาตรน้ำผึ้ง

ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง เป็นประเพณีเก่าแก่ของมอญที่กระทำสืบต่อกันมาแต่โบราณจัดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งจะมีการทำบุญตักบาตรถวายอาหารคาวหวานแก่พระภิกษุสามเณร เช่น การทำบุญในวันพระตามปกติแต่ทางวัดจะนำบาตรหรือภาชนะมาตั้งเรียงไว้สำหรับใส่น้ำผึ้ง เมื่อประชาชนตักบาตรหรือถวายอาหารคาวหวานเสร็จ ก็จะนำน้ำผึ้งที่เตรียมมารินลงในบาตรหรือภาชนะที่จัดไว้เหมือนการตักข้าวใส่บาตร สำหรับชาวมอญเกาะเกร็ดจะตักบาตรน้ำผึ้งในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ ที่วัดมอญวัดใดวัดหนึ่ง เช่น วัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร การตักบาตรน้ำผึ้งของชาวมอญเกาะเกร็ดจะทำข้าวต้มลูกโยนห่อด้วยใบพงหรือใบมะพร้าวถวายพระสงฆ์สำหรับจิ้มน้ำผึ้งรับประทานด้วย นอกจากนี้ชุมชนมอญบางชุมชนหญิงสาวจะนำผ้าเช็ดหน้ารองไว้ก้นบาตรสำหรับถวายพระด้วย

การตักบาตรด้วยน้ำผึ้งนี้ ในสมัยโบราณชาวมอญหวังจะให้พระภิกษุสามเณรได้นำน้ำผึ้งไปผสมยาสมุนไพร เพราะสมัยก่อนจะต้องใช้น้ำผึ้งผสมยาสมุนไพรปั้นเป็นลูกกลอน ไม่มียาแผนโบราณหรือยาแผนปัจจุบันที่ผลิตมาสำเร็จรูปเช่นปัจจุบัน ชาวมอญจึงได้มีการทำบุญตักบาตรด้วยน้ำผึ้งเพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้ในการดังกล่าว แต่ถึงแม้ปัจจุบันจะมียาแผนปัจจุบันใช้แพร่หลายแล้วชาวมอญก็ยังจัดให้มีประเพณีนี้อยู่เพราะต้องการรักษาประเพณีดั้งเดิมไว้

ผู้สูงอายุตักบาตรตามคติความเชื่อเดิมของชาวมอญ

คติความเชื่อในการทำบุญถวายน้ำผึ้งแก่พระภิกษุสงฆ์ของชาวมอญ สืบเนื่องมาจากตำนานหลายตำนาน ดังนี้

ตำนานเรื่องการถวายน้ำผึ้งแด่พระปัจเจกโพธิตามตำนานกล่าวว่า พระปัจเจกโพธิรูปหนึ่งต้องการจะหาน้ำผึ้งมาผสมโอสถ บังเอิญวันหนึ่งขณะไปบิณฑบาตรในหมู่บ้านใกล้ชายป่า มีชาวบ้านนำน้ำผึ้งมาถวายด้วยจิตศรัทธาอยากทำบุญ แต่ไม่มีอาหารอื่นจึงได้นำน้ำผึ้งที่มีอยู่รินใส่ลงในบาตร เมื่อชายผู้นั้นรินน้ำผึ้งเกิดเหตุอัศจรรย์น้ำผึ้งที่รินลงไปนั้นมีปริมาณเพิ่มขึ้นจนล้นบาตร ขณะนั้นมีหญิงชาวบ้านผู้หนึ่ง ซึ่งกำลังทอผ้าอยู่เห็นความอัศจรรย์ที่น้ำผึ้งเพิ่มขึ้นจนล้นบาตร และเกรงว่าน้ำผึ้งจะเปื้อนมือพระปัจเจกโพธิ จึงรีบนำผ้าที่ทอแล้วถวายแด่พระปัจเจกโพธิเพื่อใช้ซับน้ำผึ้งที่ไหลล้นบาตร จากนั้นชายผู้ถวายน้ำผึ้งได้อธิษฐานขอให้อานิสงส์แห่งการทำบุญครั้งนี้ดลบันดาลให้เขาได้เกิดเป็นผู้มั่งคั่งและมีอำนาจ ส่วนหญิงผู้ถวายผ้าซับน้ำผึ้งอธิษฐานขอให้เกิดเป็นผู้ที่มีความงามและมีทรัพย์ ต่อมาเมื่อชายและหญิงนั้นสิ้นชีวิตลง ชายได้ไปเกิดใหม่เป็นพระราชาผู้มีความเข้มแข็งและมั่งคั่ง ส่วนหญิงได้ไปเกิดใหม่เป็นพระราชธิดาที่มีความงามและมั่งคั่งของพระราชาอีกเมืองหนึ่ง

ตำนานเรื่องการถวายน้ำผึ้งแด่ **พระวิปัสสี** พระอดีตชาติหนึ่งขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น กล่าวว่า ครั้งหนึ่งในสมัยพระวิปัสสี พระราชาและชาวเมืองแข่งกันทำบุญถวายทานแด่พระวิปัสสี ทั้งสองฝ่ายแข่งขันกันถึง ๖ ครั้ง ก็ยังไม่มีใครแพ้ใครชนะ ต่างฝ่ายต่างพยายามหาของแปลกมาถวายพระวิปัสสี จนกระทั่งวันหนึ่งมีชายชาวบ้านป่าเดินถือรวงผึ้งผ่านประตูเมืองเข้ามา ชาวเมืองที่ประตูเมืองเห็นรวงผึ้งก็นึกได้ว่ายังไม่มีใครนำรวงผึ้งไปถวายพระวิปัสสี จึงเข้าไปขอซื้อรวงผึ้งจากชาวบ้านป่านั้นโดยให้ราคาสูงมาก ชายชาวบ้านป่าสงสัยจึงถามชาวเมืองว่าทำไมจึงจะซื้อรวงผึ้งของเขาด้วยราคาสูงมาก ชาวเมืองจึงเล่าเรื่องการแข่งขันทำบุญถวายทานแด่พระวิปัสสีระหว่างชาวเมืองกับพระราชา ชายชาวป่าจึงขอร่วมทำบุญด้วยโดยขอถวายรวงผึ้งโดยไม่คิดมูลค่า ชาวเมืองทั้งหลายได้ทราบต่างดีใจจึงช่วยกันนำรวงผึ้งมาบีบเอาน้ำผึ้งใส่ถาดทองคำใบใหญ่ผสมกับนมเนยคลุกเคล้ากัน แล้วนำไปถวายพระวิปัสสีและพระสงฆ์ทั้งหลาย

ด้วยอานิสงส์การถวายทานด้วยน้ำผึ้งของชายผู้นี้ เขาได้ไปเกิดในเทวโลกและต่อมาเกิดเป็นพระราชาแห่งกรุงพาราณสี เกิดเป็นพระราชกุมารในราชวงศ์ศากยะมีนามว่า สิวลีกุมาร แปลว่า ลูกผู้ให้ลาภ เพราะเมื่อตอนพระราชมารดาทรงพระครรภ์มีผู้นำเครื่องราชบรรณาการมาถวายเป็นจำนวนมาก เมื่อเจริญพระชนมายุได้ออกบวชกับพระสารีบุตรจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และสมบูรณ์ด้วยปัจจัยลาภ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องพระสีวลีว่า เป็นภิกษุผู้มีลาภเป็นเลิศ[๑]

ชาวมอญมีความเชื่อในอานิสงส์การทำบุญด้วยน้ำผึ้งตามตำนานเรื่อง การถวายน้ำผึ้งแด่พระปัจเจกโพธิและการถวายน้ำผึ้งแด่พระวิปัสสีพุทธเจ้า จึงมีประเพณีตักบาตรน้ำผึ้งสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้

เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด

การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญที่ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี สืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี บรรพบุรุษของชาวมอญเหล่านี้ สันนิษฐานว่ามีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่อยู่ในประเทศมอญก่อนอพยพเข้ามาในดินแดนประเทศไทย ฉะนั้นเมื่อชาวมอญได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งบ้านเรือนบริเวณปากเกร็ด ซึ่งเป็นบริเวณที่สภาพดินเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผามาก โดยเฉพาะบริเวณเกาะเกร็ด จึงได้ตั้งหลักแหล่งสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยและผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ชาวมอญตั้งบ้านเรือนอยู่ทางด้านทิศตะวันออกติดกับคลองลัดเกร็ดและทางทิศเหนือติดแม่น้ำเจ้าพระยา แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดที่สำคัญอยู่ที่หมู่บ้านที่ ๑ และหมู่บ้านที่ ๗ สำหรับหมู่บ้านที่ ๗ ตั้งอยู่ระหว่างวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารและวัดไผ่ล้อม คนมอญเรียกว่า **กวานอาม่าน** แปลว่า **บ้านเครื่องปั้น**

---

[๑] "ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง". **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๓๑ - ๓๓ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

เครื่องปั้นดินเผาสลักลายของเกาะเกร็ด

การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตมี ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ทำขึ้นไว้ใช้เองและไว้ขาย และเครื่องใช้ประเภทสวยงามที่ทำขึ้นเป็นการพิเศษเพื่อมอบให้บุคคลสำคัญหรือไว้ใช้เองในโอกาสพิเศษ ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทของใช้ในครัวเรือน ได้แก่ ครก อ่าง กระถางต้นไม้ เพื่อจำหน่ายแก่ประชาชนทั่วไปและของใช้ประเภทสวยงามต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวอีกประเภทหนึ่ง

เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดมีหลายขนาดตั้งแต่ขนาดใหญ่จนถึงขนาดเล็ก ตกแต่งแบบเรียบง่ายไปจนถึงแบบลวดลายประณีตสวยงาม เครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมักจะเป็นแบบเรียบง่ายหรือมีการสลักลวดลายบ้างเพียงเล็กน้อย ได้แก่ โอ่ง อ่าง ครก กระปุก โอ่งพลู เป็นต้น ส่วนเครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นเพื่อมอบแก่บุคคลสำคัญหรือทำขึ้นใช้เองเป็นการพิเศษมักจะมีขนาดเล็กกว่าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หม้อน้ำ กระปุก เป็นต้น สำหรับเครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกจะมีหลายรูปแบบ เช่น กระปุก หม้อน้ำ ชุดเครื่องครัว เป็นต้น ของเหล่านี้มักจะมีขนาดเล็กทั้งสิ้น แต่ถ้าสั่งทำเป็นกรณีพิเศษจะมีขนาดตามความต้องการของผู้สั่งทำ

เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ด เป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อเครื่องดินไม่เคลือบมีความพรุนตัวมาก (Earthenware) สีส้มอ่อนจนถึงสีแดง ที่เป็นสีดำมีบ้างเล็กน้อย เครื่องปั้นดินเผา สีดำนี้ดินที่ใช้ปั้นจะผสมแกลบลงในเนื้อดิน และเผาด้วยไฟแรงสูงมากเปรียบเทียบได้กับเครื่องปั้นดินเผาของด่านเกวียน จังหวัดนครราชสีมา

เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ด เดิมทำจากดินเหนียวที่เกาะเกร็ดผสมกับทรายแม่น้ำที่หาได้ทั่วไปในแม่น้ำเจ้าพระยาและเผาในเตาเผาแบบประทุน ที่ชาวบ้านเรียกว่า **เตาหลังเต่า** เป็นเตาเผาระบบความร้อนขึ้น มีช่องใส่ฟืนอยู่ด้านหน้า ใช้ฟืนจากไม้เบญจพรรณและไม้จากป่าชายเลนในการเผา ปัจจุบันดินเหนียวที่มีคุณภาพเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ดหายาก ช่างปั้นต้องสั่งซื้อดินเหนียวนอกเกาะเกร็ดบริเวณใกล้เคียงและจังหวัดปทุมธานีมาใช้ และส่วนใหญ่ไม่เผาในเตาประทุน

แบบเดิมแล้วเพราะเตาเหล่านั้นเก่ามากชำรุดทรุดโทรมยากแก่การบูรณะหรือสร้างขึ้นใหม่ เปลี่ยนเป็นใช้เตาลักษณะแบบ **เตาจีน** ชาวบ้านมักเรียกว่า **เตาแมงป่อง** รูปร่างคล้ายห้องยาวขนาดใหญ่มีช่องใส่ฟืนอยู่ด้านหน้าและด้านบนตรงแนวสันหลังคาเตา ๕ ช่อง ซึ่งยังคงใช้อยู่ได้เพียงเตาเดียว เตาจีนใช้เศษไม้จากโรงเลื่อยและทางมะพร้าวแห้งสำหรับเร่งให้ไฟแรงแทนไม้จากป่าชายเลนใช้เผากระถาง อ่างหรือของขนาดใหญ่ และเตาขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดประมาณ ๑.๕๐ x ๑.๕๐ เมตร ที่ชาวบ้านเรียกว่า **เตาถัง** ใช้กะลามะพร้าว ฟืน และเศษไม้เป็นเชื้อเพลิง สำหรับเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก ๆ อีก ๑ เตา ปัจจุบันนิยมนำไปเผาในเตาแก๊สที่ใช้ในการเผาเซรามิกและเผาในเตาจีน

ชาวมอญที่อพยพมาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยที่เกาะเกร็ด ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพมาโดยตลอด หลังจากนั้นวิถีชีวิตชาวมอญที่เกาะเกร็ดเปลี่ยนไป ชาวไทยเชื้อสายมอญได้หันไปทำอาชีพอื่น เช่น รับราชการ รับจ้าง ค้าขาย ด้วยเหตุผลเพราะความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผาลดลง วัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผาหายากและราคาแพงมากขึ้น นอกจากนี้การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานที่มีกระบวนการหลายขั้นตอนต้องใช้ความอดทนและมีฝีมือในงานศิลปะ

เครื่องปั้นดินเผาสลักลายที่ขึ้นชื่อของเกาะเกร็ด

การผลิตเครื่องปั้นดินเผา

การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นวิถีชีวิตประจำวันของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตและชาวมอญบางกลุ่มในปัจจุบันมีขั้นตอนในการทำส่วนใหญ่เหมือนกัน ยกเว้นขั้นตอนการเตรียมวัตถุดิบ ซึ่งเดิมจะต้องลงแรงหรือเดินทางไปซื้อหาเองแทบทั้งสิ้น คือ ต้องขุดดิน หาทรายและหาฟืนเอง ปัจจุบันวัตถุดิบที่เกาะเกร็ดขาดแคลนต้องซื้อหามาทั้งสิ้น ซึ่งอาจจะเดินทางไปซื้อเองหรือสั่งให้ผู้จำหน่ายวัตถุดิบดังกล่าวนำมาจัดส่งให้ที่เกาะเกร็ด

โรงงานเครื่องปั้นดินเผาที่ตั้งอยู่ริมน้ำ

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดมีส่วนประกอบสำคัญหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอดีตที่ชาวมอญเกาะเกร็ดทุกครัวเรือนผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ จึงเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่มีกระบวนการทำเป็นระบบตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการจำหน่าย กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตมีดังนี้

โรงปั้น

โรงปั้นของชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นสถานที่เก็บดิน อุปกรณ์ในการปั้นและทำลวดลาย สถานที่ปั้น และสถานที่เก็บเครื่องปั้นที่ปั้นแล้ว เดิมโรงปั้นเป็นอาคารขนาดใหญ่ทรงสูงแหลมแบบหน้าจั่วโครงสร้างทำด้วยไม้เนื้อแข็งหรือไม้ไผ่ หลังคามุงจากหรือมุงกระเบื้อง หรือมุงสังกะสี สูงประมาณ ๒๐ เมตร ยาวประมาณ ๖๐ – ๘๐ เมตร หลังคาลาดลงชายคาเกือบจรดพื้นดิน ด้านหน้ามีประตูเข้าออกขนาดใหญ่ ปัจจุบันปั้นในอาคารที่มีหลังคาคลุมทั่ว ๆ ไปในบริเวณบ้านช่างปั้น

ดินปั้น

ในการปั้นภาชนะดินเผาจะต้องจัดหาดินเหนียวสำหรับปั้นเข้ามาเก็บไว้ เพื่อเตรียมผสมและนวดไว้สำหรับใช้ในการปั้น ซึ่งอาจจะหาดินในเกาะเกร็ดหรือซื้อมาจากนอกเกาะเกร็ดมาเก็บไว้ในโรงปั้น ครั้งหนึ่ง ๆ จะต้องเตรียมไว้ปริมาณหลายตัน

การนวดดินและการปั้นภาชนะดินเผาโดยใช้มอเตอร์ไฟฟ้าเป็นเครื่องทุ่นแรง

การเตรียมดินปั้นของชาวมอญเกาะเกร็ดแต่เดิมก่อนที่จะมีเครื่องนวดดินหรือโม่ดินใช้นั้นจะมีกระบวนการหลายขั้นตอน ซึ่งต้องใช้ความอดทนอย่างยิ่ง เริ่มตั้งแต่การเลือกหาดินที่เหมาะสม ดินที่ใช้ในการปั้นจะต้องเป็นดินเหนียวที่ไม่มีวัชพืชหรือกรวดทรายปนมีความเหนียวดี สีนวลหรือปนเหลืองหรือสีไม่ดำเกินไป เนื้อดินจับกันเป็นก้อนแน่นไม่ร่วนซุย ดินที่มีคุณภาพดีเช่นนี้เป็นดินที่มีอยู่ในเกาะเกร็ดนั่นเอง ปัจจุบันดินเหล่านี้มีอยู่ตามที่นาหรือที่สวนแต่เจ้าของดินมักจะไม่ขายให้แก่ช่างปั้น ช่างปั้นต้องซื้อดินจากที่อื่น เช่น ดินฝั่งตรงข้ามเกาะเกร็ดซึ่งมีคุณภาพใกล้เคียงหรือดินบริเวณจังหวัดปทุมธานี ซึ่งจะต้องหาซื้อในช่วงปลายฤดูฝนประมาณเดือน ๑๑ เพราะจะได้ดินที่อุ้มน้ำฝนไว้ทำให้เนื้อดินไม่แข็ง

การเตรียมดินแบบเดิม เริ่มตั้งแต่ขุดดินขึ้นมากองตากแดดตากฝนไว้ระยะหนึ่งประมาณ ๗ วัน ถ้าฝนไม่ตกจะใช้วิธีรดน้ำให้ดินชุ่มตลอดเวลาเรียกว่า **หมักดิน** จากนั้นนำเข้าไปเกลี่ยแผ่ในโรงปั้นที่โรยทรายรองพื้นไว้แล้วให้สูงประมาณ ๕๐ – ๖๐ เซนติเมตร จากนั้นใช้ควาย ๑ ตัว **ย่ำดิน** (นวดดิน) ควายที่ใช้ย่ำดินมักจะเช่ามาจากเจ้าของควายที่เป็นชาวนา โดยผู้เช่าจะต้องไปจองวันเวลาที่จะเช่าควายไว้ล่วงหน้า ถึงเวลานัดเจ้าของควายจะจูงควายมายังโรงปั้น ที่โรงปั้นจะมีผู้ทำหน้าที่โกยดิน ๒ คน ทำหน้าที่โกยดิน รดน้ำดินและถือถังคอยรองมูลควายไม่ให้ตกลงบนดินขณะควายเดินย่ำดิน โดยเจ้าของควายจะผูกควายไว้กลางโรงปั้นให้ควายเดินย่ำดินเป็นวงกลม ๆ ไปรอบ ๆ โรงปั้น ประมาณ ๒ ชั่วโมง ขณะที่ควายเดินผู้ทำหน้าที่โกยดินจะคอยโกยดินไม่ให้ไหลออกมานอกรัศมีที่

ควายเดิน และคอยเอาน้ำรดดินเพื่อให้ดินนิ่มผสมผสานกันได้ง่าย ไม่ติดขาควายทำให้ควายเดินได้สะดวกขึ้น นอกจากนี้จะต้องคอยนำถังไปรองมูลควายไม่ให้ตกลงบนดิน ถ้ามูลควายตกลงบนดินจะทำให้ซากวัชพืชที่มีอยู่ในมูลควายเข้าไปปนอยู่ในเนื้อดินที่จะใช้ปั้น การย่ำดินนี้ใช้ควายย่ำสลับกับคนประมาณ ๗ วัน โดยควายจะย่ำตอนเช้า ๑ ชั่วโมง บ่าย ๑ ชั่วโมง แต่ละช่วงเมื่อควายย่ำเสร็จจะต้องแซะดินกลบรอยเท้าควายแล้วย่ำต่อ หลังจากคนย่ำเสร็จในตอนบ่ายแล้วจะต้องเอาน้ำสาดดินและโรยทรายละเอียดที่ร่อนแล้วให้ทั่ว ทำเช่นนี้ประมาณ ๔ วัน แล้วเอาพลั่วแซะกลับดินด้านล่างขึ้นแล้วย่ำต่ออีก ๓ วัน จากนั้นโกยดินที่ย่ำแล้วเป็นกองใหญ่ กองไว้มุมใดมุมหนึ่งภายในโรงปั้น หมั่นพรมน้ำและใช้ใบตองแห้งคลุมไว้เพื่อไม่ให้ดินแห้ง เมื่อต้องการใช้ดินใช้น้ำพรมกองดินมุมใดที่ต้องการให้เปียกแล้วใช้พลั่วไม้แซะดินออกเป็นแผ่น ๆ นำไปรวมกันเป็นกองต่างหาก และเพื่อให้ดินมีความเหนียวมากยิ่งขึ้นต้องแบ่งดินที่กองไว้ต่างหากนั้นออกเป็นกองย่อย ๆ ๓ กอง แล้วใช้คน**เหยียบดิน**นั้นให้เข้ากันและเหนียวยิ่งขึ้นโดยเหยียบกลับไปมา ๒ - ๓ ครั้ง เมื่อได้ที่แล้วจึงเหยียบเป็นกองกลมแบนขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒ เมตร สูงประมาณ ๕๐ เซนติเมตร เอาน้ำและทรายละเอียดสาดให้ทั่วคลุมด้วยใบตองแห้ง การเหยียบดินขั้นตอนนี้ผู้เหยียบดินได้เหนียวและกองดินให้เป็นรูปวงกลมสวยเหมือนรูปดอกไม้กลมขนาดใหญ่ถือว่าเป็นนักเหยียบดินฝีมือดี[๑]

อุปกรณ์

อุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด เป็นอุปกรณ์ที่หาได้ในท้องถิ่นมีหลายอย่างตั้งแต่อุปกรณ์ในการขึ้นรูป ขัดผิว และตกแต่งลาย ซึ่งส่วนใหญ่เหมือนอุปกรณ์ในการทำภาชนะดินเผาทั่ว ๆ ไป อาจจะแตกต่างจากแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่อื่น ๆ บ้างก็คือ อุปกรณ์ในการตกแต่งลวดลายซึ่งชาวมอญเกาะเกร็ดตั้งแต่ครั้งโบราณนำเอา**หนามทองหลางป่า**มาแกะเป็นลายสวยงามใช้เป็นแม่ลายสำหรับกดลงบนผิวภาชนะให้เกิดลายสวยงามตามแม่ลาย

ช่างปั้นเครื่องปั้นดินเผาชาวมอญเกาะเกร็ด ใช้แป้นทำจากท่อนไม้ขนาดใหญ่แต่งเป็นรูปวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๕๐ – ๖๐ เซนติเมตร รูปร่างคล้ายลูกข่างด้านบนตัดแบนราบมีไม้กลมแบนและแท่งดินเผาทรงกระบอกสูงประมาณ ๑๐ – ๑๕ เซนติเมตร ติดอยู่ด้านบน เป็นแป้นสำหรับปั้นภาชนะขนาดใหญ่ เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง และตุ่มขนาดใหญ่ ช่างจะตั้งแป้นนี้สวมลงไปในหลักไม้เนื้อแข็งซึ่งฝังลงไปในดินให้แป้นโผล่ขึ้นมาเหนือพื้นดินประมาณ ๗ – ๑๐ เซนติเมตร ถ้าปั้นของขนาดเล็กใช้แป้นขนาดเล็กกว่านี้ก็ได้ ในการปั้นภาชนะขนาดใหญ่จะมีกระดานรองปั้น ลักษณะเป็นแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาด ๔๐ x ๔๐ นิ้ว วางบนแป้นซึ่งมีไม้กลมแบนและแท่งดินเผาติดอยู่เพื่อสะดวกในการหมุนแป้น และยกเครื่องปั้นออกจากแป้น

นอกจากแป้นซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญที่สุดในการปั้นภาชนะดินเผาแล้ว ในการปั้นต้องมีผ้าเล็ก ๆ ชิ้นยาวประมาณ ๘ นิ้ว สำหรับลูบดินขณะปั้น อ่างน้ำขนาดเล็ก ๑ ใบ สำหรับจุ่มผ้าและล้างมือ และอุปกรณ์สำหรับตกแต่งภายนอกและภายในภาชนะ ได้แก่

---

[๑] พิศาล บุญผูก. **เครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี.** ๒๕๔๐. หน้า ๘.

ไม้วง ไม้ไผ่แบนขดเป็นวงกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๐ เซนติเมตร ใช้สำหรับขูดผิวเครื่องปั้น

เปลือกหอยกาบ ใช้สำหรับแต่งผนังภายในให้เรียบร้อย

ไม้ปลายแหลม เป็นไม้กลมยาวประมาณ ๘๐ เซนติเมตร ปลายเรียวแหลม ใช้สำหรับแต่งส่วนล่างของเครื่องปั้น

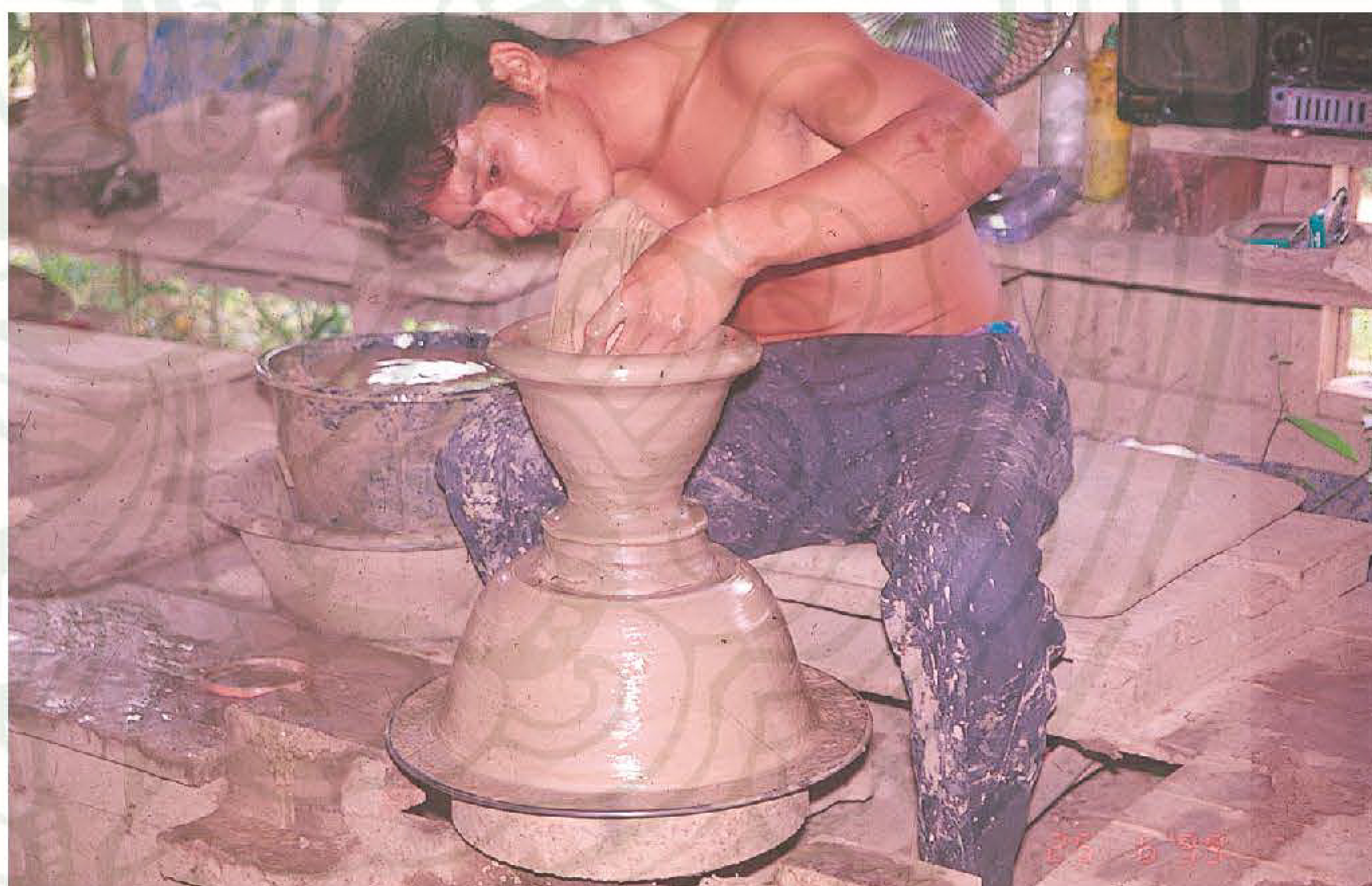
เหล็กหรือไม้ขูด ทำด้วยเหล็กแบนบางหรือเปลือกไม้ไผ่เหลาให้สองด้านแบนเรียบคล้ายมีด ใช้สำหรับขูดส่วนก้นเครื่องปั้นให้เรียบร้อย

กะลามะพร้าว ขนาดพอเหมาะมือใช้สำหรับขัดแต่งและเกลาผิวเครื่องปั้นขนาดใหญ่ให้มันเรียบ

ลูกตุ้ม เครื่องตกแต่งภายในภาชนะทำด้วยดินเผาลักษณะกลมคล้ายลูกตุ้มมีที่จับ ใช้ตีเนื้อดินภายในภาชนะให้แน่นและรูปทรงได้สัดส่วน[๑] (ใช้เช่นเดียวกับหินดุที่เป็นอุปกรณ์ในการทำภาชนะดินเผาของมนุษย์สมัยสังคมเกษตรกรรม)

นอกจากอุปกรณ์ในการขึ้นรูปและตกแต่งภาชนะให้ได้รูปทรงสวยงามแล้ว ในการทำลวดลายที่ผิวภาชนะให้สวยงามจะต้องใช้อุปกรณ์อีกหลายอย่าง ได้แก่ ไม้สลักลายทำด้วยไม้ไผ่เสี้ยมปลายให้แหลม มีดปลายแหลมขนาดเล็กสำหรับฉลุลาย แม่ลายทำจากหนามทองหลางป่า (บางคนเรียกนมทองหลาง)

วิธีปั้น

การปั้นครก

ในการปั้นเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ปั้นหรือช่างปั้น ชาวมอญเกาะเกร็ดเรียกว่า **อาจารย์**[๒] ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยหรือลูกมือเรียกว่า **ลูกศิษย์**[๓] อาจารย์จะมีหน้าที่ปั้นอย่างเดียว ลูกศิษย์จะเป็นผู้จัดเตรียมดินและอุปกรณ์ในการปั้นทุกอย่างให้อาจารย์ และเก็บสิ่งของทุกอย่างเมื่อเสร็จงานในแต่ละวัน ก่อนที่อาจารย์จะลงมือปั้นลูกศิษย์จะแบ่งดินจากกองดินใหญ่ที่เตรียมไว้มาแบ่งเป็นสองก้อนขนาดพอมือจับได้จับขึ้นประกบกันอย่างแรง (เรียกว่าตีดิน) ๒ – ๓ ครั้ง แล้วนำไปเหยียบให้เข้ากันและคลึงเป็นท่อนยาว ๆ ยาวประมาณ ๕๐ – ๑๐๐ เซนติเมตรใหญ่ประมาณท่อนแขน วางไว้บนแผ่นไม้กระดานขนาดใหญ่ทางขวามือของช่างปั้น จากนั้นช่างปั้นจะย่อยดินบนแป้นคือการขดดินวนซ้อนกันขึ้นไป

---

[๑] เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕.

[๒] นางมะลิ วงศ์จำนงค์ กล่าวว่า เพี้ยนมาจากคำว่า อาจ่าย์มอญเจ่ย ที่แปลว่าครูในภาษามอญ

[๓] นางมะลิ วงศ์จำนงค์ กล่าวว่า ในภาษามอญเรียกว่า กว้ายอาจ่าย์

การปั้นภาชนะดินเผาขนาดเล็ก

ให้เป็นรูปร่างหรือโครงร่างสิ่งที่จะปั้น แล้วขึ้นรูปด้วยการใช้ผ้าชุบน้ำจับดินรีดขึ้นให้เป็นรูปร่างตามต้องการ ถ้าปั้นของขนาดเล็กลูกศิษย์จะยืนใช้เท้าขวาถีบแป้นให้หมุนเรียกว่าถีบแป้น วิธีนี้แป้นจะหมุนเร็วและเร่งความเร็วได้ ถ้าปั้นของขนาดใหญ่ เช่น โอ่ง อ่าง ลูกศิษย์จะนั่งกับพื้นดินตรงข้ามอาจารย์ใช้มือสาวแป้นให้หมุนไปเรื่อย ๆ เรียกว่าชักแป้น แบ่งการปั้นเป็น ๒ ส่วน โดยปั้นท่อนล่างทิ้งไว้ให้หมาดก่อน จึงปั้นท่อนบนนำมาต่อกันและใช้ลูกตาล (ดินปั้นเป็นก้อนกลมคล้ายลูกตาล) เสริมก้นภาชนะขนาดใหญ่ (ปัจจุบันลูกศิษย์หรือลูกมือไม่ต้องช่วยถีบแป้นหรือชักแป้นแล้ว เพราะใช้แป้นแบบหมุนด้วยมอเตอร์)

เมื่อได้รูปทรงตามต้องการแล้วลูกศิษย์จะหมุนแป้นให้ช่างปั้นตกแต่งผิวภาชนะ ช่างปั้นจะถือไม้วงด้วยมือขวา ถือหอยกาบด้วยมือซ้ายหรือตามแต่ถนัดขูดผิวด้านนอกและด้านในพร้อม ๆ กันโดยประคองน้ำหนักมือให้เท่ากันทั้งสองข้าง เมื่อผิวเรียบทั้งสองด้านแล้วใช้ผ้าชุบน้ำลูบผิวภาชนะให้เรียบเนียนจึงเสร็จขั้นตอนการปั้น นำไปผึ่งลมไว้ในโรงปั้นหรือในที่ร่มให้หมาดประมาณ ๓ วัน เป็นอย่างน้อย จากนั้นนำไปแกะสลัก ฉลุหรือกดลายให้สวยงามเสร็จแล้วเก็บไว้ในที่ร่มไม่มีลมผ่านและใช้ใบตองแห้งคลุมไว้จนเครื่องปั้นแห้งจึงนำไปขัดผิวให้เนียนด้วยกะลามะพร้าว ถ้าเป็นเครื่องปั้นขนาดใหญ่จะขัดผิวให้เรียบด้วยหินหรือด้วยลูกสะบ้า ถ้าเป็นเครื่องปั้นขนาดเล็กขัดต่อด้วยใบตองแห้งให้ผิวมันเป็นขั้นตอนสุดท้าย และเก็บต่อไปให้แห้งสนิทจึงนำไปเผา

เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทไม่เคลือบ ที่ทำสืบต่อกันมานานนับร้อยปี รูปทรงได้สัดส่วนสวยงามทั้งเครื่องปั้นขนาดใหญ่และขนาดเล็ก โดยขนาดเล็กจะตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตรด้วยวิธีสลัก ฉลุ กดประทับด้วยแม่พิมพ์ลายที่ทำจากหนามทองหลางป่า หรือวัสดุอื่น ๆ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นไม่เหมือนที่ใด และจากลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของหม้อน้ำดินเผาที่เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีจึงเลือกหม้อน้ำแกะสลักลายของเกาะเกร็ดเป็นตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด

ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดที่ถือว่าสวยงาม โดยทั่วไปขอบปากจะ

การขึ้นรูป

การแกะสลักลาย

กลมกลึงเหมือนกระบอกไม้ไผ่ผ่าครึ่ง ไหล่ผายออกลาดโค้งลงมาที่ก้น ทำเส้นลวดเน้นที่ขอบและไหล่เครื่องปั้น ตกแต่งลวดลายที่ผิวภาชนะตั้งแต่ไหล่จนถึงก้น มักจะไม่ปล่อยให้มีพื้นที่ว่าง โดยเฉพาะภาชนะก้นกลมจะฉลุลวดลายอย่างวิจิตรงดงามด้วย ส่วนภาชนะก้นตัดซึ่งสามารถตั้งได้โดยไม่ต้องใช้ขารองจะเน้นลวดลายที่ก้นเป็นพิเศษ นอกจากลวดลายที่ไหล่และก้นแล้ว ที่ฝาก็ตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตรให้เข้าชุดกับส่วนตัวและฐานเรียกว่า **ทรงเครื่อง**

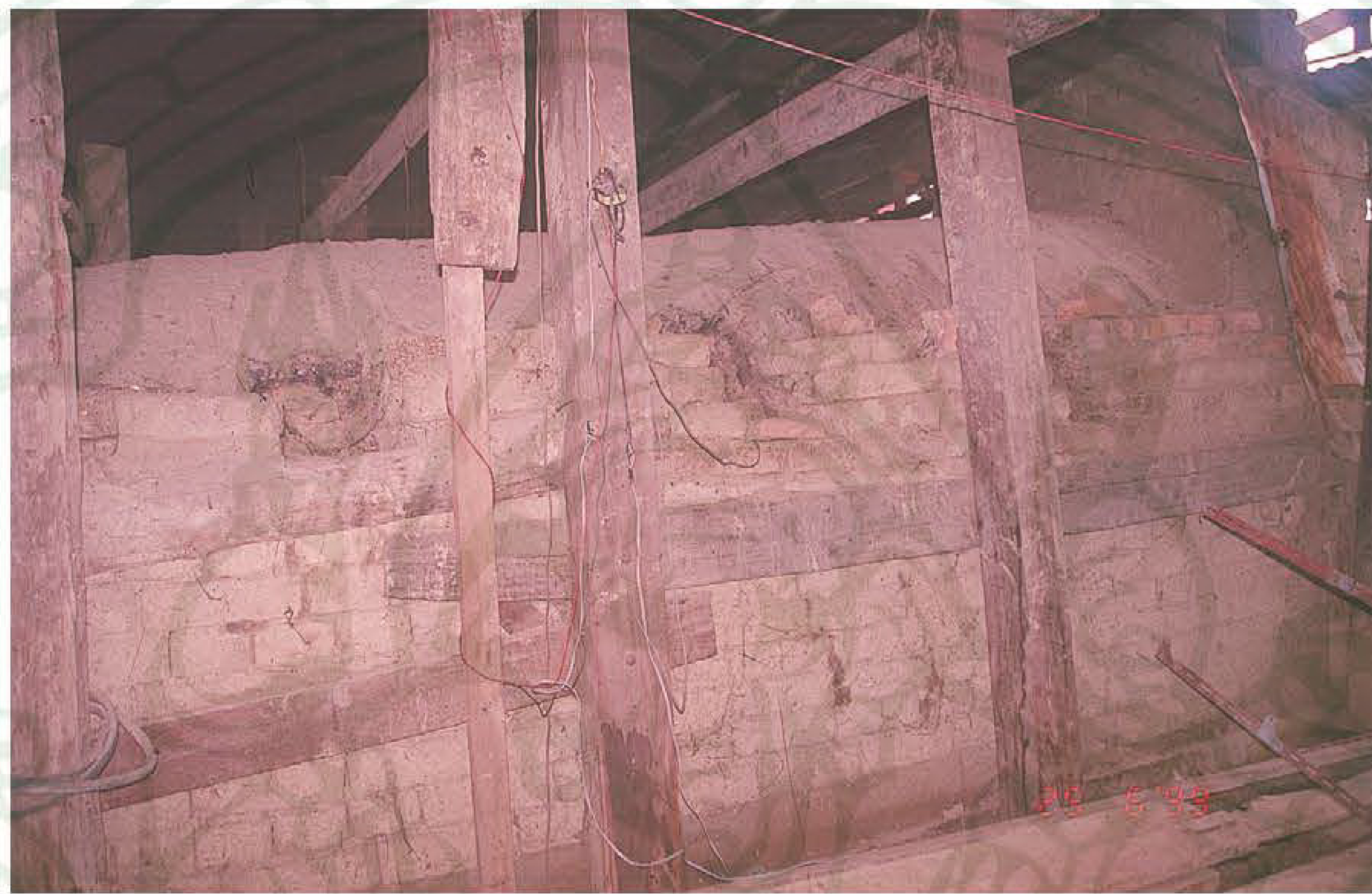
การตกแต่งลวดลายด้วยวิธีต่าง ๆ ทำให้เกิดลวดลาย ๔ ประเภท คือ ลวดลายที่เกิดจากการใช้ของมีคมขูดขีด (Incisored) ลายที่เกิดจากการฉลุ (Perforated) ลายที่เกิดจากการแกะสลัก (Carved) และลายที่เกิดจากการกดแม่ลายลงบนผิวภาชนะ (Stamped) ในการทำให้เกิดลายประเภทนี้ ชาวมอญเกาะเกร็ดนิยมใช้แม่ลายที่ทำจากหนามทองหลางป่า หรือจากวัสดุอื่นกดลงบนผิวของเครื่องปั้นตรงส่วนต่าง ๆ ที่ต้องการให้เป็นตำแหน่งของแม่ลาย แล้วใช้มีดหรือไม้สำหรับสลักลายแกะลายประกอบกับแม่ลายเรียกว่าผูกลาย การทำลายจะต้องกะช่องไฟระหว่างแม่ลายกับแม่ลายให้พอเหมาะและเสมอกันตลอดลาย

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งบนผิวภาชนะดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด ส่วนใหญ่เป็นลายเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ลายกลีบบัว ลายใบไม้ ลายเครือเถา ลายดอกไม้ต่าง ๆ ลายพวงดอกไม้ ลายรูปสัตว์ นอกจากนั้นเป็นลายสร้อยคอ ลายเทพนม ลายพวงมาลัย ลายฉลุโปร่ง สำหรับรูปทรงของเครื่องปั้นดินเผาประเภทสวยงามของชาวมอญเกาะเกร็ด เช่น กระปุก หม้อน้ำ โอ่งน้ำ และโอ่งพลู นิยมปั้นหลายทรง ได้แก่ ทรงหม้อน้ำก้นกลม คอสูง ทรงก้นกลม ทรงขวดโหล ทรงมะยม ทรงฟักทอง ทรงกระบอก ทรงโอ่งน้ำ ทรงเอวคอด ทรงกลม

เตาเผา

ลักษณะของเตาที่ใช้เผาเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด เดิมเป็นเตาขนาดใหญ่

ยาวประมาณ ๔๐ เมตร กว้างสุดประมาณ ๑๐ เมตร สูงประมาณ ๑๕ เมตร รูปร่างคล้ายเตาทุเรียงของเมืองศรีสัชนาลัย ระบบบังคับให้ความร้อนไหลผ่านในระดับแนวนอนแบบเตาประทุน ความร้อนจะเริ่มจากด้านหน้าเตาพุ่งขึ้นไปในตัวเตาแล้วทะลุออกทางปล่องท้ายเตา มีหลังคาขนาดใหญ่สร้างครอบเตา เตาเผาชนิดนี้หลังคาเตารูปร่างโค้ง ชาวมอญจึงเรียกว่า **เตาหลังเต่า** ปัจจุบันใช้ **เตาจีน** รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลังคาโค้ง มีช่องใส่ฟืนอยู่ปากเตา ๑ ช่อง และที่สันหลังคาเตาอีก ๕ ช่อง มีช่องสำหรับนำภาชนะเข้าเผาและขนออกเมื่อเผาเสร็จอยู่ข้างเตา ๑ ช่อง **เตาถัง** รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดประมาณ ๑.๕๐ x ๑.๕๐ เมตร มีช่องใส่ฟืนอยู่ด้านหน้า ไม่มีหลังคา ใช้เศษกระเบื้องปิดคลุมแทนหลังคา และเตาเผาเซรามิกที่ใช้แก๊สเป็นเชื้อเพลิง

ช่องใส่ฟืนที่แนวสันหลังคาเตาจีน

การเผาเครื่องปั้นในเตาถังโดยใช้เศษกระเบื้องปิดคลุมขณะเผา

เตาเผาแบบประทุนหรือเตาหลังเต่าของเกาะเกร็ด ที่ใช้เผาภาชนะดินเผาในอดีตเป็นเตาขนาดใหญ่มาก มีเทคนิควิธีการก่อสร้างที่ดีมีความแข็งแรงทนทานมาก ในการก่อเตาจะก่อฐานที่ระดับต่ำกว่าพื้นดิน อัดดินที่ฐานและพื้นจนแน่น พื้นจะลาดเอียงขึ้นจากปากเตาสู่ท้ายเตา พื้นท้ายเตาในส่วนที่เป็นระดับสูงสุดจะสูงกว่าพื้นระนาบเกือบ ๓ เมตร ใช้ไม้ไผ่ทำโครงภายในตามรูปของเตาแล้วก่ออิฐตามโครงนั้นโดยเรียงอิฐในแต่ละช่องให้แนบสนิท ถากอิฐให้ได้รูปตามความโค้งของเตา เตานี้ส่วนฐานหนาประมาณ ๕๐ เซนติเมตร ส่วนท้ายสุดของเตาก่อเป็นปล่อง ปากเตาก่อเป็นรูปประตูโค้งจากปากเตาเข้าไปประมาณ ๒ เมตร เป็นเรือนไฟสำหรับใส่ฟืน ต่อจากเรือนไฟเข้าไปเป็นพื้นเตา ส่วนที่วางเครื่องปั้นที่จะเผายกพื้นสูงขึ้นประมาณ ๖๐ เซนติเมตร ที่ผนังภายนอกทั้งสองข้างก่อเป็นรูปปีกนกจากเสาอาคารหลังคาคลุมบรรจบกับตัวเตาเพื่อยึดเตาให้มั่นคงยิ่งขึ้น และใกล้ประตูเตาก่อเป็นปีกทั้งสองข้างมีช่องสี่เหลี่ยมขนาด ๒๐ x ๒๐ เซนติเมตร ข้างละช่องเป็นที่วางเครื่องเซ่นเตาในพิธีเซ่นเตา ปีกทั้งสองข้างที่ยื่นออกมาข้างปากเตานี้มอญเรียกว่า หูช้าง นอกจากนี้ชาวมอญกล่าวว่าถ้ามองรูปเตาของมอญทางด้านหน้าและด้านข้างแล้ว ชาวมอญกล่าวว่าเหมือนช้างกำลังนอนหมอบ

ปีกนกและหูช้างของเตาหลังเต่า

การเผา

ในการเผาเครื่องปั้นแต่ละครั้ง เจ้าของเตาเผาจะต้องตรวจความสมบูรณ์ของเตาไม่ให้มีช่องโหว่ที่ใดและตรวจความสมบูรณ์ของเครื่องปั้นอย่างถี่ถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องปั้นขนาดใหญ่ว่ามีรอยร้าวหรือไม่ ถ้ามีข้อบกพร่องต้องคัดออกเพราะถ้าหากนำไปเผาอาจจะยุบตัวหรือแตกหักในขณะเผาและทำให้เครื่องปั้นที่วางอยู่ด้านบนหรือใกล้เคียงเสียหายด้วย ฉะนั้นเพื่อให้เครื่องปั้นเสียหายน้อยที่สุดการเผาเครื่องปั้นแต่ละครั้งของชาวมอญเกาะเกร็ด จะต้องได้รับการเอาใจใส่อย่างดีทุกขั้นตอนเริ่มตั้งแต่การจัดวางภาชนะในเตาเผา จะต้องใช้แรงงานประมาณ ๒๐ คน และผู้ชำนาญงานในการจัดเรียงภาชนะเข้าเตาเรียกว่า **อาจาเลี่ยง** ทำหน้าที่ควบคุมการนำภาชนะเข้าไปจัดวางในเตาซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการจัดเรียงภาชนะให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม และมีที่พอจะบรรจุของให้ได้มากที่สุด การจัดเรียงของเข้าเตาเผาเริ่มจากวางของที่มีขนาดใหญ่มีน้ำหนักมากไว้ชั้นล่างสุด ได้แก่ โอ่งขนาดใหญ่ ถัดจากโอ่งขนาดใหญ่จะจัดวางของขนาดและน้ำหนักรองลงไป การจัดเรียงจะจัดวางเป็นชุดและวางเบี่ยงกันวางเอียงเป็นแถวเรียงหน้ากระดานขวางกับตัวเตา เอียงไปทางซ้ายหรือขวาก็ได้วางซ้อนกัน

สองชั้นหรือสามชั้น เครื่องปั้นขนาดเล็กจะถูกจัดวางตามซอกมุมและด้านบนซ้อนขึ้นไปจนถึงหลังเตาให้แน่น ด้านหน้าสุดใช้ครกวางเรียงบังไฟไว้ เพราะบริเวณนี้จะได้รับความร้อนสูงกว่าบริเวณอื่นทำให้เครื่องปั้นเสียหายง่าย อาทิ ความเสียหายจากแร่เหล็กที่ผสมอยู่ในดินเหนียวได้รับความร้อนสูงมากแล้วหลอมละลายออกมาเคลือบผิวภาชนะหรือเคลือบภาชนะให้ติดกัน

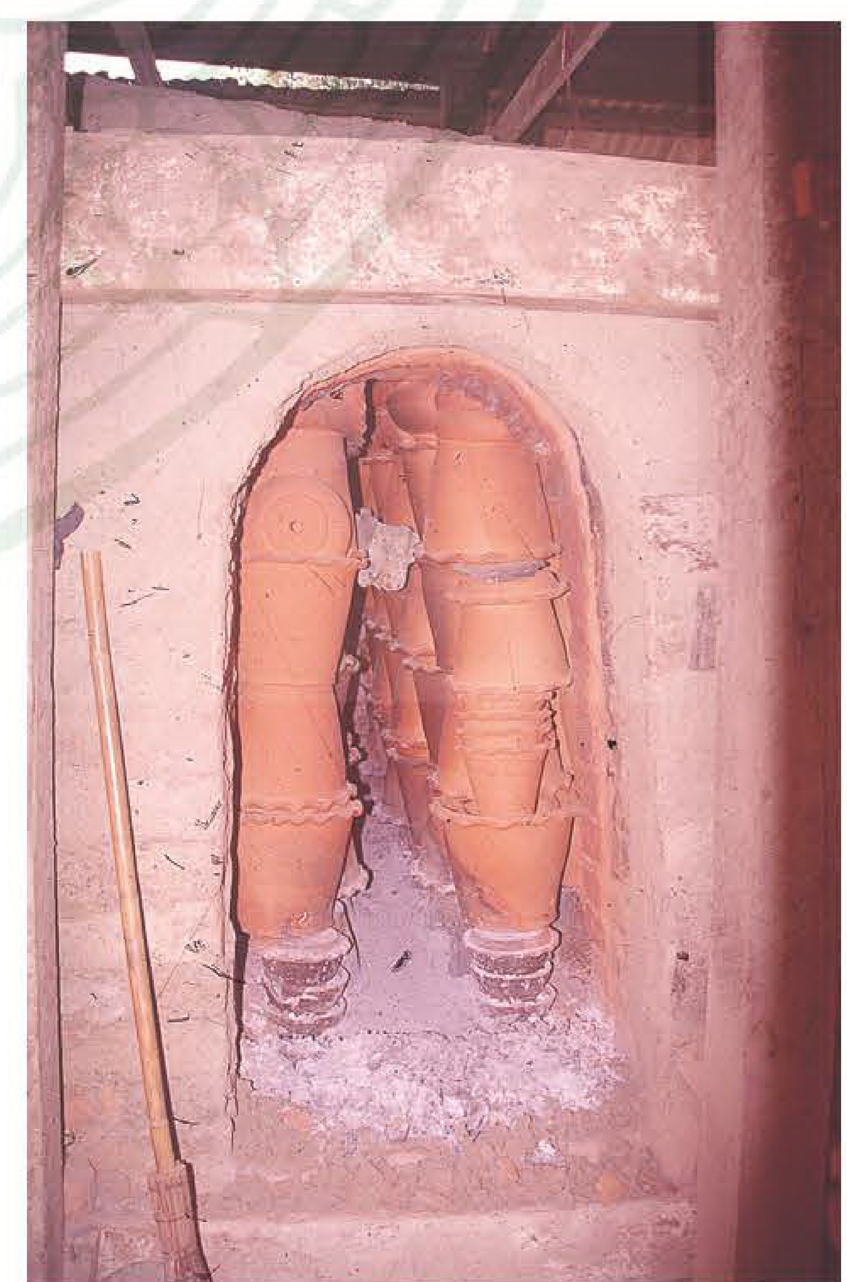
เตาประทุนหรือเตาหลังเต่าของเกาะเกร็ดเป็นเตาขนาดใหญ่มากสามารถบรรจุเครื่องปั้นขนาดใหญ่ เช่น โอ่งใส่น้ำ ได้จำนวนนับร้อยใบและบรรจุของอื่น ๆ อีกจำนวนนับพันใบการจัดเรียงให้ได้ปริมาณและไม่แตกหักเสียหายต้องใช้เวลาพอสมควร อาจใช้เวลาตั้งแต่เช้าจรดเย็น

การเผาเครื่องปั้นของเกาะเกร็ดเมื่อประมาณ ๕๐ – ๖๐ ปีที่ผ่านมา แต่ละครั้งเผาปริมาณมาก เผาของขนาดใหญ่ เช่น โอ่งใส่น้ำไปจนถึงของขนาดเล็ก เช่น กระปุก และถ้าบ้านใดมีเครื่องปั้นที่จะเผาน้อยก็สามารถนำเครื่องปั้นไปเผารวมกับเครื่องปั้นบ้านอื่นได้ตามแต่จะตกลงกัน ใช้เวลาในการเผานานประมาณเกือบหนึ่งเดือน และเพื่อให้ไฟแรงซึ่งจะทำให้เครื่องปั้นดินเผาของเกาะเกร็ด เนื้อแกร่งสีสวย ชาวมอญเกาะเกร็ดจะใช้ไม้จากป่าชายเลน ได้แก่ ไม้ตาตุ่ม ไม้แสม ไม้โกงกาง ไม้สะแก ไม้กะบูน จากจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ซึ่งจะมีเรือบรรทุกมาขายที่บริเวณอำเภอปากเกร็ดเป็นเชื้อเพลิงในการเผา

การจัดเรียงของเข้าเตาเผา

ปัจจุบันช่างปั้นมักจะปั้นแต่ของขนาดกลางและขนาดเล็ก ไม่ต้องเผาในเตาขนาดใหญ่ และใช้เชื้อเพลิงจากป่าชายเลนที่ให้ไฟแรงมากเช่นในอดีตการเผาครั้งหนึ่ง ๆ ไม่ต้องใช้เวลานานมากใช้เวลาประมาณ ๗ วันเป็นอย่างมากขณะรุมไฟ ใช้เศษไม้จากโรงเลื่อยตอนสุมไฟหรือเร่งไฟใช้ไม้ทางมะพร้าวเป็นเชื้อเพลิงซึ่งจะช่วยให้เครื่องปั้นสีสวยได้เช่นเดียวกับไม้จากป่าชายเลน โดยช่างปั้นที่เป็นสมาชิกกลุ่มหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดจะนำไปฝากเผาในเตาเผาที่ใช้แก๊สของกลุ่ม และฝากเผารวมกับเตาจีนที่เผากระถางของโรงงานผลิตกระถางใกล้วัดกลางเกร็ด

กระถางและเครื่องปั้นที่เผาสุกแล้วในเตาจีนพร้อมที่จะนำออกจากประตูเตา

วิธีการเผา

การเผาเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ประเภทโอ่งของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีต รวมทั้งภาชนะอื่นมีขั้นตอน ดังนี้

เมื่อจัดเรียงของเข้าเตาเผาเสร็จเรียบร้อยแล้วเจ้าของเตาจะปิดปากเตาโดยก่ออิฐยาด้วยดินเหลวผสมแกลบตามแนวอิฐเหลือเป็นช่องไว้ ๒ ช่อง ขนาดประมาณ ๒๕×๒๕ เซนติเมตร ช่องแรกอยู่ติดกับพื้นดินตรงกลางประตูเตา ช่องที่สองอยู่ในแนวเดียวกับช่องแรกเหนือช่องแรกประมาณ ๑ เมตร เมื่อปิดปากเตาเสร็จเรียบร้อยแล้ว

จึงเริ่มใส่ไฟอ่อน ๆ ที่ช่องล่างเป็นการปรับความร้อนภายในเตาให้ความร้อนค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาเผาช่วงนี้เรียกว่า อะคา (แปลว่า ขวบ หรือ ๑ วัน) เป็นระยะรุมไฟใช้เวลาเผาประมาณ ๗ – ๙ วัน การเผาช่วงนี้จะปิดช่องใส่ไฟช่องบนไว้ก่อน

ช่องระบายความร้อนที่ท้ายเตา

การปิดปากเตาเผา

การขนภาชนะดินเผาที่สุกแล้วออกจากเตาเผาเรียกว่า ออกเตา

การเผาเครื่องปั้นจะต้องมีคนคอยผลัดกันใส่ฟืนให้ไฟติดอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มรุมไฟเป็นต้นไป เมื่อพ้นระยะรุมไฟแล้วจึงเปิดช่องใส่ไฟช่องบน ใส่เชื้อเพลิงที่ให้ความร้อนสูงเช่นฟืนจากไม้ป่าชายเลน (ต่อมาใช้ทางมะพร้าวสุมไฟหรือเร่งไฟ) คอยสังเกตว่าแสงไฟสว่างโพลงตลอดทั่วเตา มีเปลวไฟแลบออกมาสูงจากปากปล่องประมาณ ๕๐ เซนติเมตร หรือ เปลวไฟเป็นสีเขียวนวล ซึ่งอุณหภูมิในเตาจะสูงประมาณ ๘๐๐ – ๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส ถ้าไฟแรงมากเกินไปสามารถเปิดช่องที่ท้ายเตาให้ความร้อนถ่ายเทออกไปได้บ้าง แล้วใช้เศษดินปั้นอุดไว้ สังเกตดูว่าเศษเครื่องปั้นที่อุดไว้ที่ช่องท้ายเตาเปลี่ยนเป็นสีส้ม สีแสด หรือสีดำเมื่อไรแสดงว่าเครื่องปั้นสุกใช้อิฐปิดช่องใส่ไฟทั้งสองช่องโดยใช้โคลนหรือดินเหนียวผสมทรายโบกทับแล้วปล่อยทิ้งไว้ให้เตาเย็น เมื่อทิ้งไว้ประมาณ ๕ วัน เริ่มเปิดปากเตาโดยแกะอิฐปากเตาที่ยาดินเหนียวกับแกลบไว้ออกเป็นชั้น ๆ ทีละชั้นประมาณครึ่งปากเตาและค่อย ๆ เปิดเพิ่มขึ้นทีละน้อยในวันต่อ ๆ ไปจนหมดปากเตา เพื่อปล่อยภาชนะที่สุกแล้ว

ไว้ในเตาหลายวันแล้วค่อย ๆ เปิดปากเตาทีละน้อยเพื่อป้องกันไม่ให้อากาศเย็นจากภายนอกเข้าไปภายในเตามากเกินไป เพราะจะทำให้เครื่องปั้นซึ่งร้อนระอุอยู่แตกหักเสียหายได้ง่าย

เมื่อเปิดปากเตาหมดแล้วนำเครื่องปั้นออกจากเตาได้เรียกว่า ออกเตา การออกเตาในอดีตมักเริ่มตั้งแต่ตอนเช้าถึงประมาณบ่าย ๒ โมง ใช้คนขนเครื่องปั้นออกจากเตาประมาณ ๕ – ๖ คน การขนของออกจากเตาเผาถ้าเป็นโอ่งขนาดใหญ่ใช้วิธีกลิ้งออกมาจากเตา ของที่นำออกมาจากเตาเผาพร้อมที่จะขายได้ทั้งหมดและมักจะมีผู้มาเลือกซื้อทันทีตั้งแต่ออกเตา จนกล่าวกันว่าถ้าได้ยินเสียงเคาะเครื่องปั้นที่ใดแสดงว่ามีการออกเตาที่นั้น

ในอดีตเมื่อช่างปั้นปั้นเครื่องปั้นดินเผาได้จำนวนมากพอกับความจุของเตาประทุนที่จะใช้เผาแล้วจึงจะทำการเผาครั้งหนึ่งซึ่งมักจะเผาประมาณปีละ ๒ ครั้ง การเผาแต่ละครั้งอาจเผาเฉพาะของที่เจ้าของเตาผลิตขึ้นเองหรือรับของบ้านอื่นมาเผารวมด้วยหรือผลัดกันเผาในเตาซึ่งร่วมทุนกันสร้างไว้ ใช้เวลาเผาทั้งสิ้นประมาณ ๒๒ – ๒๕ วัน และทิ้งไว้ให้เตาเย็นอีกประมาณ ๗ – ๑๐ วัน รวมเวลาตั้งแต่นำเครื่องปั้นบรรจุเข้าเตาจนกระทั่งนำออกจากเตาประมาณ ๑ เดือน ปัจจุบันไม่มีการทำเครื่องปั้นขนาดใหญ่ เครื่องปั้นที่ทำส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นขนาดกลางและขนาดเล็กใช้เวลาเผาประมาณ ๗ วันเท่านั้น โดยช่างปั้นจะนำเครื่องปั้นไปเผาที่เตาซึ่งได้ทำความตกลงกับเจ้าของเตาไว้แล้ว ซึ่งมักจะเป็นเตาจีนที่เผากระถางต้นไม้ และเตาแก๊สหรือเตาถังถ้าเป็นเครื่องปั้นขนาดเล็ก

การเผาเครื่องปั้นในเตาจีนนั้น เมื่อจัดเรียงของเข้าเตา (ถ้าเป็นเครื่องปั้นขนาดเล็กจะบรรจุใส่ลงในกระถาง) จนเต็มแล้วจึงใส่ฟืนรุมไฟที่ปากเตาแล้วปิดปากเตา จากนั้นจึงเริ่มใส่ฟืนเร่งไฟที่ช่องบนสันหลังคาไปตามลำดับ ตั้งแต่ช่องแรกจนครบ ๕ ช่อง แล้วจึงปิดช่องใส่ฟืนทั้งหมด ใช้เวลาประมาณ ๗ วัน ทิ้งไว้ให้เตาเย็นจึงเปิดเตาเอาของออก ส่วนการเผาของขนาดเล็กในเตาถังนั้นจะจัดเรียงของวางลงในเตาแล้วนำเศษภาชนะดินเผาที่แตก ๆ มาปิดคลุมใส่เชื้อเพลิงที่ปากเตาใช้เวลาเผา ๑ คืน ทิ้งไว้ให้เย็นจึงนำของออกจากเตาได้ แต่เครื่องปั้นเนื้อจะไม่แกร่งและมักแตกหักเสียหายง่าย

การจำหน่าย

เมื่อนำเครื่องปั้นดินเผาออกจากเตาจะมีผู้มาซื้อถึงที่ มีทั้งนำไปใช้เองและนำไปขาย เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็นที่นิยมแพร่หลายแม้กระทั่งจังหวัดที่อยู่ห่างไกล ในอดีตพ่อค้าและชาวมอญเกาะเกร็ดนิยมบรรทุกเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดใส่เรือเดินทางไปขายไกล ๆ เช่น สุโขทัย อุตรดิตถ์ ปราจีนบุรี เพชรบุรี เป็นต้น การเดินทางรอนแรมไปขายเครื่องปั้นดินเผาในต่างจังหวัดนั้นกว่าจะขายหมดบางครั้งใช้เวลานานมาก กล่าวกันว่าในระหว่างที่เดินทางขึ้นไปทางเหนือ ชาวมอญเกาะเกร็ดที่นำเครื่องปั้นและสินค้าต่าง ๆ ไปขายได้แวะปลูกข้าวไว้ที่จังหวัดสุโขทัย เมื่อขายของหมดแล้วล่องเรือกลับมาสามารถเกี่ยวข้าวกลับไปเกาะเกร็ดได้พอดี[๑]

---

[๑] ที่ตำบลบ้านนา อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย มีวัดเก่าวัดหนึ่งเดิมชื่อ**วัดนามอญ** ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาสมัยรัชกาลที่ ๕ ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น วัดศรีสำราญ

การจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาที่เกาะเกร็ดในปัจจุบัน

ภาชนะดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดที่มีผู้นิยมใช้สอยมาก แต่กลับเป็นที่รู้จักแพร่หลายในชื่อภาชนะของท้องถิ่นอื่น คือ ภาชนะประเภทตุ่มหรือโอ่ง ที่เรียกกันทั่วไปว่า **ตุ่มสามโคก โอ่งสามโคก** หรือ **ตุ่มอีเลิ้ง โอ่งอีเลิ้ง** ตุ่มสามโคกหรือโอ่งสามโคกนี้ชาวมอญเกาะเกร็ดกล่าวว่า ช่างปั้นชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นผู้ปั้น ชาวมอญสามโคกเป็นผู้มาซื้อไปขาย ผู้ที่ซื้อไปใช้ไม่ทราบแหล่งผลิตที่แน่นอน เมื่อเห็นชาวมอญสามโคกนำไปขายจึงเข้าใจว่า ชาวมอญสามโคกเป็นผู้ผลิต[๑] ส่วนที่เรียกว่า **ตุ่มอีเลิ้ง โอ่งอีเลิ้ง** นั้น นางสาวสายหยุด นพมงคล ผู้สูงอายุชาวมอญซึ่งเคยมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผากล่าวว่า พ่อค้าที่มารับซื้อภาชนะดินเผาจากเกาะเกร็ดนำโอ่ง อ่าง บรรทุกเรือไปขายบริเวณปากคลองโอ่งอ่างตรงที่เรียกกันว่าตลาดนางเลิ้ง จึงทำให้พลอยเรียกโอ่งอ่างหรือตุ่มที่นำไปขายที่นั่นว่า **ตุ่มอีเลิ้ง โอ่งอีเลิ้ง** เช่นเดียวกับที่ประชาชนทั่วไปเรียกคลองรอบกรุงส่วนที่ไหลออกแม่น้ำเจ้าพระยาตรงที่มีภาชนะดินเผาประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะโอ่งและอ่างขายกันจำนวนมากว่า **คลองโอ่งอ่าง**

เครื่องปั้นดินเผากับวิถีชีวิตชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ด

ชาวไทยเชื้อสายมอญที่เกาะเกร็ดมีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกับการทำเครื่องปั้นดินเผามาแต่อดีต นับแต่อพยพมาจากดินแดนมอญจนกระทั่งปัจจุบัน ในอดีตเกือบทั้งหมดมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา มีเพียงส่วนน้อยที่มีอาชีพทำสวน ค้าขาย และรับจ้าง ชาวมอญเกาะเกร็ดทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ใช้เองและขายตลอดปีไม่มีฤดูกาลว่างเว้น ทำเป็นประจำทุกวันยกเว้นในช่วงวันประกอบประเพณีสำคัญที่จะหยุดทำงาน เช่น วันสงกรานต์ วันออกพรรษา เป็นต้น การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของชาวมอญเกาะเกร็ด และเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นที่รู้จักของสังคมภายนอก ในแต่ละวันผู้มีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาจะแบ่งงานกันทำตามความถนัดของแต่ละคน เช่น

ช่างปั้นหรืออาจารย์ มีหน้าที่ปั้นเครื่องปั้นต่าง ๆ และสอนวิธีปั้นแก่ลูกศิษย์

ลูกมือหรือลูกศิษย์ มีหน้าที่เป็นผู้ช่วยช่างปั้นหรืออาจารย์ ทำทุกอย่างตั้งแต่เตรียมดินสำหรับปั้น เตรียมอุปกรณ์เครื่องใช้ในการปั้นและเก็บอุปกรณ์ในการปั้นเมื่ออาจารย์ทำงานเสร็จ

ในอดีตชาวมอญเกาะเกร็ดจะทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลัก เริ่มตั้งแต่ขุดหาดินในเกาะหรือซื้อดินนอกเกาะนำมานวดด้วยวิธีเหยียบโดยใช้ควายและคนเหยียบ ผสมทรายให้พอเหมาะได้ที่แล้ว

---

[๑] ที่อำเภอ **สามโคก** จังหวัดปทุมธานี เคยมีการทำโอ่งหรือตุ่มเช่นเดียวกันแต่คุณภาพอาจไม่เท่าเทียมกับโอ่งของเกาะเกร็ด

เตรียมไว้ปั้น นำดินที่เตรียมไว้ไปปั้นทำลวดลาย นำไปเผา เสร็จแล้วนำออกจำหน่ายที่แหล่งหรือบรรทุกไปขายที่อื่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดทำเป็นกระบวนการเช่นนี้ตลอดทั้งปี ระยะเวลาในการทำแต่ละขั้นตอนของแต่ละบ้าน อาจจะตรงกันหรือสลับกัน นอกจากนี้ชาวมอญเกาะเกร็ดจะลงทุนร่วมกันในการก่อสร้างเตาเผาแล้วผลัดกันใช้

เมื่อภาชนะที่ทำจากพลาสติก และโลหะต่าง ๆ ยังไม่แพร่หลาย ประชาชนทั่วไปใช้ภาชนะที่ทำจากดินเผาทั้งสิ้น ทำให้อาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ผู้ผลิตเป็นอย่างมาก เกาะเกร็ดเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาแหล่งใหญ่แหล่งหนึ่งของประเทศ เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีคุณภาพเป็นที่นิยมของผู้ใช้ ทำให้ชาวมอญเกาะเกร็ดผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผามีรายได้ดี โดยเฉพาะผู้ที่เป็นช่างปั้นจะได้รับการยกย่องนับถือเป็นพิเศษกว่าบุคคลทั่วไป และได้รับเกียรติเรียกว่า อาจารย์ ในอดีตชาวมอญเกาะเกร็ดแทบทุกครัวเรือนมีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน ผูกพันและให้ความสำคัญกับการทำเครื่องปั้นดินเผา มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

ต่อมาความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้เป็นภาชนะต่าง ๆ ลดลงมากมีเพียงกระถางต้นไม้เท่านั้นที่มีผู้นิยมมาก ชาวมอญเกาะเกร็ดจึงผลิตภาชนะดินเผาประเภทเครื่องใช้ในครัวเรือนน้อยลง คงผลิตแต่เพียงโอ่งน้ำขนาดเล็ก อ่าง ครก และกระถางต้นไม้เป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดรุ่นวัยกลางคนและรุ่นหนุ่มสาวส่วนใหญ่ทำอาชีพอื่น เช่น รับราชการ รับจ้าง และค้าขาย ส่วนที่ยังคงผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่จะผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทสวยงาม และภาชนะสำหรับใส่น้ำดื่มเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยวเป็นส่วนใหญ่

การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผานานนับร้อยปี เรียกได้ว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ด เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันและเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของชาวมอญเกาะเกร็ดหลายเรื่องเช่น การพึ่งพาอาศัยกันในการทำมาหากินเพื่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน การให้ความเคารพนับถือผู้มีความสามารถพิเศษในวิชาชีพที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตในสังคม ตลอดจนคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีของชาวมอญเกาะเกร็ดที่เกี่ยวเนื่องกับการทำเครื่องปั้นดินเผา

ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดบางคนเท่านั้นที่ยังคงผลิตเครื่องปั้นดินเผาอยู่ เนื่องจากความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผาลดลงมาก อีกทั้งวัสดุในการผลิตก็หายากและมีราคาแพง ชาวมอญเกาะเกร็ดหันไปทำอาชีพอื่นเสียส่วนมาก จนเมื่อรัฐบาลมีนโยบายให้ประชาชนอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมไทยพร้อมทั้งส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น เกาะเกร็ดและเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดจึงได้รับความสนใจอีกครั้งหนึ่ง ทำให้ชาวมอญเกาะเกร็ดบางกลุ่มหันมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทสวยงามจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว หลังจากซบเซาไปนานแต่ก็เทียบไม่ได้กับในอดีตที่ผลิตมากกว่านี้หลายสิบเท่า

สรุป

เกาะเกร็ดเป็นชุมชนที่มีความเจริญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นชุมชนที่พ่อค้าหรือนักเดินทางรู้จักดีมานาน และพัฒนาเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นเมื่อชาวมอญอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย

ชาวมอญที่เกาะเกร็ดอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยที่เกาะเกร็ดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๑๗ ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ชาวมอญตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยารวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ทางด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือของเกาะในบริเวณหมู่ที่ ๑ หมู่ที่ ๖ และหมู่ที่ ๗ ซึ่งมีเขตติดต่อกัน ชาวมอญเกาะเกร็ดมีความรักและผูกพันในถิ่นที่อยู่อาศัย มีความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกันในการประกอบอาชีพและประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

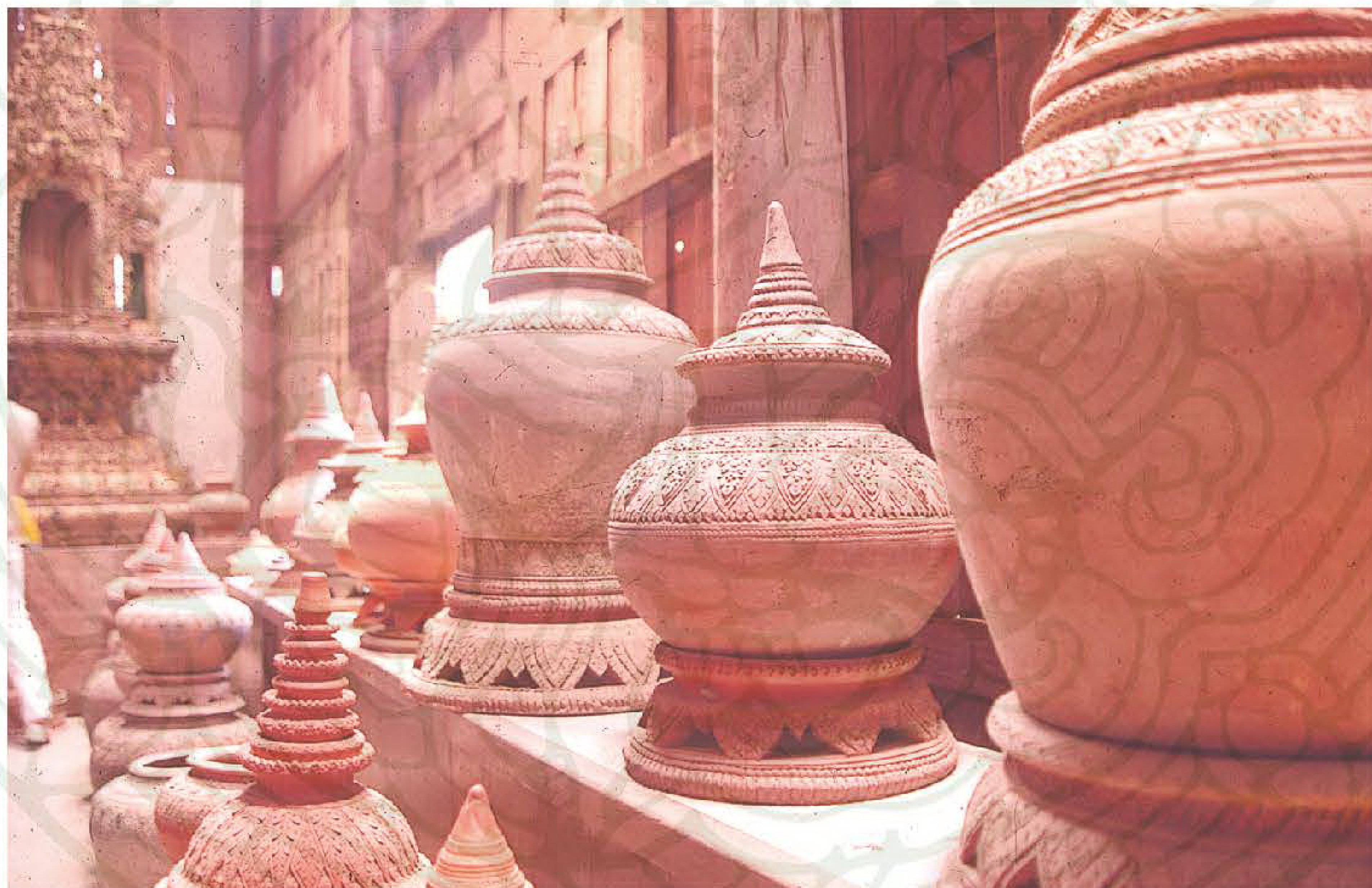
ชุมชนมอญเกาะเกร็ดเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงมากในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างที่ชำรุดทรุดโทรมในวัดปากอ่าว การบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งนั้นดำเนินการอยู่หลายปี ทำให้ชาวมอญและชาวไทยได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ชาวมอญได้รับรู้และเรียนรู้วัฒนธรรมหลายอย่างจากชาวไทยที่มาทำงานที่วัดปากอ่าว ขณะเดียวกันชาวไทยก็ได้รู้จักและเรียนรู้วัฒนธรรมมอญเช่นกัน ชาวมอญเกาะเกร็ดกล่าวว่า ชาวมอญเกาะเกร็ดในสมัยนั้นได้เรียนรู้การทำอาหารไทยทั้งคาวหวานจากแม่ครัวชาวไทยที่มาทำอาหารเลี้ยงเจ้านาย และช่างที่มาทำงานบูรณปฏิสังขรณ์วัดปากอ่าวในขณะนั้น ส่วนชาวไทยก็ได้เรียนรู้การทำอาหารมอญเช่นเดียวกัน ความสามารถในการทำอาหารไทยภาคกลางของชาวมอญเกาะเกร็ดได้ถ่ายทอดมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะฝีมือในการทำขนมหวานประเภททองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ฯลฯ ซึ่งนิยมทำในงานบุญต่าง ๆ

เกาะเกร็ดเป็นชุมชนที่มีชาวมอญอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นชุมชนสำคัญชุมชนหนึ่งในบริเวณปากเกร็ด เมื่อปากเกร็ดได้รับการจัดตั้งเป็นอำเภอใน พ.ศ. ๒๔๒๗ ทางราชการในครั้งนั้น

จึงได้ใช้บ้านพระรามัญนนทเขตคดี (เนียม นนทนาคร) ซึ่งตั้งอยู่ที่เกาะเกร็ด เป็นที่ว่าการอำเภอและแต่งตั้งพระรามัญนนทเขตคดีขุนนางชาวมอญผู้ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่หมู่บ้านที่ ๗ ตำบลเกาะเกร็ด เป็นนายอำเภอปากเกร็ดคนแรกและต่อมาเกาะเกร็ดได้รับการยกฐานะเป็นตำบลและเปลี่ยนชื่อจากตำบลเกาะศาลากุน เป็นตำบลเกาะเกร็ด

ชุมชนมอญเกาะเกร็ดเป็นแหล่งวัฒนธรรมมอญที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย มีความเจริญทางวัฒนธรรมหลายด้าน เช่น ด้านนาฏดุริยางคศิลป์ ด้านหัตถศิลป์ และด้านวัฒนธรรมประเพณี ชาวมอญเกาะเกร็ดมีชื่อเสียงในการรำมอญ การบรรเลงดนตรีปี่พาทย์มอญและการทำเครื่องปั้นดินเผา เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนเครื่องปั้นที่ใด เป็นภาชนะดินเผาไม่เคลือบเนื้อละเอียด แกะสลักหรือฉลุลายประณีตสวยงาม มีหลายรูปแบบ

ชาวมอญเกาะเกร็ดมีประเพณีที่ยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายประเพณี ได้แก่ ประเพณีทำบุญสงกรานต์ ประเพณีแห่ข้าวแช่ ประเพณีสรงน้ำพระ ประเพณีทำบุญกลางบ้าน ประเพณีแห่น้ำหวาน ประเพณีรำเจ้าพ่อ ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง ประเพณีตักบาตรเรือ ประเพณีตักบาตรดอกไม้ และประเพณีงานศพพระ เป็นต้น

วิถีชีวิตประจำวันของชาวมอญเกาะเกร็ดตั้งแต่เริ่มตั้งชุมชนจนถึงปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม โดยเฉพาะเมื่อความนิยมในการใช้ภาชนะดินเผาลดลง ชาวมอญส่วนหนึ่งต้องเปลี่ยนไปทำอาชีพอื่นและออกไปทำงานนอกเกาะเกร็ด วิถีชีวิตประจำวันที่แทบทุกคนในครัวเรือนทำเครื่องปั้นดินเผาตั้งแต่เช้าจรดเย็นเมื่อครั้งอดีต เปลี่ยนเป็นส่วนหนึ่งทำเครื่องปั้นดินเผาส่วนหนึ่งทำอาชีพอื่น หรือทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพหลักและทำอาชีพอื่นเป็นอาชีพรองหรืออาชีพเสริม หรือทำแต่อาชีพอื่นเพียงอย่างเดียว ชาวมอญกลุ่มที่ยังคงทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ ได้แก่ กลุ่มคนวัยกลางคนและกลุ่มคนวัยหนุ่มสาวบางกลุ่ม นอกจากนั้นประกอบอาชีพอื่น เช่น รับราชการ เป็นพนักงานบริษัทและค้าขาย ซึ่งต้องออกไปทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การรวมตัวกันในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนยากขึ้นกว่าแต่ก่อน

ชาวมอญเกาะเกร็ดมีความรักและผูกพันต่อถิ่นที่อยู่อาศัย ยังคงรวมตัวกันประกอบประเพณีต่าง ๆ ของชุมชนได้พอสมควร แม้วิถีชีวิตในปัจจุบันจะเปลี่ยนไปจากเดิมมาก ทุกคนยังคงนับถือศาสนาพุทธและไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาเฉพาะที่วัดมอญในหมู่บ้านเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหารจะเป็นศูนย์รวมของชาวมอญมากที่สุด เพราะตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของชุมชนมอญ มีสิ่งก่อสร้างและโบราณวัตถุสำคัญที่ชาวมอญเคารพสักการะประดิษฐานอยู่หลายสิ่ง เช่น พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธนนทมุนินทร์พระพุทธรูปประจำจังหวัดนนทบุรี

ชาวมอญมีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนามาก ส่วนใหญ่จะไปทำบุญในวันสำคัญทางศาสนาเป็นประจำ เคารพนับถือพระสงฆ์มอญมากเพราะพระสงฆ์มอญมีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุชาวมอญจะมีความศรัทธาในพุทธศาสนามาก มักจะไปทำบุญและถือศีล ๘ ที่วัดในวันพระเป็นประจำ

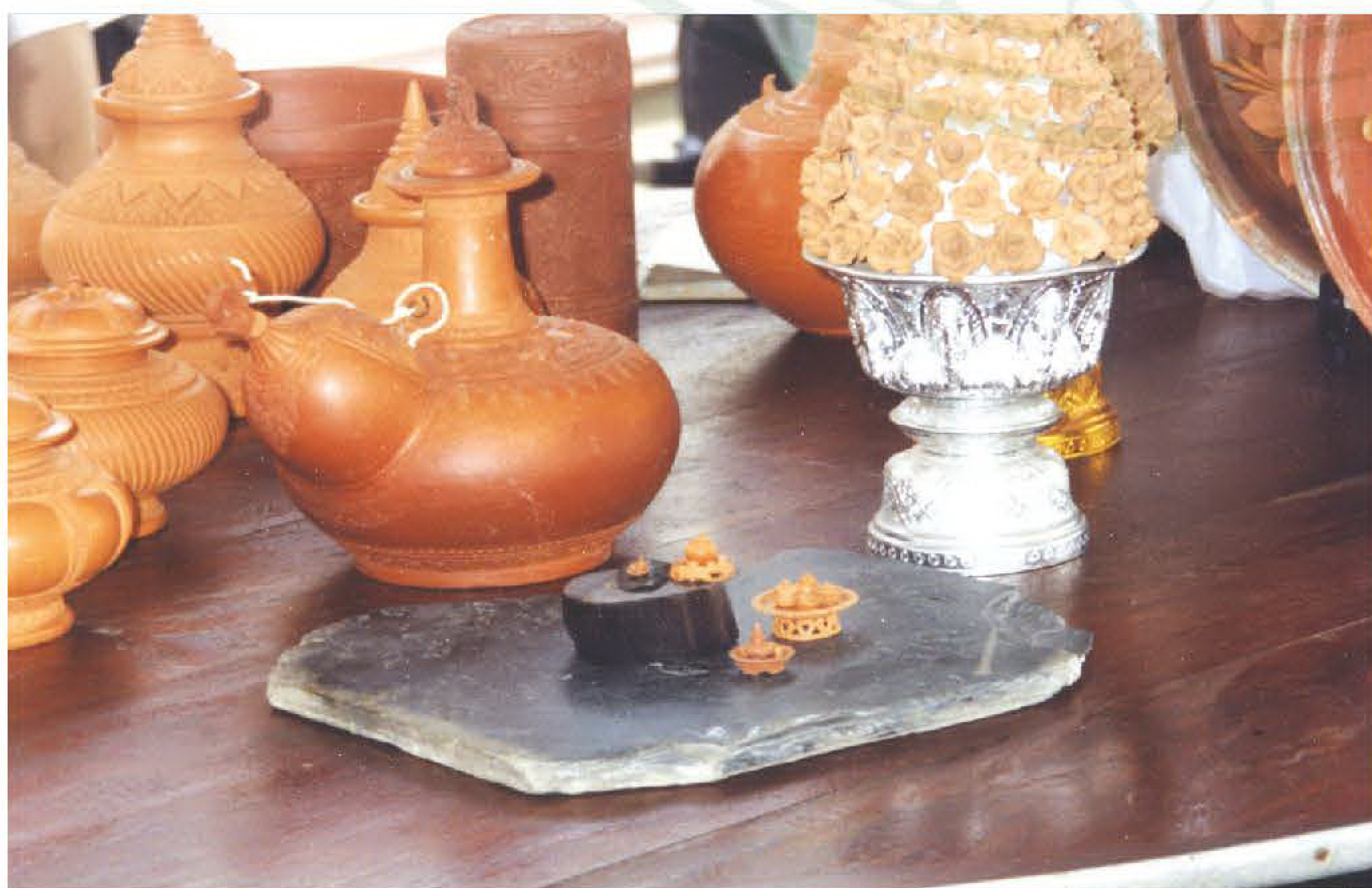
ชาวมอญเกาะเกร็ดรุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่เกิดที่เกาะเกร็ด หรือย้ายจากที่อื่นมาอยู่ที่เกาะเกร็ดกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยบนที่ดินที่ได้รับมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ ประมาณครึ่งหนึ่งของชาวมอญมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ส่วนที่เหลือรับราชการ ค้าขาย เป็นพนักงานบริษัท และทำสวนบ้างเล็กน้อย

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดเมื่อเริ่มแรกผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทที่ใช้ในครัวเรือน เช่น โอ่ง อ่าง ครก หม้อน้ำ เป็นส่วนใหญ่ แล้วบรรทุกเรือไปขายบริเวณใกล้เคียงกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดไกล ๆ ทำให้เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นที่รู้จักแพร่หลายโดยเฉพาะโอ่งใส่น้ำขนาดใหญ่ได้รับความนิยมมาก นอกจากนี้ชาวมอญจะทำเครื่องปั้นดินเผาประเภทแกะสลักลายประณีตสวยงาม เช่น หม้อใส่น้ำ ไว้ใช้ในครัวเรือนและมอบแก่บุคคลพิเศษ

เมื่อความนิยมในการใช้เครื่องปั้นดินเผาลดลง อีกทั้งขาดช่างฝีมือที่สามารถปั้นโอ่งขนาดใหญ่ได้ ชาวมอญเกาะเกร็ดจึงผลิตภาชนะดินเผาสำหรับใช้ในครัวเรือนลดลงมาก เปลี่ยนไปทำกระถางต้นไม้เป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งรัฐบาลประกาศให้ปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ – ๒๕๔๒ เป็นปีอเมซิ่งไทยแลนด์ จังหวัดนนทบุรี จึงได้ส่งเสริมให้เกาะเกร็ดเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีการส่งเสริมและฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งการทำเครื่องปั้นดินเผาลวดลายวิจิตรของชาวมอญเกาะเกร็ดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมเกาะเกร็ดตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๐ ทำให้ประชาชนกรุงเทพฯ และชานเมืองรวมทั้งชาวต่างประเทศให้ความสนใจเกาะเกร็ดและชุมชนมอญเกาะเกร็ดมากขึ้น นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวเกาะเกร็ดเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์ที่มีการจัดงานประเพณีของชาวมอญ

ในการมาเที่ยวชมเกาะเกร็ดนั้น นักท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเครื่องปั้นดินเผาลวดลายวิจิตรฝีมือชาวมอญเกาะเกร็ดมาก ทำให้ชาวมอญส่วนหนึ่งหันกลับมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาลวดลายวิจิตรเพื่อขายแก่นักท่องเที่ยว เครื่องปั้น

ดินเผาที่ทำขายนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก ได้แก่ หม้อน้ำ กระปุก เครื่องปั้นดินเผาที่ย่อส่วนจากขนาดของจริง สินค้าประเภทเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมาก โดยเฉพาะชาวต่างประเทศจะนิยมซื้อเป็นของที่ระลึก เพื่อนำกลับไปประเทศของตน ทำให้ชาวมอญเกาะเกร็ดกลับมามีรายได้จากการทำเครื่องปั้นดินเผาอีกครั้ง และมีรายได้จากการค้าขายสินค้าอื่นประกอบด้วย

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมพื้นถิ่นของเกาะเกร็ดเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ประชาชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาท่องเที่ยวทัศนศึกษาเกาะเกร็ด ผู้มาท่องเที่ยวเกาะเกร็ดจะได้ชมธรรมชาติบรรยากาศของเกาะกลางแม่น้ำซึ่งมีให้เห็นไม่มากนัก ได้ชมวิถีชีวิตของประชาชนตำบลเกาะเกร็ด ซึ่งประกอบด้วยชนหลายเชื้อชาติทั้งไทย จีน มอญ และชนชาติที่นับถือศาสนาอิสลาม สภาพบ้านเรือนซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนไม้รูปแบบต่าง ๆ ที่ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนอยู่หนาแน่นริมแม่น้ำเจ้าพระยาตลอดรอบเกาะและกระจายลึกเข้าไปตามสวนบ้างเล็กน้อย สำหรับชาวมอญนิยมสร้างบ้านเรือนอยู่ชิดติดกันแทบจะไม่เว้นที่ว่างจนเกือบจะเรียกได้ว่าหลังคาติดกันและสร้างเป็นแนวขนานกันโดยมีถนนทางเดินคั่นกลางมีทั้งเรือนไทย บ้านไม้ และบ้านตึกปะปนกันไป

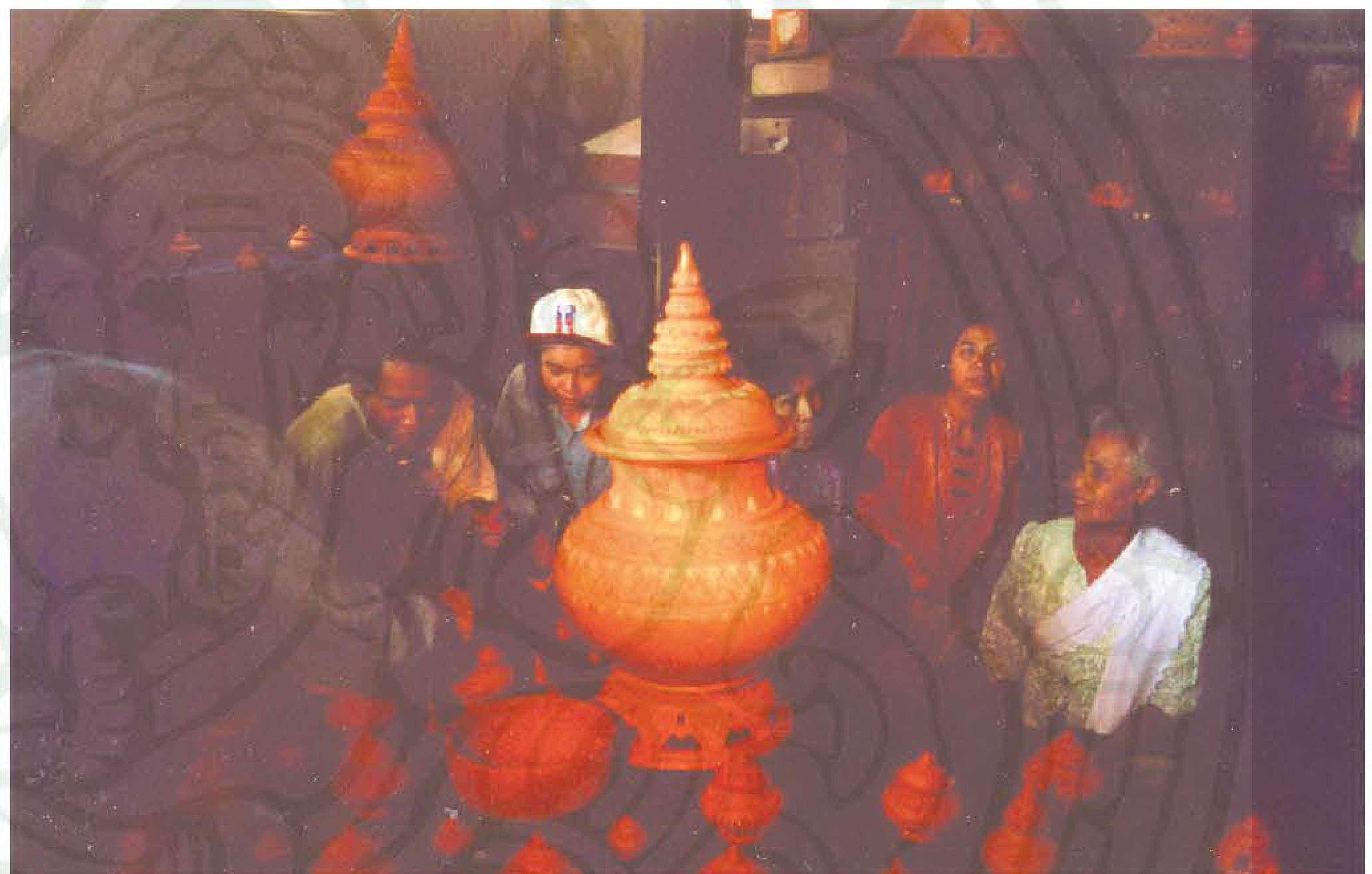
เสน่ห์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเกาะเกร็ดคือ ความเป็นเกาะที่ปราศจากรถยนต์ ไม่มีสะพานเชื่อมกับแผ่นดินใหญ่ มีเพียงทางเดินแคบ ๆ สำหรับคนเดินเท้า รถจักรยาน และรถจักรยานยนต์วิ่งเท่านั้น สภาพแวดล้อมบนเกาะจึงค่อนข้างปราศจากมลพิษ ประชาชนบนเกาะใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางติดต่อกับชุมชนภายนอก

ในอดีตสภาพสังคมของเกาะเกร็ดเป็นสังคมที่ค่อนข้างสงบ ประชาชนมีวิถีชีวิตเรียบง่ายพอใจกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ต่อมาเมื่ออำเภอปากเกร็ดฝั่งแผ่นดินใหญ่พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เกาะเกร็ดก็พัฒนาตามไปด้วย ค่านิยมคติความเชื่อดั้งเดิมของประชาชนโดยเฉพาะชาวมอญแปรเปลี่ยนไป ส่วนใหญ่เห็นว่าคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวมอญเป็นสิ่งงมงายไร้เหตุผล โดยเฉพาะคติความเชื่อในเรื่องผี จึงเลิกปฏิบัติเสียส่วนมากยังคงเหลือแต่ประเพณีความเชื่อทางไสยศาสตร์และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญบางอย่างที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ประเพณีเนื่องในเทศกาลและวันสำคัญทางศาสนาเท่านั้นที่ชาวมอญยังอนุรักษ์ไว้แต่ก็เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปบ้าง ปัจจุบันชาวมอญเกาะเกร็ดไม่สามารถรวมตัวกันได้พร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้มากเช่นก่อน แม้รัฐบาลจะให้การสนับสนุนส่งเสริมให้หมู่บ้านชาวมอญเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็ตาม

ชุมชนชาวไทยเชื้อสายมอญเกาะเกร็ด เป็นชุมชนริมน้ำของกลุ่มคนที่รักษาวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนไว้ได้พอสมควรแม้จะอยู่ใกล้กรุงเทพฯ กระแสวัฒนธรรมของสังคมเมืองและภาวะทางเศรษฐกิจทำให้คติความเชื่อในวัฒนธรรมประเพณีมอญลดลงไปมาก คงมีอยู่เฉพาะประเพณีที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมของชุมชนเท่านั้น ส่วนการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นแบบเดิมต้องแปรเปลี่ยนไปต้องผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทของที่ระลึกเป็นส่วนใหญ่และนำของจากท้องถิ่นอื่นมาขายตามความต้องการของตลาดด้วย สภาพสังคมที่สงบวิถีชีวิตที่ราบเรียบของชุมชนมอญเกาะเกร็ดกำลังจะหมดไปกลายเป็นสังคมที่ต้องแข่งขันกันเพื่อความอยู่รอดเหมือนเช่นสังคมเมือง

บรรณานุกรม

กชพร ตราโมท. **มอญรำ เกาะเกร็ด.** เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการเรื่อง ภาษาและวัฒนธรรมจากภาพชีวิตชาวมอญในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙, ๒๕๔๒. (อัดสำเนา).

จวน เครือวิชฌยาจารย์. **วิถีชีวิตชาวมอญ.** กรุงเทพฯ : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **พงศาวดารเรื่องไทยรบพะม่าครั้งกรุงธนบุรี.** พระนคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๔๗๘. (อนุสรณ์ในงานปลงศพนายบุญ บุญกูล ๑๔ พฤษภาคม ๒๔๗๘ ณ วัดยานนาวา).

"เดือน ๖ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ปรินิพพาน," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๒๓ – ๒๘ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

ทองคำ พันนัทธี. "ประเพณีส่งข้าวแช่และหม้อสงกรานต์," **วัฒนธรรมไทย.** ๒๐ (๔) : หน้า ๒ – ๖ : เมษายน ๒๕๒๔.

"ประเพณีตักบาตรดอกไม้ (ชอนกาว)," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๒๓ – ๒๘ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

"ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๓๑ – ๓๓ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

ปรัดเลย์. **อักขราภิธานศรับท์.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๔.

ปาลเลกัวซ์. **เล่าเรื่องเมืองไทย.** แปลโดย สันต์ ท.โกมลบุตร. พระนคร : ก้าวหน้า, ๒๕๐๖.

แปลก สนธิรักษ์. "ข้าวแช่สงกรานต์," **วัฒนธรรมไทย.** ๓ (๔) : หน้า ๒ – ๓ : มิถุนายน ๒๕๐๖.

พระมหาช่วง โชติเปาโล (อู่เจริญ). **ประวัติพิธีมอญร้องไห้.** เอกสารประกอบการแสดงดนตรีไทยในโครงการอนุรักษ์ดนตรีไทย เพลงตับมอญคละ (มอญกละ) กรุงเทพฯ : หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙, ๒๕๔๑. (อัดสำเนา).

________. **พงศาวดารชนชาติมอญ.** เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการเรื่อง ภาษาและวรรณกรรมจากภาพชีวิตชาวมอญในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙, ๒๕๔๒. (อัดสำเนา).

พิศาล บุญผูก. "กาละแม (กวานฮ๊ะกา)," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๓๗ – ๓๙ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

________. **เกาะเกร็ด วัดเสาธงทอง.** นนทบุรี : ม.ป.ท., ๒๕๓๐. (ศูนย์วัฒนธรรมพิมพ์เผยแพร่งานอนุรักษ์มรดกไทย ๑๗ – ๑๙ เมษายน ๒๕๓๐ ณ วัดปรมัยยิกาวาส ต.เกาะเกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี). (อัดสำเนา).

________. **เครื่องปั้นดินเผาบ้านเกาะเกร็ด อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี.** เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง "วัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์ - ความคล้ายคลึงในวิถีชีวิต" และทัศนศึกษา (เกาะเกร็ด – บางปะอิน). กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๐. (อัดสำเนา).

พิศาล บุญผูก. **บ้านปากเกร็ดและเกาะเกร็ด.** นนทบุรี : สหายบล็อกและการพิมพ์, ๒๕๓๗. (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายสุธรรม หะสิตะเวช ๑๙ มีนาคม ๒๕๓๗ ณ เมรุวัดสนามเหนือ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี).

________. "พระธรรมศาสตร์มอญเกี่ยวข้องกับไทยอย่างไร," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๑๗ – ๒๔ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

________. "เพลงเจ้าขาว," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๕๗ – ๕๘ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

ไพโรจน์ บุญผูก. "ปี่พาทย์ – มอญรำ," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๔๓ – ๕๓ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

วนิดา อธินันท์. "คนโทน้ำ.. บ้านเกาะเกร็ด," **ความรู้คือประทีป.** ฉบับที่ ๔ : หน้า ๒๓ – ๒๗ : ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๒๙.

วัฒนา บุรกสิกร. **บทความชุดเพลินคำมอญ.** ม.ป.ท., ม.ป.ป.

วิมลศรี ลิ้มธนากุล. "เครื่องปั้นดินเผาสกุลช่างมอญเกาะเกร็ด," **เมืองโบราณ.** ๑๘ (๓, ๔) : หน้า ๓๐ – ๔๓ : กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๓๕.

วิไล เอมทรัพย์. "ข้าวแช่รามัญ," **วัฒนธรรมไทย.** ๓ (๒) : หน้า ๒๖ – ๒๗ : เมษายน ๒๕๐๖.

วีรวัฒน์ วงศ์ศุภไทย. "ตุ่มสามโคก," **ความรู้คือประทีป.** ฉบับที่ ๓ : หน้า ๑๑ – ๑๔ : กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๕.

________. "ประเพณีมอญคลั่ง," **วัฒนธรรมไทย.** ๒๘ (๖) : หน้า ๗๔ – ๗๖ : มิถุนายน ๒๕๓๒.

ศิลปากร, กรม. **พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๒.** กรุงเทพฯ : ไอเดียสแควร์, ๒๕๓๕.

________. **มอญที่เกี่ยวกับไทย.** พระนคร : บำรุงธรรม, ๒๔๘๒.

________. **สังเค็ด ราชวัติ ดอกไม้ธูปเทียน และประเพณีทำศพ.** กรุงเทพฯ : วิริยะพัฒนาโรงพิมพ์, ๒๕๔๑. (อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระครูสมุห์ประสงค์ ฐิตปุญโญ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๑ ณ เมรุวัดโพธิ์บางโอ นนทบุรี).

ส. พลายน้อย. "สงกรานต์," **วัฒนธรรมไทย.** ๒๐ (๔) : หน้า ๔๐ – ๔๗ : เมษายน ๒๕๒๔.

สนชัย ศุขอัจจะสกุล "กวานอาม่าน อนาคตชุมชนเกาะเกร็ด," **สยามอารยะ.** ๒ (๒๓) : หน้า ๕๙ – ๖๖ : พฤศจิกายน ๒๕๓๗.

สุกัญญา ภัทราชัย. "ที่มาของประเพณีแย่งศพมอญ," **เมืองโบราณ.** ๑๐ (๓) : หน้า ๖๗ – ๖๙ : กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๗.

สุธีรา เผ่าโภคสถิตย์. **การศึกษาความคิดเห็นของคนเชื้อสายมอญเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชน สื่อประเพณีและสื่อมวลชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนมอญเกาะเกร็ด ปากลัด และบางกระดี่.** วิทยานิพนธ์ ว.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๗. (อัดสำเนา).

สุภรณ์ โอเจริญ. "ชาวมอญในประเทศไทย," **เมืองโบราณ.** ๑๐ (๓) : หน้า ๑๔ – ๒๒ : กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๒๗.

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร. "เปิงซงกราน – ตำนานข้าวแช่," **เมืองโบราณ.** ๑๐ (๓) : หน้า ๗๑ – ๗๔ : กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๒๗.

สุเอ็ด คชเสนี. "วัฒนธรรมประเพณีมอญ," ใน **ไตรสรณธัชอนุสรณ์.** หน้า ๖๖ – ๘๐ : กรุงเทพฯ : เทคโปรโมชั่น แอนด์ แอดเวอร์ไทซิ่ง, ๒๕๔๐. (อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระไตรสรณธัช (มาลัย บุปผทาโม) ๒๗ เมษายน ๒๕๔๐ ณ ปราสาท ๕ ยอดวัดปรมัยยิกาวาส อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี).

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. "อาหารการกินของมอญ," **เมืองโบราณ.** ๑๐ (๓) : หน้า ๖๓ : กรกฎาคม – กันยายน ๒๕๒๗.

องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. **เกาะเกร็ด.** นนทบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. ๒๕๕๕. (อัดสำเนา).

________. **แผนพัฒนาตำบล.** นนทบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. ๒๕๔๒. (อัดสำเนา).

________. **สรุปสภาพปัญหาตำบล.** นนทบุรี : องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. ๒๕๔๒. (อัดสำเนา).

อนุมานราชธน, พระยา. **งานนิพนธ์ชุดสมบูรณ์ของศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน หมวดขนบธรรมเนียมประเพณี เล่มที่ ๕ ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาลตรุษสารท.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒. (กรมศิลปากร องค์การค้าคุรุสภาและมูลนิธิเสฐียรโกเศศ–นาคะประทีป พิมพ์เผยแพร่ในวาระครบ ๑๐๐ ปี ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธนและองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ประกาศเกียรติคุณเป็น "บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมระดับโลก" วันที่ ๑๔ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๑).

อมวาสี ยิ้มอำนวย. **ประเพณีความเชื่อของชาวมอญบ้านม่วง.** เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง ภาษาและวัฒนธรรมจากภาพชีวิตชาวมอญในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : หอสมุดดนตรีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙, ๒๕๔๒. (อัดสำเนา).

สัมภาษณ์

มะลิ วงศ์จำนงค์. สัมภาษณ์. ๒๔ – ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑.

พิศาล บุญผูก. สัมภาษณ์. ๑๕ – ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๔๐.

สายหยุด นพมงคล. สัมภาษณ์. ๑๘ – ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๔๒.

เตาเผาโบราณ : เปรียบเทียบระหว่าง เตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด กับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

ประวัติการใช้เตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ดกับเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

ประวัติการใช้เตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด

เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด เป็นประดิษฐกรรมที่มีชื่อเสียงของชาวมอญเมืองนนทบุรีมาช้านานนับแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์จนปัจจุบัน ชาวมอญที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งที่เกาะเกร็ดตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรียึดการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ เนื่องจากลักษณะดินบริเวณเกาะเกร็ดส่วนใหญ่เป็นดินเหนียวเนื้อดี สีเทาปนเขียวมะกอกหรือมีจุดประสีเทา และสีน้ำตาลปนเหลืองหรือสีน้ำตาลอ่อนปนเขียวมะกอก เนื้อละเอียดน้ำซึมผ่านได้ยากเหมาะแก่การทำเครื่องปั้นดินเผา ชาวมอญเกาะเกร็ดใช้ดินเหนียวที่เกาะเกร็ดทำเครื่องปั้นดินเผาโดยเผาในเตาขนาดใหญ่ที่เรียกว่าเตาหลังเต่าเรื่อยมาเป็นเวลากว่าสองร้อยปี จนเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมาดินเหนียวที่ใช้ปั้นเครื่องปั้นดินเผาร่อยหรอลง ชาวมอญเกาะเกร็ดต้องซื้อดินจากจังหวัดปทุมธานีมาใช้แทน ประกอบกับเตาหลังเต่าส่วนใหญ่มีสภาพชำรุดทรุดโทรมไม่คุ้มทุนถ้าจะต้องซ่อมแซมหรือสร้างใหม่ อีกทั้งมีการผลิตภาชนะต่าง ๆ ด้วยวัสดุอื่น ๆ ขึ้นใช้แทนภาชนะดินเผา การผลิตภาชนะดินเผาขนาดใหญ่ เช่น โอ่ง อ่าง ซึ่งต้องเผาในเตาขนาดใหญ่ที่เรียกว่า เตาหลังเต่า ของชาวมอญเกาะเกร็ดจึงต้องเลิกไปในที่สุด

การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญที่เกาะเกร็ดสืบทอดมาจากบรรพบุรุษชาวมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี สันนิษฐานว่าบรรพบุรุษของชาวมอญเหล่านี้คงจะมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่อยู่ในประเทศมอญก่อนอพยพเข้ามาในดินแดนประเทศไทย ดังนั้นเมื่อชาวมอญได้รับพระบรมราชานุญาตให้ตั้งบ้านเรือนบริเวณปากเกร็ด โดยเฉพาะปากเกร็ดเป็นบริเวณที่สภาพดินเหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผามาก จึงได้ตั้งหลักแหล่งสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดที่สำคัญอยู่ที่หมู่บ้านที่ ๑ และหมู่บ้านที่ ๗ ซึ่งชาวมอญเรียกว่า “กวานอาม่าน” แปลว่าบ้านเครื่องปั้น

เครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่และครกของชาวมอญเกาะเกร็ดเผาในเตาหลังเต่ามาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๕๐ เตาหลังเต่าทุกเตาจำเป็นต้องเลิกใช้ เนื่องจากเตาชำรุดมากหมดสภาพที่จะใช้งานได้ต่อไปและไม่คุ้มทุนที่จะซ่อมแซมหรือก่อสร้างขึ้นใหม่ ปัจจุบันชาวมอญไม่ผลิตเครื่องปั้นขนาดใหญ่และครกแล้วนิยมผลิตแต่เครื่องปั้นสลักลายขนาดเล็ก ซึ่งสามารถเผาได้ด้วย เตาจีน เตาแก๊สและเตาถัง

ประวัติการใช้เตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

เมืองศรีสัชนาลัยเป็นเมืองโบราณสมัยสุโขทัย ตั้งอยู่บนที่ราบริมแม่น้ำยมฝั่งตะวันตกบริเวณแก่งหลวง ล้อมรอบด้วยแนวเทือกเขาพระศรีที่ทอดตัวเป็นแนวยาวอ้อมโค้งจากทิศใต้สู่ทิศตะวันตกถึงทิศเหนือ มีสภาพคล้ายเมืองในหุบเขา เนื้อที่ประมาณ ๒,๐๐๐ ไร่ เป็นแหล่งผลิตภาชนะดินเผาสมัยสุโขทัยที่สำคัญแห่งหนึ่งของไทย (ปัจจุบันอยู่ในอำเภอศรีสัชนาลัยจังหวัดสุโขทัย)

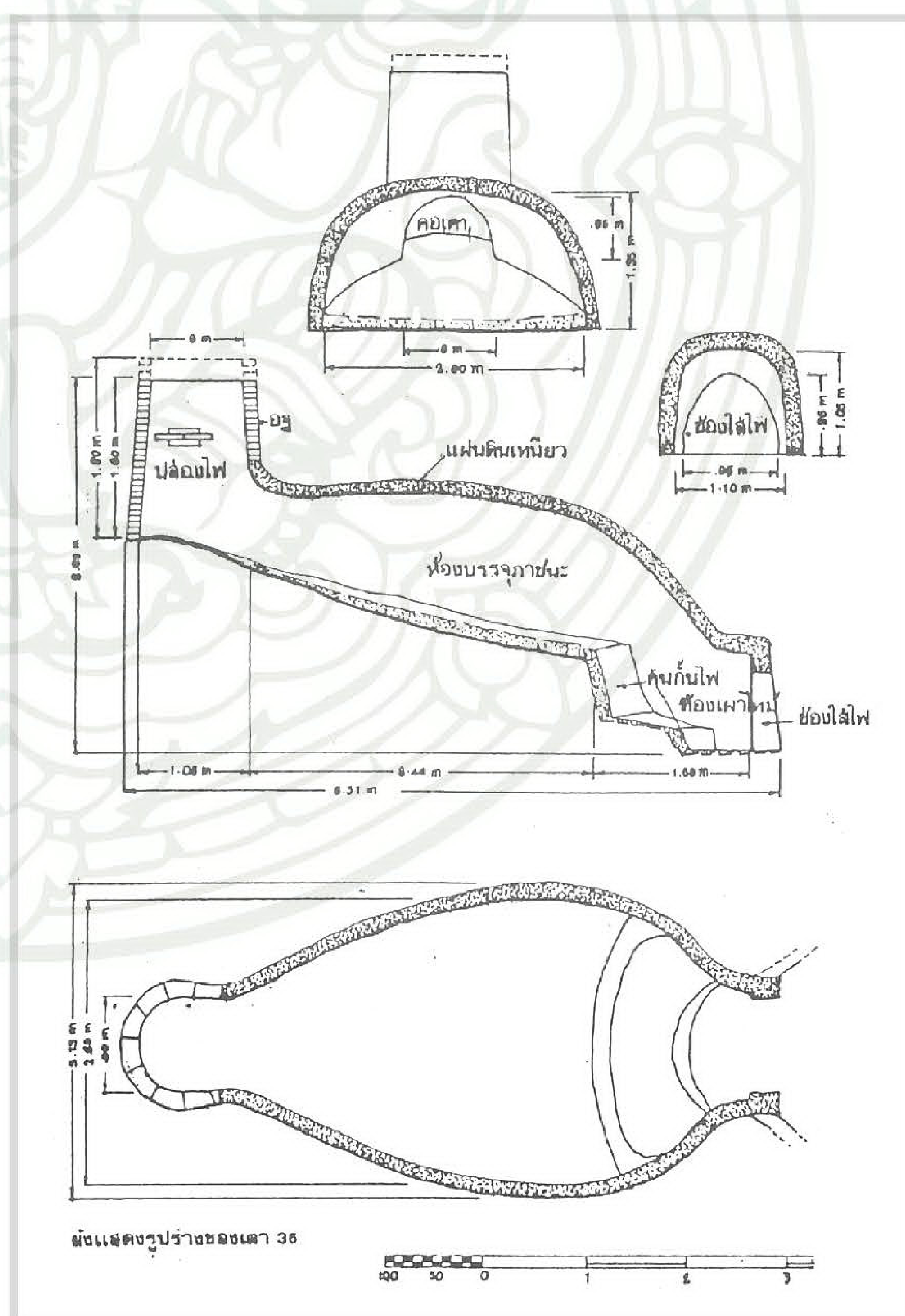
พื้นที่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเมืองศรีสัชนาลัย ตามแนวฝั่งตะวันตกของแม่น้ำยมขึ้นไปทางเหนือเป็นแหล่งอุตสาหกรรมผลิตเครื่องปั้นดินเผาสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยา ที่เรียกว่า "เครื่องสังคโลก"

แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวเรียกว่า แหล่งเตาทุเรียง[๑] ซึ่งสมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงวินิจฉัยไว้ในลายพระหัตถ์กราบทูลสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พิมพ์เผยแพร่ในหนังสือสาส์นสมเด็จว่า *"เตาทุเรียงอาจเพี้ยนมาจาก "เตาเชลียง" เพราะ ช กับ ท เป็นพยัญชนะที่ใกล้กัน อาเทศกันได้"* หรือ *"อาจเพี้ยนมาจากชื่อเมืองฟูเลียงซึ่งเป็นแหล่งเตาเผาเครื่องถ้วยโบราณของจีน"* ตามข้อสันนิษฐานของนายเสนอ นิลเดช นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมสมัยสุโขทัย แหล่งเตาทุเรียงดังกล่าวแบ่งได้เป็น ๒ แหล่ง ด้วยกัน คือ

๑. แหล่งเตาบ้านป่ายาง
๒. แหล่งเตาบ้านเกาะน้อย

เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากเมืองสุโขทัยและศรีสัชนาลัยที่เรียกว่า เครื่องสังคโลกนี้ นายเสนอ นิลเดช สันนิษฐานว่าคำว่า "สังคโลก" เป็นคำที่พ่อค้าชาวจีนซึ่งเข้ามาติดต่อค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาเรียกชื่อสถานที่ที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา คือ เมืองสวรรคโลก แต่ออกเสียงเพี้ยนเป็น "สังคโลก" และคนไทยที่ติดต่อค้าขายกับชาวจีนเหล่านั้นก็เรียกตามไปด้วยจนติดปากกันเรื่อยมา หรืออาจเพี้ยนมาจาก คำว่า "ซ้องโกลก" หมายถึงเตาแผ่นดินซ้อง เพราะไทยได้ช่างจีนในสมัยราชวงศ์ซ้องมาสอนการทำถ้วยชามแบบจีน

สังคโลกที่ผลิตจากเมืองศรีสัชนาลัยหรือสวรรคโลกในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยา

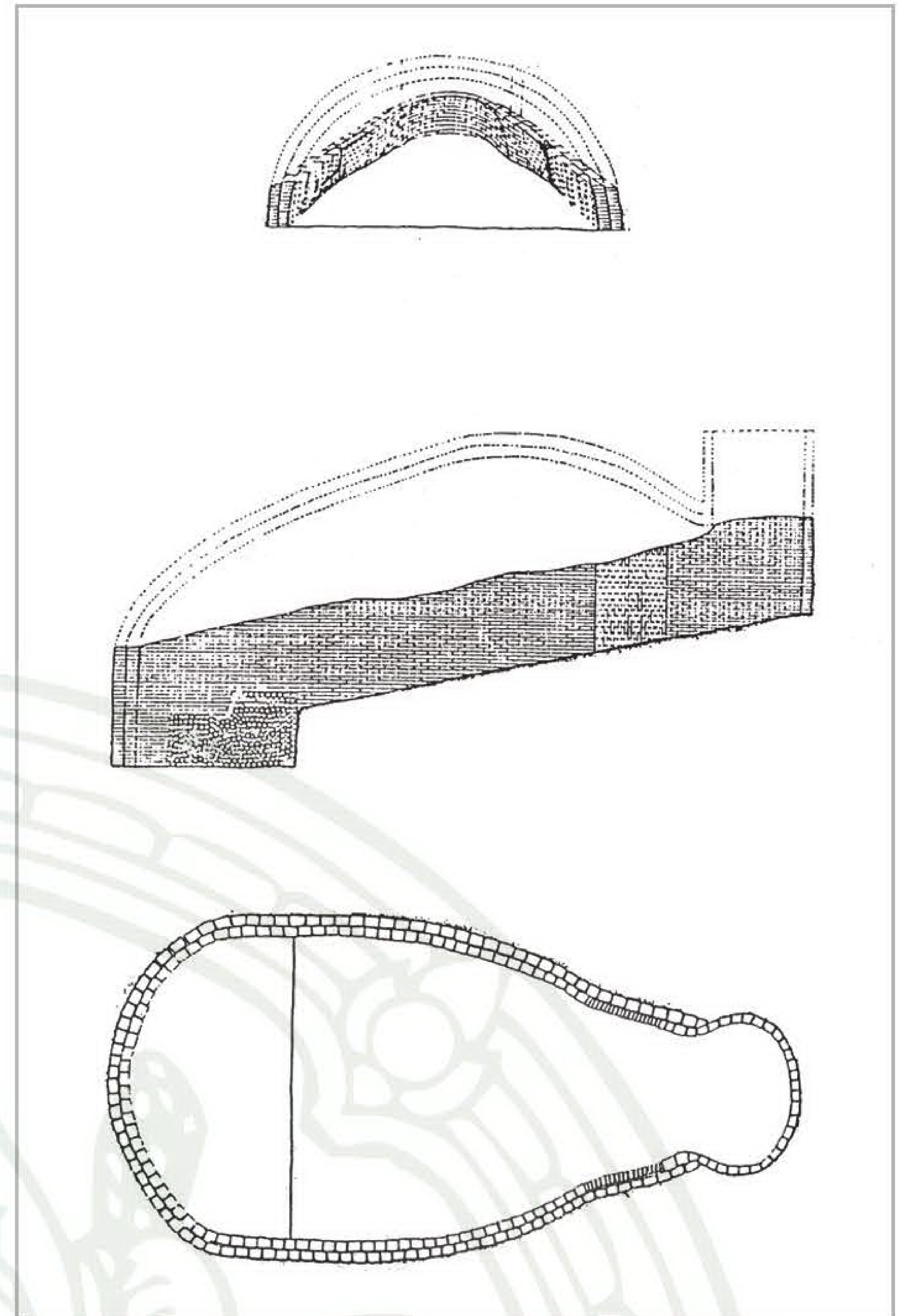
เตาแบบประทุนจากแหล่งเตาบ้านเกาะน้อย ต.หนองอ้อ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

[๑] สมเด็จฯ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕.** ๒๕๐๔. หน้า ๑๓๓.

มีหลายชนิดหลายแบบทั้งเคลือบผิวและไม่เคลือบผิว เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ได้รับความนิยมทั้งในประเทศไทยและประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นสินค้าเศรษฐกิจของไทยที่สำคัญมากในสมัยอยุธยา

บริเวณนอกกำแพงเมืองศรีสัชนาลัย มีเตาเผาเครื่องสังคโลกที่เรียกว่า เตาทุเรียง ตั้งอยู่บนเนินดินเรียงรายเป็นกลุ่มใหญ่ในเนื้อที่สองหมู่บ้าน คือ บ้านป่ายาง และบ้านเกาะน้อย

แหล่งเตาบ้านป่ายาง อยู่ห่างจากตัวเมืองศรีสัชนาลัยประมาณ ๔๐๐ เมตร พบเตาเผาแล้วประมาณ ๒๐ เตา ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนเนินดินสูง ๒ – ๔ เมตร แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเตายักษ์ ซึ่งพบชิ้นส่วนของประติมากรรมลอยตัวรูปบุคคลและสัตว์ขนาดเล็ก โดยเฉพาะตุ๊กตารูปบุคคลส่วนใหญ่เป็นรูปสตรีอุ้มเด็กทารกศีรษะขาดที่เรียกกันว่า ตุ๊กตาเสียกบาล และกลุ่มเตาเผาถ้วยชามและประติมากรรมลอยตัวขนาดใหญ่ ได้แก่ เครื่องตกแต่งสถาปัตยกรรม เช่น ยักษ์ เทวดา นาค มกร ช่อฟ้า ใบระกาบราลี ฯลฯ

(เตา ๒) เตาเผาหมายเลข ๒ (ป่ายาง)
บูรณะโดยกรมศิลปากร ปี พ.ศ. ๒๕๑๐
แหล่งเตาบ้านป่ายาง ต.หนองอ้อ
อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

แหล่งเตาบ้านเกาะน้อย อยู่ห่างจากกลุ่มเตาบ้านป่ายางไปทางเหนือประมาณ ๔ กิโลเมตร ปัจจุบันอยู่ในเขตหมู่บ้านเกาะน้อย พบเตาเผาแล้วประมาณ ๑๒๐ เตา กระจัดกระจายทั่วไปในบริเวณหมู่บ้านเกาะน้อยตามแนวฝั่งแม่น้ำยม ยาวประมาณ ๑.๕ กิโลเมตร มีทั้งที่พบอยู่บนเนินดินเห็นได้ชัดและที่ยังฝังอยู่ใต้พื้นดิน

นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีหลายท่านให้ข้อสังเกตว่า เตาเครื่องปั้นดินเผาที่เมืองศรีสัชนาลัยสร้างขึ้นในสมัยพ่อขุนรามคำแหง แต่หลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดค้นพบ ณ แหล่งเตาทุเรียงบ้านเกาะน้อยกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ได้ว่า เครื่องปั้นดินเผาที่เมืองโบราณศรีสัชนาลัยมีอายุตั้งแต่ก่อนสมัยพ่อขุนรามคำแหง หรืออาจก่อนการสร้างเมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาของสุโขทัยนั้น อาจได้รับการสนับสนุนจากรัฐและเจริญสูงสุดในระดับอุตสาหกรรมอยู่ระยะหนึ่ง ก่อนที่จะค่อย ๆ เสื่อมลงและสลายตัวไปในที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จากสาเหตุต่อไปนี้

๑. สาเหตุจากสงครามระหว่างอยุธยากับสุโขทัยและเชียงใหม่ ประมาณ พ.ศ. ๒๐๑๗

๒. สงครามระหว่างไทยกับพม่า

๓. เครื่องเคลือบจีนและญี่ปุ่นในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ได้รับความนิยมมาก จึงตีตลาดเครื่องสังคโลกของไทย

๔. น้ำท่วมใหญ่บริเวณแหล่งเตาถึงสองครั้ง ทำให้เตาเสียหายไปมาก

อย่างไรก็ตาม อาจสรุปได้ว่าอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ศรีสัชนาลัยเริ่มผลิตมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ โดยเฉพาะที่แหล่งเตาบ้านเกาะน้อย และผลิตเรื่อยมาถึงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จึงเลิกผลิตเนื่องจากเกิดสงคราม เตาเผาจำนวนมากเสียหาย ความต้องการของตลาดลดลงเพราะต่างประเทศหันไปนิยมเครื่องถ้วยจีนและญี่ปุ่นแทน ทำให้อุตสาหกรรมเครื่องสังคโลกต้องหยุดกิจการลง

รูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างเตาหลังเต่าและเตาทุเรียง

รูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างเตาหลังเต่า

รูปแบบ

เตาหลังเต่าเป็นเตาเผาเครื่องปั้นขนาดใหญ่ของชาวมอญเกาะเกร็ด ยาวประมาณ ๒๐ - ๔๐ เมตร กว้างสุดประมาณ ๕ - ๑๐ เมตร สูงประมาณ ๑๕ เมตร หลังคาเตาโค้งคล้ายหลังเต่า ใช้ระบบบังคับความร้อนในการเผาภาชนะแบบแนวนอน (Cross draft Kiln) มีปล่องระบายความร้อนอยู่ส่วนท้ายเตา แข็งแรงมากมี อายุการใช้งานหลายสิบปี

เทคนิคการก่อสร้าง การก่อสร้างเตาหลังเต่าเริ่มด้วยการอัดดินตรงส่วนที่จะก่อฐาน ซึ่งอยู่ระดับต่ำกว่าผิวดินให้แน่นก่อนแล้วจึงก่อฐานหนา ๕๐ ซม. อัดดินตรงที่จะเป็นพื้นเตาให้แน่นปรับพื้นเตาให้ลาดเอียงขึ้นจากปากเตาสู่ท้ายเตา พื้นท้ายเตาในส่วนระดับสูงสุดสูงกว่าพื้นระนาบประมาณเกือบ ๓ เมตร ใช้ไม้ผ่าทำโครงภายในตามรูปของเตา แล้วก่อผนังเตาด้วยอิฐเรียงโค้งไปตามรูปโครงไม้ไผ่ให้แนบสนิท โดยใช้ดินเหนียวเป็นตัวเชื่อมหรือยาแนว ส่วนท้ายสุดของเตาก่อเป็นปล่องระบายความร้อน ตรงส่วนปากเตาก่อเป็นรูปประตูโค้งแหลม (point arch) และที่ผนังด้านนอกถัดจากปากเตาเข้าไปประมาณ ๒๐ ซม. ก่ออิฐเป็นปีกทั้งสองข้าง ชาวมอญเรียกว่า หูช้าง ที่ผนังด้านนอกประมาณช่วงกลางตัวเตาก่ออิฐเป็นรูปปีกนกจากตัวเตาไปชนกับเสาอาคารคลุมเตาทั้งสองข้าง เพื่อยึดเตาให้มั่นคงยิ่งขึ้น

รูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างเตาทุเรียงเมืองศรีสัชนาลัย

เตาทุเรียงเมืองศรีสัชนาลัยพบที่แหล่งเตาบ้านป่ายาง และบ้านเกาะน้อยมี ๒ ประเภท เรียกตามลักษณะวิธีการเผาที่บังคับให้ความร้อนไหลผ่าน ได้แก่ เตาเผาชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านในระดับแนวดิ่ง (Updraft Kiln Type) และเตาเผาชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านในระดับแนวนอน (Cross draft Kiln Type)

เตาเผาชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านในระดับแนวดิ่ง (Updraft Kiln Type)

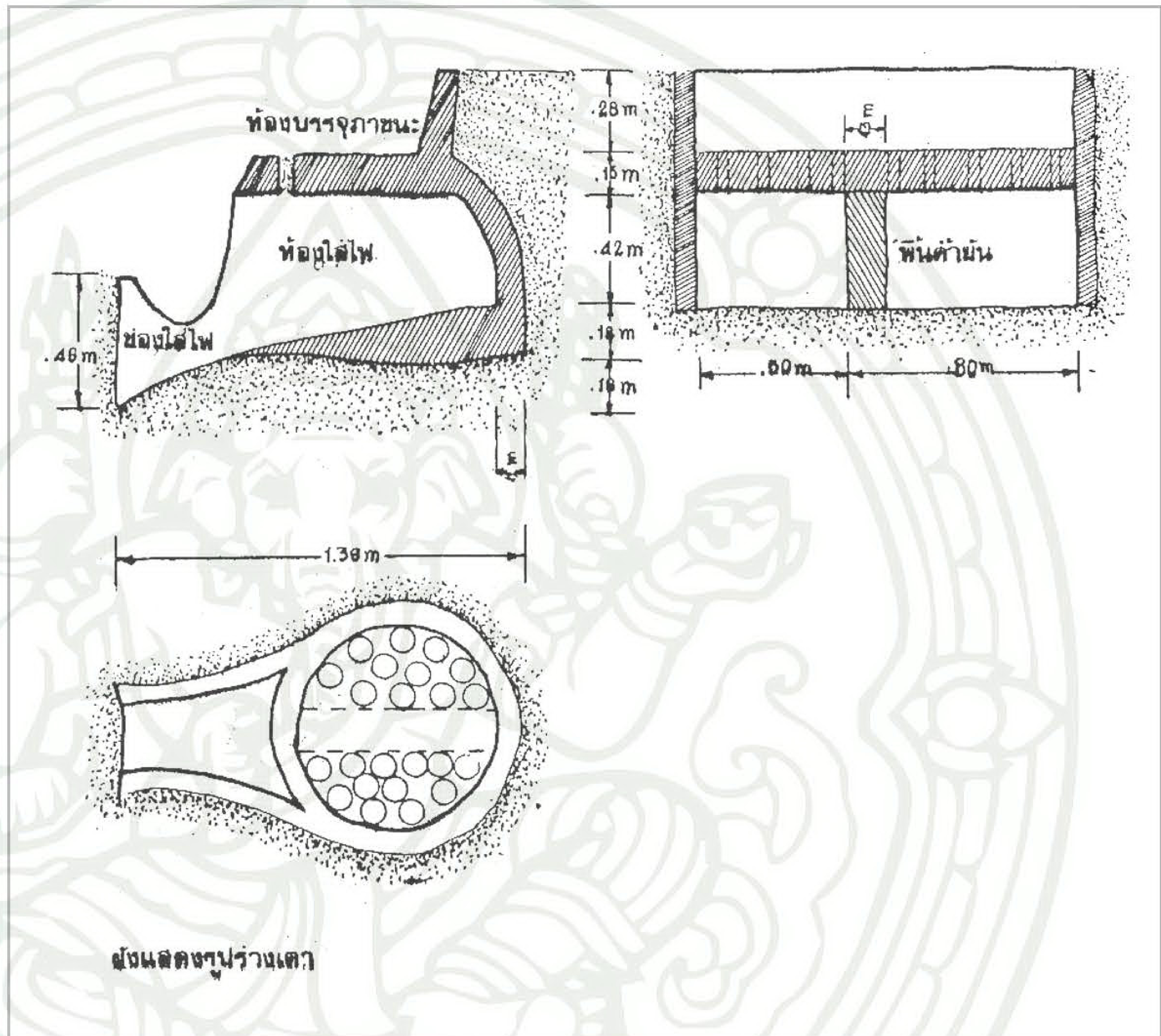
รูปแบบ

เตาเผาชนิดนี้เป็นเตารูปกลมเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ – ๒ เมตร ใช้แผ่นดินเผาเจาะรู

กลม ๆ เรียกว่า ตะกรับ เป็นที่วางภาชนะสำหรับเผา มีวิธีการสร้าง ๒ วิธี คือ ขุดเป็นหลุมเข้าไปในเนินดินซึ่งถมด้วยเศษอิฐ เศษภาชนะดินเผา และดินอัด แล้วใช้ดินเหนียวยาผนังดินโดยรอบแบบหนึ่ง และอีกแบบหนึ่ง คือ สร้างในพื้นที่ราบซึ่งมีโครงสร้างโดยรอบเป็นดินร่วน (Silt Soil) แล้วจึงใช้ดินเหนียวยาเป็นแผ่นผนังโดยรอบ โครงสร้างเตาทั้ง ๒ แบบ ประกอบด้วย

ห้องบรรจุภาชนะหรือห้องเผาภาชนะ (Firing Chamber) อยู่บริเวณตอนบนของตัวเตาตั้งแต่ส่วนของตะกรับขึ้นไป

ตะกรับ มีลักษณะคล้ายรังผึ้งที่ใช้กับเตาอั้งโล่ที่ใช้หุงต้ม (Grate or Checker Work) ทำจากดินเหนียวดิบในขณะที่ยังหมาด ๆ คลึงเป็นแผ่นกลม เจาะเป็นรูกลม ๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑๐ ซม. ทั่วทั้งแผ่นหนามาก ทำเป็นแผ่นเดียวหรือแผ่นดินเหนียวดิบบาง ๆ หลายแผ่นซ้อนทับกัน เส้นผ่าศูนย์กลางตามขนาดของเตา ใช้เป็นที่วางภาชนะที่จะเผา ให้ความร้อนจากเปลวไฟจากห้องใส่ไฟข้างล่างผ่านขึ้นไปสู่ห้องเผาภาชนะ

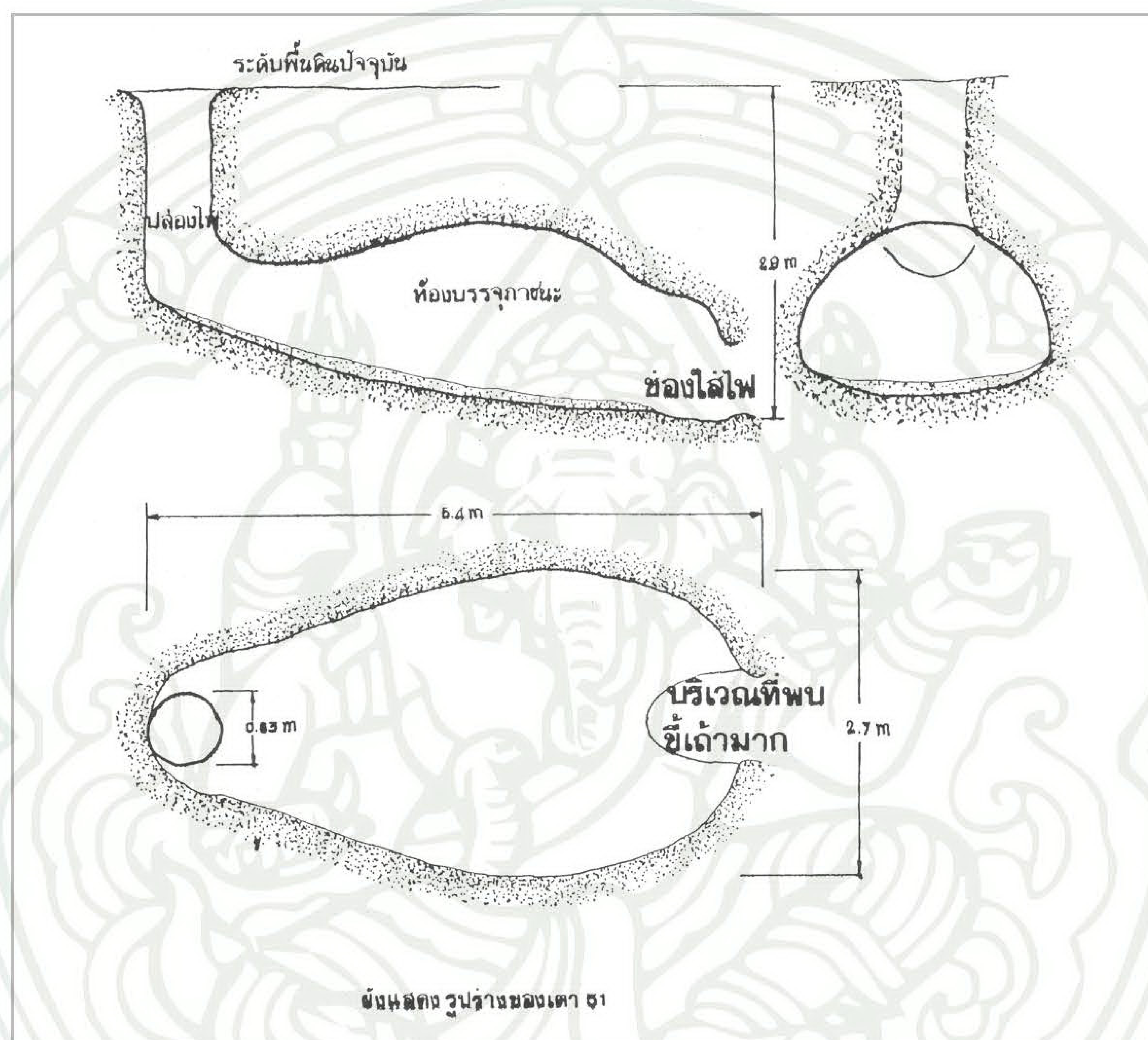
(เตา ๘๘) ผังแสดงรูปร่างเตาเผาชนิดระบายความร้อนไหลผ่านในระดับแนวดิ่ง หรือ เตาตะกรับ (Updraft Kiln Type)

ห้องใส่ไฟ (Firing Box) อยู่ส่วนล่างของเตาใต้แผ่นตะกรับลงมาจนถึงพื้นเตา โดยมีแท่นค้ำยันทำจากดินเหนียวตั้งรองรับแผ่นตะกรับอยู่ตรงกลางภายในห้องใส่ไฟ ปลายด้านหนึ่งยาวจรดผนังเตาด้านทึบ ปลายอีกด้านหนึ่งยาวพ้นผนังเตาด้านหน้า แบ่งห้องใส่ไฟ (Fire Box) และช่องใส่ไฟ (Fire Hole) เป็น ๒ ส่วน บางเตามีช่องใส่เชื้อเพลิง (Fire Hole) ซึ่งก่ออิฐพอกทับด้วยดินเหนียวโค้งออกมาจากห้องใส่เชื้อเพลิงยาวประมาณ ๑ เมตร

เตาเผาชนิดนี้บังคับให้ความร้อนไหลผ่านในแนวขึ้น โดยนำภาชนะที่ตากแห้งแล้ววางเรียงบนตะกรับ แล้วใช้เศษกระเบื้องแตกหรือเศษภาชนะแตกสุมต่อขึ้นไปจากผนังเตา คลุมภาชนะที่ต้องการเผาจนมิด เพื่อกักเก็บความร้อนแล้วจึงจุดไฟที่บริเวณห้องใส่ไฟหรือบริเวณช่องใส่ไฟ ความร้อนและเปลวไฟที่เกิดขึ้นจะถูกอากาศจากช่องว่างของเศษกระเบื้องแตก และเศษภาชนะแตกที่สุมคลุมอยู่ดูดผ่านขึ้นไปข้างบน เปลวไฟและความร้อนจะไหลผ่านรูของตะกรับสู่ห้องบรรจุภาชนะ อุณหภูมิที่ได้จากการเผาของเตาแบบนี้สูงสุดไม่เกิน ๙๐๐ องศาเซลเซียส เตาชนิดนี้จึงอาจใช้เผาภาชนะดินเผา

ประเภทเนื้อดิน Earthenware ชนิดไม่เคลือบ เช่น หม้อ กาน้ำ ครก ไห ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และกระเบื้องมุงหลังคาที่ไม่เคลือบ หรือใช้เผาเพื่อตรวจสอบเนื้อดินภาชนะว่ามีการแตกร้าวหรือไม่ก่อนที่จะนำไปชุบน้ำยาเคลือบและเผาในเตาเผาชนิดบังคับความร้อนให้ไหลผ่านในระดับแนวนอน ซึ่งให้ความร้อนสูงกว่าอีกครั้ง

เตาเผาชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านในระดับแนวนอน (Crossdraft Kiln Type)

(เตา ๕๑) ผังแสดงรูปร่างเตาเผาชนิดระบายความร้อนผ่านในแนวนอนหรือเตาประทุน (Crossdraft Kiln Type) เป็นเตาขุดเข้าไปในเนินดิน ถม แหล่งเตาบ้านเกาะน้อย ต.หนองอ้อ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ที่มาของภาพ : Don Hein et al. "Sawankhalok Kilns – Further Discoveries" ใน Bulletin of the Art Gallery of South Australia. Vol. 39 (1981 – 1982) p. 46

รูปแบบ

เตาเผาชนิดนี้รูปร่างรีก่อหลังคาโค้งบรรจบกันคล้ายประทุนเรือ สร้างบนพื้นดินที่ลาดเอียงประมาณ ๑๐ – ๓๐ เมตร ภายในแบ่งเป็น ๓ ตอน

ตอนหน้า เป็นห้องใส่ไฟ (Fire Box) อยู่ในระดับต่ำที่สุดของเตา ด้านหน้ามีช่องใส่ไฟและเติมเชื้อเพลิง (Fire Hole) ส่วนใหญ่เจาะเป็นช่องรูปโค้งเกือกม้าและครึ่งวงกลม โดยทั่วไปมีขนาดทั้งด้านกว้างและด้านสูงระหว่าง ๕๐ – ๗๐ เซนติเมตร ขนาดใหญ่สุดมีขนาดกว้าง x สูง ประมาณ ๑ เมตร

ตอนกลาง เป็นห้องบรรจุภาชนะ (Firing Chamber) อยู่ในระดับสูงกว่าห้องใส่ไฟ เป็นส่วนที่มีเนื้อที่มากที่สุด ความกว้างยาวของห้องบรรจุภาชนะขึ้นอยู่กับขนาดของเตาเผา พื้นห้องลาดเอียงไปทางส่วนห้องใส่ไฟและโรยด้วยทรายหนาประมาณ ๑๐ – ๑๕ เซนติเมตร สำหรับฝังกี๋ท่อ (Tabular Support) ซึ่งรองรับภาชนะดินเผาให้สามารถตั้งอยู่ได้อย่างมั่นคง ห้องนี้ยกระดับสูงกว่าส่วนของห้องใส่ไฟ มีคันดินสูงเป็นส่วนที่แบ่งแยกห้องบรรจุภาชนะกับห้องใส่ไฟเรียกว่า คันกั้นไฟ ผนังกั้นไฟหรือขื่อกั้นไฟ เป็นส่วนที่กั้นไม่ให้ฟืนเชื้อเพลิงกระดอนขึ้นไปทำความเสียหายแก่ภาชนะที่เรียงตั้งอยู่บนกี๋ในห้องบรรจุภาชนะ และเป็นส่วนที่เชื่อมต่อแยกระดับความสูงต่ำของห้องใส่ไฟกับห้องบรรจุภาชนะ โดยความร้อนที่เกิดขึ้นจากห้องใส่ไฟในระดับต่ำจะไหลขึ้นในระดับแนวนอน หรือแนวเฉียงเล็กน้อยสู่ห้องบรรจุภาชนะ และไหลออกทางปล่องไฟตอนหลังของเตา

ตอนหลัง เป็นปล่องใส่ไฟหรือปล่องระบายควัน (Chimney) รูปร่างกลมเส้นผ่านศูนย์กลาง ๖๐ – ๒๐๐ เซนติเมตร ต่างกันตามขนาดของเตาเผา สร้างขึ้นสูงจากหลังคาเตาประมาณ ๗๐ – ๑๐๐ เซนติเมตร ความสูงจากปล่องถึงพื้น (บริเวณคอเตา) สูงประมาณ ๒๐ เซนติเมตร อากาศจากห้องใส่ไฟจะถูกดูดผ่านจากช่องใส่ไฟขึ้นไปออกที่ปล่องไฟ โดยปล่องไฟขนาดใหญ่จะมีแรงดูดความร้อนและทำให้เกิดอุณหภูมิสูง และการไหลของอากาศภายในเตามีความสม่ำเสมอมากกว่าปล่องไฟที่มีขนาดเล็กกว่า เหมาะกับการเผาภาชนะเคลือบที่ต้องการความร้อนสูง โดยขนาดของปล่องมักจะสัมพันธ์กับขนาดของห้องบรรจุภาชนะด้วย

จากการขุดตรวจและขุดค้น เพื่อศึกษารูปแบบและโครงสร้างของเตาเผาบริเวณแหล่งเตาบ้านป่ายางและเกาะน้อยของโครงการโบราณคดีเครื่องถ้วยไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา มีการพบเตาชนิดที่บังคับให้ความร้อนไหลผ่านในระดับแนวนอนหลายแบบ จากแบบธรรมดาแล้วค่อยวิวัฒนาการขึ้นเป็นแบบที่ค่อนข้างซับซ้อนขึ้นเรื่อย ๆ ได้แก่

๑. เตาอุโมงค์ หรือเตาขุด (Bank Kiln or Tunnel Kiln) เป็นเตาที่ขุดเข้าไปในเนินดินธรรมชาติตามริมฝั่งแม่น้ำแบบเตาบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย หรือขุดเป็นโพรงเข้าไปในเนินดินที่ถมขึ้นเพื่อใช้สร้างเตา ขนาดของเตาอุโมงค์ที่แหล่งเตาเมืองศรีสัชนาลัยมีความยาวเฉลี่ย ๓ – ๕ เมตร กว้าง ๒ – ๓ เมตร เตาประเภทนี้ใช้งานได้ไม่นานนัก เนื่องจากโครงสร้างของเตาเป็นดินทั้งหมด เมื่อถูกความร้อนหลายครั้งผนังบางส่วนเสียหายได้ง่าย แม้จะใช้ดินเหนียวพอกทับส่วนที่แตกร้าวบ้างก็ตาม เตาประเภทนี้สร้างง่ายจึงพบมากกว่าเตาประเภทอื่น

๒. เตาผนังยาดินเหนียว (Slab Kiln) แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ เตาผนังยาดินเหนียวที่อยู่ใต้ดิน และเตาผนังยาดินเหนียวที่อยู่บนดิน

๒.๑ เตาใต้ดินผนังยาดินเหนียว ก่อสร้างโดยการขุดหลุมหรือโพรงเข้าไปในเนินดินแล้วใช้ดินเหนียวพอกยารอบผนังเตาด้านในหนาประมาณ ๑๐ – ๑๕ เซนติเมตร ยกเว้นพื้นเตาและปล่องไฟ โดยพอกยาให้เป็นแผ่นเดียวกันเป็นส่วน ๆ เช่น ส่วนหลังคาเตา และผนังเตาแต่ละด้าน

๒.๒ เตาเผาบนดินผนังยาดินเหนียว เป็นเตาทำด้วยดินรูปร่างแบบเตาประทุนทั่วไป ก่อสร้างบนเนินดินเตี้ย ๆ ผนังเตาภายในพอกหรือยาด้วยดินเหนียว พื้นเตายกระดับลาดเอียงขึ้นไป

ทางปล่องไฟเป็นเสมือนคันกั้นไฟระหว่างห้องใส่ไฟกับห้องบรรจุภาชนะ ส่วนปล่องไฟก่อด้วยอิฐ ถมดินภายนอกรอบ ๆ เตาเพื่อช่วยค้ำยันเตาให้มั่นคงและเป็นฉนวนกั้นความร้อนอีกชั้นหนึ่งด้วย เป็นเตาเผาที่เริ่มมีการใช้อิฐเป็นวัสดุก่อสร้าง

๓. เตาอิฐ (Brick Kiln) เป็นเตาก่อสร้างด้วยอิฐบนเนินดินธรรมชาติหรือเนินดินถมอัดแน่น ขนาดยาว ๖ – ๑๒ เมตร กว้าง ๓ – ๖ เมตร อิฐที่ใช้ก่อขนาดยาว ๒๐ – ๒๕ เซนติเมตร กว้าง ๑๒ – ๑๕ เซนติเมตร หนา ๔ – ๖ เซนติเมตร รูปร่างและโครงสร้างทั่วไปเป็นแบบเตาประทุนมีปล่องไฟอยู่ตอนบน มีห้องบรรจุภาชนะอยู่ตอนกลาง พื้นลาดเอียงระหว่าง ๑๐ – ๓๐ องศาขึ้น ไปทางห้องใส่ไฟ มีส่วนของคันกั้นไฟแบ่งสัดส่วนระหว่างห้องบรรจุภาชนะกับห้องใส่ไฟ คันกั้นไฟสูงตั้งแต่ประมาณ ๗๕ เซนติเมตร – ๑.๘๐ เมตร ช่องใส่ไฟก่อเป็นวงโค้งรูปเกือกม้าขนาดกว้างใหญ่ตามขนาดของเครื่องปั้นที่จะใช้เผา ใช้ดินและเศษอิฐหรือภาชนะแตกถมโดยรอบตัวเตาภายนอกเพื่อเสริมความมั่นคง

๓.๑ เตาอิฐแบบก่ออิฐรองรับน้ำหนักก่อน เตาอิฐแบบนี้ช่างจะเรียงอิฐขนานกับพื้นเตาเป็นแนวยาวจากบริเวณคอเตาจนถึงส่วนช่องใส่ไฟ แล้วก่ออิฐซ้อนขึ้นไปประมาณ ๑๐ – ๑๕ ชั้น แล้วใช้ดินกลบชั้นของอิฐประมาณ ๕ – ๗ ชั้น เพื่อให้ผนังทั้งสองด้านมีความมั่นคงเปรียบได้กับการทำคานของอาคาร จากนั้นจึงปรับระดับภายในเตาให้ลาดเอียงตามองศาที่ต้องการ และก่อส่วนหลังคาเป็นวงโค้ง (Arched Bond) มาบรรจบกันตรงกลาง

๓.๒ เตาอิฐแบบที่ ๒ เตาแบบนี้ช่างจะก่ออิฐเป็นแนวตั้งขึ้นไปจากส่วนพื้นเตาและก่อเป็นวงโค้งเข้ามาบรรจบกันตรงกลางส่วนหลังคา โดยไม่ต้องก่ออิฐขนานกับพื้นมารองรับน้ำหนักก่อน

เตาเผาประเภทอิฐนี้เมื่อใช้งานไปได้ระยะหนึ่งจะเริ่มชำรุดต้องซ่อมแซมโดยเฉพาะผนัง บางครั้งอาจต้องก่อใหม่ทั้งหมดถัดจากผนังเดิมเข้ามา โดยให้ผนังชั้นนอกที่ชำรุดแล้วเป็นตัวค้ำยันไปในตัวและเป็นฉนวนกันความร้อนไหลออกจากตัวเตาด้วย

เทคนิคการก่อสร้างเตาอิฐทั้งสองแบบ ใช้วิธีการก่ออิฐเป็นวงโค้ง (Bricked Arched Pattern) ต่างจากสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่ใช้วิธีก่อแบบเหลื่อมซ้อนขึ้นไปบรรจบกัน (Corbel Pattern) ที่น้ำหนักของวัตถุก่อสร้างจะถ่ายน้ำหนักรับกัน เช่น หลังคามณฑปและซุ้มพระต่าง ๆ ทั้งอาจเป็นเพราะต้องการเลียนแบบเตารุ่นแรก ๆ ที่หลังคาโค้งเรียบทำให้ความร้อนภายในเตาไหลผ่านได้สม่ำเสมอกัน หรืออาจจะมีค่านิยมไม่สร้างสิ่งก่อสร้างเลียนแบบสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมในพุทธศาสนา

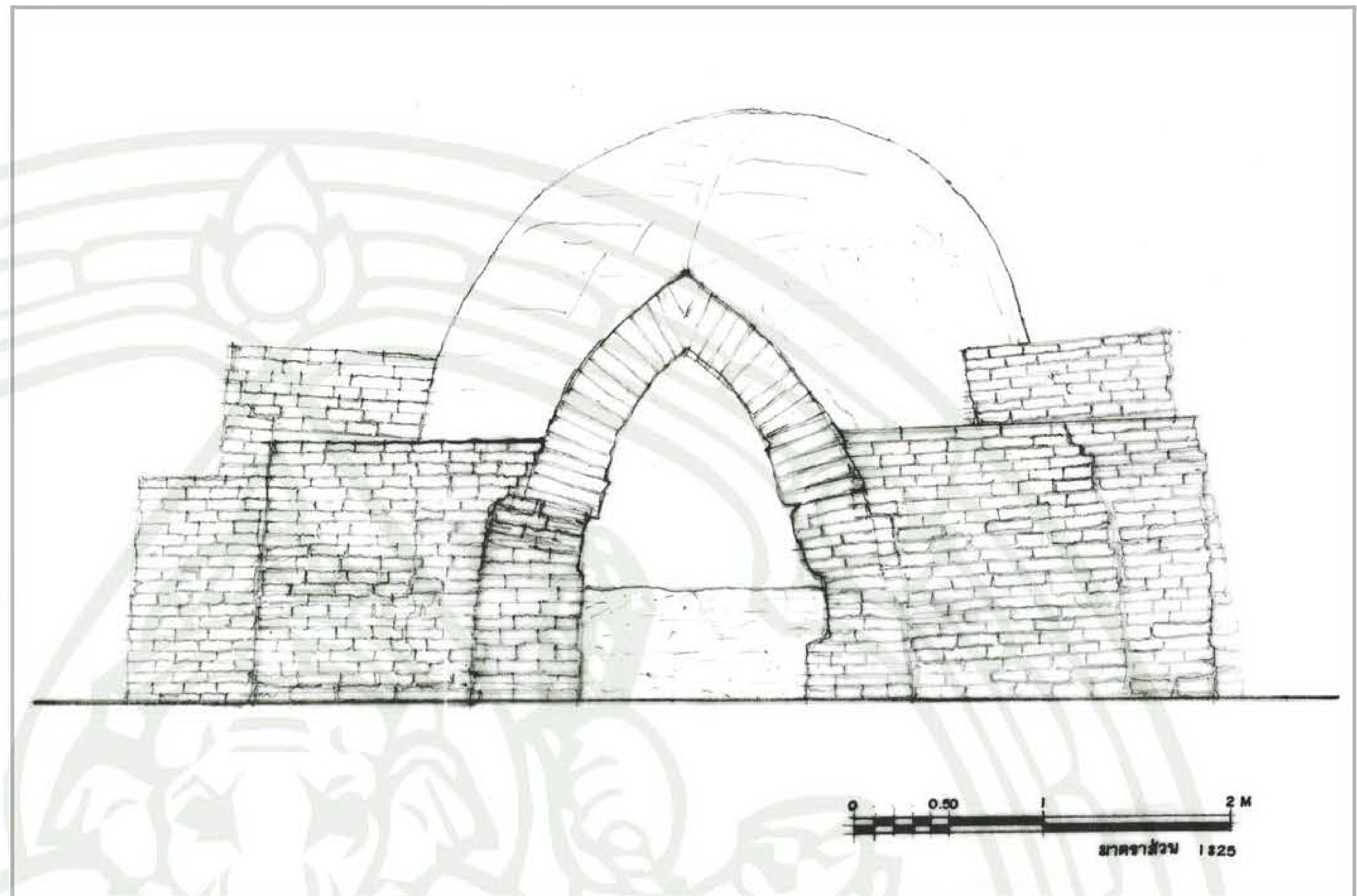
อย่างไรก็ตาม หลักฐานต่าง ๆ จากการขุดค้นเตาเผาที่แหล่งเตาบ้านป่ายางและบ้านเกาะน้อยสันนิษฐานได้ว่ามีการก่อสร้างเตาทุเรียง เพื่อเผาเครื่องปั้นดินเผาที่แหล่งทั้งสองตั้งแต่สมัยสุโขทัยตอนปลาย และมีการพัฒนาเทคโนโลยีมาโดยลำดับจนถึงสมัยอยุธยา

เทคนิควิธีการเผาด้วยเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ดและเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

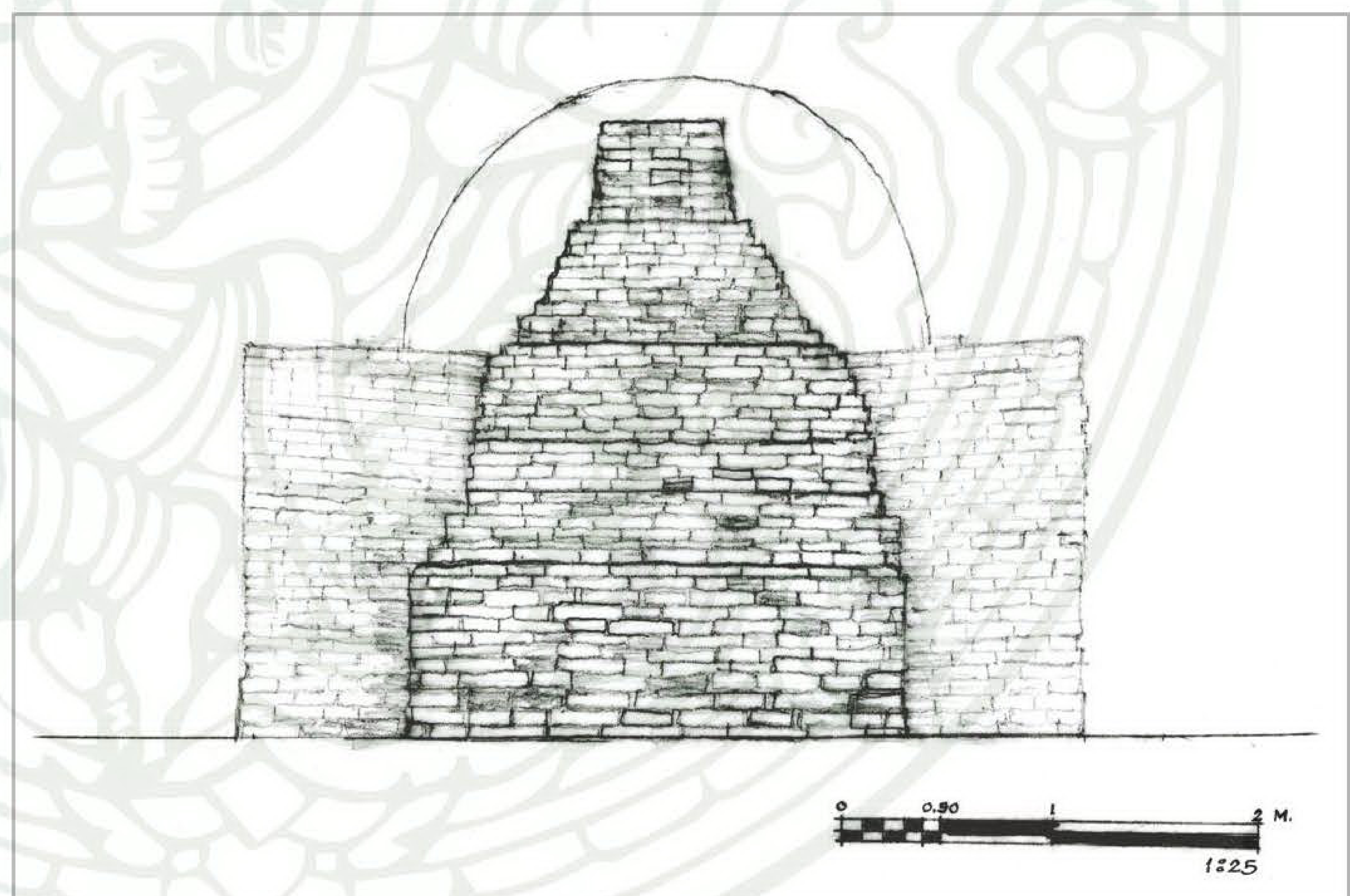
เทคนิควิธีการเผาด้วยเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด

การเตรียมเตาเผาและจัดเรียงภาชนะในเตาเผา

ในการเผาเครื่องปั้นดินเผาแต่ละครั้ง เจ้าของเตาจะต้องตรวจความสมบูรณ์ของเตาไม่ให้มีช่องโหว่ที่ใดและตรวจความสมบูรณ์ของเครื่องปั้นอย่างถี่ถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครื่องปั้นขนาดใหญ่ว่ามีรอยร้าวหรือไม่ ถ้ามีข้อบกพร่องต้องคัดออกเพราะหากนำไปเผาอาจจะยุบตัวหรือแตกหักในขณะเผา และทำให้เครื่องปั้นที่วางอยู่ด้านบนหรือใกล้เคียงเสียหายด้วย ฉะนั้นเพื่อให้เครื่องปั้นเสียหายน้อยที่สุด การเผาเครื่องปั้นแต่ละครั้งจะต้องจัดเรียงภาชนะให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมและมีที่พอจะบรรจุของให้ได้มากที่สุด การจัดเรียงของเข้าเตาเผาเริ่มจากวางของที่มีขนาดใหญ่มีน้ำหนักมากไว้ชั้นล่างสุดได้แก่โอ่งขนาดใหญ่ ถัดจากโอ่งขนาดใหญ่จะจัดวางของที่มีขนาดและน้ำหนักรองลงไป การจัดเรียงจะจัดวางเป็นชุดและวางเบี่ยงกัน วางเอียงเป็นแถวเรียงหน้ากระดานขวางกับตัวเตาเอียงไปทางซ้ายหรือขวาก็ได้วางซ้อนกันสองชั้นหรือสามชั้น เครื่องปั้นขนาดเล็กจะถูกจัดวางตามซอกมุมและด้านบนซ้อนขึ้นไปจนถึงหลังเตาให้แน่น ด้านหน้าสุดใช้ครกวางเรียงบังไฟไว้ เพราะบริเวณนี้จะได้รับความร้อนสูงกว่าบริเวณอื่น ทำให้เครื่องปั้นเสียหายง่าย อาทิ ความเสียหายจากแร่เหล็กที่ผสมอยู่ในดินเหนียวซึ่งได้รับความร้อนสูงมากจะหลอมละลายออกมาเคลือบผิวภาชนะหรือเคลือบภาชนะให้ติดกัน เตาหลังเต่าของเกาะเกร็ดเป็นเตาขนาดใหญ่มากสามารถบรรจุเครื่องปั้นขนาดใหญ่ เช่น โอ่งใส่น้ำได้จำนวนนับร้อยใบ และบรรจุเครื่องปั้นขนาดเล็กอื่น ๆ อีกจำนวนนับพันใบ

ภาพลายเส้นแสดงรูปเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด (ด้านหน้า)

ภาพลายเส้นแสดงรูปเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด (ด้านหลัง)

วิธีการเผา

การเผาเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดในอดีตจะเผาเครื่องปั้นขนาดใหญ่ประเภทโอ่งรวมทั้งภาชนะอื่นในเตาหลังเต่าไปพร้อมกัน มีขั้นตอน ดังนี้

เมื่อจัดเรียงของเข้าเตาเผาเสร็จเรียบร้อยแล้ว เจ้าของเตาจะปิดปากเตา โดยก่ออิฐยาด้วยดินเหลวผสมแกลบตามแนวอิฐเหลือเป็นช่องไว้ ๒ ช่อง บริเวณส่วนตรงกลางของปากเตา ขนาดประมาณ ๒๕ x ๒๕ เซนติเมตร ช่องบนอยู่เหนือช่องล่างประมาณ ๑ เมตร เมื่อปิดปากเตาเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงเริ่มใส่ไฟอ่อน ๆ ที่ช่องล่าง เป็นการปรับความร้อนภายในเตาให้ความร้อนค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาเผาช่วงนี้เรียกว่า อะคา (แปลว่าขวบหรือ ๑ วัน) เป็นระยะรุมไฟใช้เวลาเผาประมาณ ๗ – ๙ ขวบ หรือ ๗ – ๙ วัน การเผาช่วงนี้จะปิดช่องใส่ไฟช่องบนไว้ก่อน

การเผาเครื่องปั้นจะต้องมีคนคอยผลัดกันใส่ฟืนหรือไฟให้ติดอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มรุมไฟเป็นต้นไป เมื่อพ้นระยะรุมไฟแล้วจึงเปิดช่องใส่ไฟช่องบน ใส่เชื้อเพลิงที่ให้ความร้อนสูง เช่น ฟืนจากไม้ป่าชายเลน ต่อมาเมื่อไม้จากป่าชายเลนหายากใช้ทางมะพร้าวสุมไฟหรือเร่งไฟ คอยสังเกตว่าแสงไฟสว่างโพลงตลอดทั่วเตา มีเปลวไฟแลบออกมาสูงจากปากปล่องประมาณ ๕๐ เซนติเมตร หรือเปลวไฟสีเขียวนวล ซึ่งอุณหภูมิในเตาจะสูงประมาณ ๘๐๐ – ๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส ถ้าไฟแรงมากเกินไปสามารถเปิดช่องที่ท้ายเตาให้ความร้อนถ่ายเทออกไปได้บ้าง แล้วใช้เศษดินปั้นอุดไว้สังเกตดูว่าเศษดินปั้นที่อุดไว้ที่ช่องท้ายเตาเปลี่ยนเป็นสีส้ม สีแสด หรือสีดำเมื่อไรแสดงว่าเครื่องปั้นสุก ใช้อิฐปิดช่องใส่ไฟทั้งสองช่องโดยใช้โคลนหรือดินเหนียวผสมทรายโบกทับแล้วปล่อยทิ้งไว้ให้เตาเย็น เมื่อทิ้งไว้ประมาณ ๕ วัน จึงเริ่มเปิดปากเตาโดยแกะอิฐปากเตาที่ยาดินเหนียวกับแกลบไว้ออกเป็นชั้น ๆ ทีละชั้นประมาณครึ่งปากเตาและค่อย ๆ เปิดเพิ่มขึ้นทีละน้อยในวันต่อ ๆ ไปจนหมดปากเตา เพื่อป้องกันไม่ให้อากาศเย็นจากภายนอกเข้าไปภายในเตามากเกินไป

ในอดีตเมื่อช่างปั้นปั้นเครื่องปั้นดินเผาได้จำนวนมากพอกับความจุของเตา จึงทำการเผาครั้งหนึ่งซึ่งมักจะเผาประมาณปีละ ๒ ครั้ง ใช้เวลาเผาประมาณ ๒๒ – ๒๕ วัน และทิ้งไว้ให้เตาเย็นอีกประมาณ ๗ – ๑๐ วัน รวมเวลาตั้งแต่นำเครื่องปั้นบรรจุเข้าเตาจนกระทั่งนำออกจากเตาประมาณ ๑ เดือน ใช้ไม้จากป่าชายเลน ได้แก่ ไม้ตาตุ่ม ไม้แสม ไม้โกงกาง ไม้สะแก ไม้กะบูน เป็นเชื้อเพลิงในการเผาไม้เหล่านี้ให้กำลังไฟสูง และทำให้เครื่องปั้นดินเผามีสีสวย ต่อมาใช้ทางมะพร้าว เศษไม้ต่าง ๆ เป็นเชื้อเพลิงแทน

เทคนิคและวิธีการเผาด้วยเตาทุเรียง

การเตรียมเตาเผาและการจัดเรียงภาชนะในการเผาด้วยเตาทุเรียงแบบเตาประทุนที่เมืองศรีสัชนาลัย

การเผาภาชนะในเตาทุเรียงแต่ละครั้ง จะต้องจัดเรียงภาชนะที่จะเผาคละกันตั้งแต่ภาชนะขนาดใหญ่ไปจนถึงภาชนะขนาดเล็ก โดยจัดวางภาชนะขนาดกลางและเล็ก ได้แก่ ไหทรงต่าง ๆ ครกหวด ตั้งวางตรงช่องว่างระหว่างภาชนะขนาดใหญ่ เช่น ไหรูปทรงต่าง ๆ โดยใช้เศษภาชนะดินเผา

หนุนก้นภาชนะให้ได้ระดับเดียวกันกับพื้นเตาทั้งหมด และวางภาชนะขนาดเล็กบนบ่าภาชนะขนาดใหญ่ด้วย ในการจัดเรียงนั้นจะไม่วางไหใบใหญ่มากใกล้กับส่วนปล่องควัน เพราะจะขวางทางผ่านและปิดกั้นความร้อน เนื่องจากช่วงที่ใกล้กับปล่องมีความสูงน้อยกว่าตัวเตาช่วงอื่น และมากกว่าความสูงของไหขนาดใหญ่ไม่มากนัก

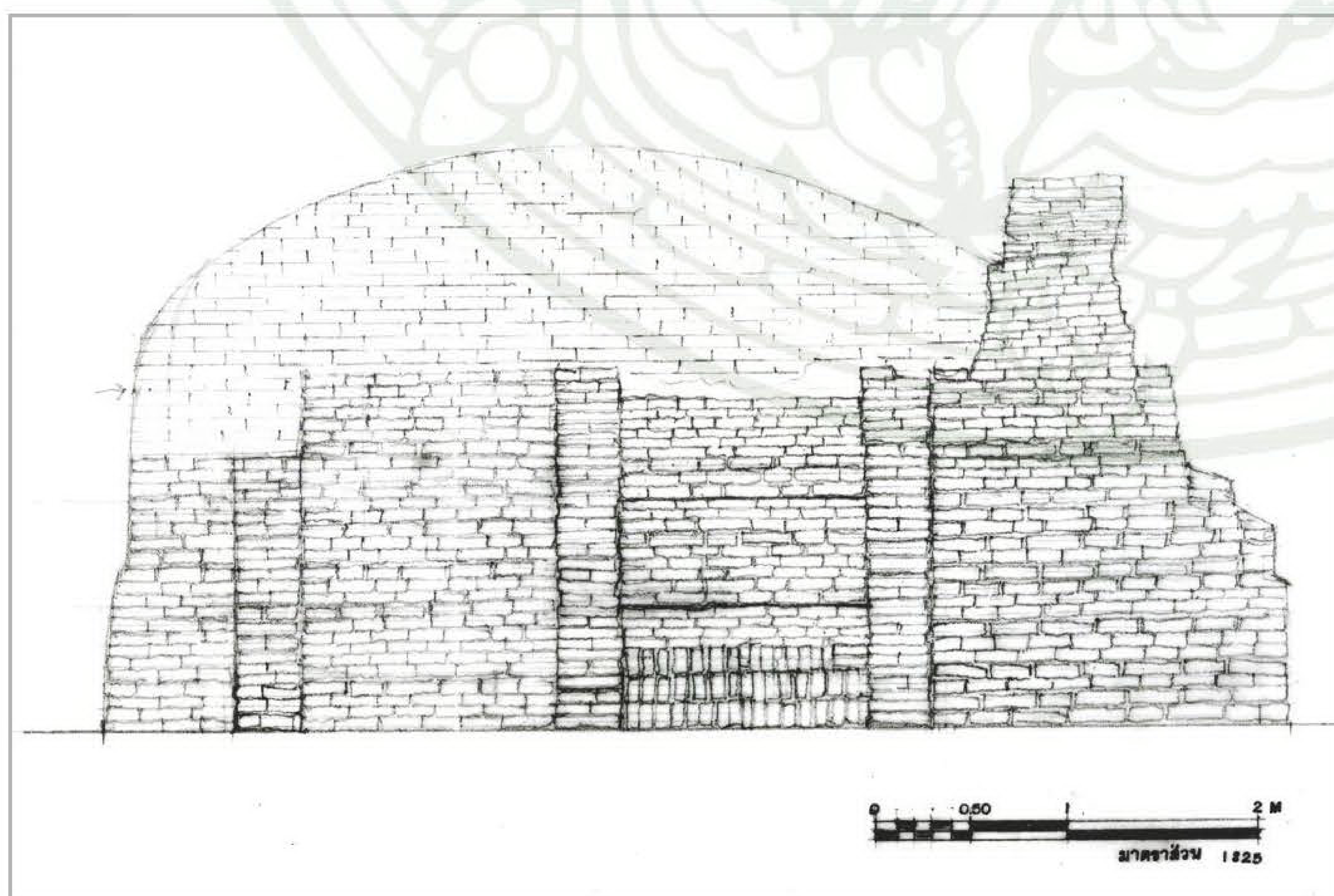
วิธีการเผา

เมื่อจัดเรียงภาชนะในห้องบรรจุภาชนะเสร็จแล้วจึงใส่เชื้อเพลิงในช่องใส่เชื้อเพลิง สันนิษฐานว่าใช้ไม้ไผ่เป็นเชื้อเพลิง โดยจะเพิ่มความร้อนขึ้นทีละน้อยและสม่ำเสมอจากช่องใส่เชื้อเพลิง ทั้งนี้ความร้อนจะถูกบังคับให้ไหลเวียนไปตามผนังเตารูปประทุนเรือ ไม่พุ่งขึ้นไปตรง ๆ อุณหภูมิภายในเตาขณะเผาไม่ต่ำกว่า ๑,๒๐๐ องศาเซลเซียส เมื่อเครื่องปั้นสุก สันนิษฐานว่าคงจะต้องทิ้งเครื่องปั้นไว้ในเตาหลายวันเพื่อให้เตาเย็น เมื่อเตาเย็นแล้วจึงเปิดปากเตาและนำเครื่องปั้นออกจากเตาได้เช่นเดียวกับการเผาเครื่องปั้นในเตาหลังเต่าของชาวมอญเกาะเกร็ด แต่จะใช้เวลาในการเผาจนกระทั่งนำออกจากเตากี่วันนั้นไม่สามารถระบุได้

ประเภทเครื่องปั้นที่เผาในเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ดและเตาทุเรียงเมืองศรีสัชนาลัย

ประเภทเครื่องปั้นดินเผาที่เผาในเตาหลังเต่า

เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นเครื่องปั้นประเภทไม่เคลือบ มีตั้งแต่ขนาดใหญ่ถึงขนาดเล็ก ตกแต่งแบบเรียบง่ายไปจนถึงแบบลวดลายประณีตสวยงาม ทำขึ้นเพื่อใช้เองในครัวเรือนและทำให้ผู้อื่น เครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมักจะเป็นแบบเรียบง่ายหรือมีการสลักลวดลายบ้างเพียงเล็กน้อย ได้แก่ โอ่ง อ่าง ครก กระปุก โอ่งพลู เป็นต้น ส่วนเครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นเพื่อมอบแก่บุคคลสำคัญหรือทำขึ้นใช้เองเป็นการพิเศษ จะมีความประณีตสวยงามเป็นพิเศษกว่าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หม้อข้าว กระปุก เป็นต้น สำหรับเครื่องปั้นดินเผาที่ทำขึ้นเพื่อจำหน่าย ปัจจุบันนิยมผลิตเพื่อขายเป็นของที่ระลึกมีหลายรูปแบบ เช่น กระปุก หม้อน้ำ ชุดเครื่องครัว เป็นต้น มักจะมีขนาดเล็กทั้งสิ้น แต่ถ้าสั่งทำ เป็นกรณีพิเศษจะมีขนาดตามความต้องการของผู้สั่งทำ

ภาพลายเส้นแสดงรูปเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด (ด้านข้าง)

เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อเครื่องดินไม่เคลือบ มีความพรุนตัวมาก (Earthen wares) สีส้มอ่อนจนถึงสีแดง สีดำมีบ้างเล็กน้อย ทำจากดินเหนียวผสมกับทราย หรือดินเหนียวผสมทรายและแกลบ เผาด้วยไฟแรงสูงประมาณ ๘๐๐ – ๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส

เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด รูปทรงได้สัดส่วนสวยงามทั้งเครื่องปั้นขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ขนาดเล็กจะตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตรด้วยวิธีสลัก ฉลุ กดประทับด้วยแม่พิมพ์ลายที่ทำจากหนามทองหลางป่า หรือวัสดุอื่น ๆ ลักษณะเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดโดยทั่วไปปากจะกลมกลึงเหมือนกระบอกไม้ไผ่ผ่าครึ่ง ไหล่ผายออกลาดโค้งลงมาที่ก้น ทำลายเส้นลวดเน้นที่ขอบและไหล่เครื่องปั้น ตกแต่งลวดลายที่ผิวภาชนะตั้งแต่ไหลจนถึงก้น มักจะไม่ปล่อยให้มีพื้นที่ว่าง โดยเฉพาะภาชนะก้นกลมจะสลักลวดลายอย่างวิจิตรงดงามด้วย ส่วนภาชนะก้นตัดซึ่งสามารถตั้งได้โดยไม่ต้องใช้ขารองจะเน้นลวดลายที่ก้นเป็นพิเศษ นอกจากลวดลายที่ไหล่และก้นแล้ว ที่ฝาก็ตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตรให้เข้าชุดกับส่วนตัวและฐานเรียกว่า ทรงเครื่อง

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งบนผิวภาชนะดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด ส่วนใหญ่เป็นลายเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ลายกลีบบัว ลายใบไม้ ลายเครือเถา ลายดอกไม้ต่าง ๆ ลายพวงดอกไม้ ลายรูปสัตว์ นอกจากนี้เป็นลายสร้อยคอ ลายเทพนม ลายทองมาลัย และลายเรขาคณิตแบบฉลุโปร่ง

ประเภทเครื่องปั้นดินเผาที่เผาด้วยเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย

เครื่องปั้นดินเผาจากเตาทุเรียงเมืองศรีสัชนาลัย แบ่งได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ประเภทเนื้อเครื่องดินไม่เคลือบ (Earthen wares) มีความพรุนตัวมากซึมน้ำได้รวดเร็ว เผาด้วยอุณหภูมิไม่เกิน ๑,๐๐๐ องศา สีส้ม ส้มแดง และน้ำตาล ทำให้เกิดลวดลายบนภาชนะด้วยวิธีกดประทับ (แม่พิมพ์ลาย) บนผิวภาชนะ เป็นลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ลายหยักฟันปลาหรือคมเลื่อยแบบเส้นขนาน ลายหยักฟันปลาหรือคมเลื่อยแบบวงกลม ลายเรขาคณิต

๒. ประเภทเนื้อเครื่องหิน (Stone wares) มีความพรุนตัวน้อย น้ำซึมผ่านได้บ้างหรือซึมผ่านไม่ได้เลย แบ่งเป็นแบบเนื้อละเอียดกับเนื้อละเอียดมาก เผาไฟแรงสูงเกิน ๑,๐๐๐ องศา แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มเนื้อละเอียดกับเนื้อละเอียดมาก

- กลุ่มเนื้อละเอียด เนื้อดินเชื่อมประสานกันดีแต่ยังแยกเป็นชั้นสีของดินที่สุกไม่เท่ากัน ชั้นสีของดินที่สุกไม่เท่ากัน ชั้นนอกเป็นสีเทาหรือสีเทาเข้ม ชั้นในเป็นสีม่วงอมแดงอ่อนหรือเทาอ่อน และในเนื้อยังเห็นเป็นเม็ดทรายเล็ก ๆ ภาชนะดินเผากลุ่มนี้ไม่มีการเคลือบน้ำโคลนหรือน้ำยา ผิวภาชนะเป็นสีเทา ดำมัน และสีเทาหรือขาวขุ่นเป็นรูพรุนจิ๋ว ๆ แบบที่เรียกว่า เคลือบขี้เถ้า (Fly ash glazed) ซึ่งเกิดจากขี้เถ้าเขม่าควันด้านท้ายเตาฟุ้งมาเกาะที่ผิว ภาชนะกลุ่มนี้ตกแต่งผิวให้เกิดลายด้วยการกดประทับ (แม่พิมพ์ลาย) ลงบนผิวภาชนะขณะยังหมาด ๆ เป็นลายเรขาคณิตผสมกับลายขูดขีด

เป็นร่อง และการปั้นดินเป็นลายต่าง ๆ มาแปะประดับบนผิวภาชนะ

- กลุ่มเนื้อละเอียดมาก เนื้อมีสีเทาอ่อนและสีขาวขุ่น ส่วนผสมทุกอย่างถูกเผาจนสุกละลายเป็นเนื้อเดียวกัน ไม่เห็นชั้นสีของดินและไม่มีรูพรุน มีความแวววาวของซิลิกาที่ผสมอยู่ในเนื้อดิน ตกแต่งผิวภาชนะด้วยการเขียนลวดลาย ได้แก่ ลายใบไม้ ดอกไม้ ปลา แล้วเคลือบน้ำยาทับ ซึ่งเมื่อเผาสุกแล้วจะให้สีต่าง ๆ ได้แก่ สีเขียวไข่กา เทาอมฟ้า ดำ น้ำตาลดำ ขาวใส และขาวขุ่น ขึ้นอยู่กับส่วนผสมของน้ำยาเคลือบและวิธีการเผาเคลือบ เช่น น้ำยาที่มีเหล็กอ๊อกไซด์ผสมอยู่ถ้าเผาแบบ Oxidation (เพิ่มออกซิเจน) จะได้สีเหลืองเขียว – น้ำตาลอ่อน และน้ำตาลแก่ ถ้าเผาแบบ Reduction (ลดปริมาณออกซิเจนในเตาเผา) จะได้สีเขียวเทาหรือเขียวไข่กา เป็นต้น สีที่พบมากได้แก่ สีเขียวไข่กา และสีเทาอมฟ้า แต่มีข้อสังเกตว่าภาชนะกลุ่มนี้หากเคลือบด้วยสีขาวใสมักมีการเขียนลวดลายพันธุ์ไม้ที่ก้นชามหรือพานด้วยสีดำซึ่งมีส่วนผสมของเหล็กอ๊อกไซด์อยู่

พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยเตาหลังเต่าของชาวมอญเกาะเกร็ดและการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยเตาทุเรียงของชาวเมืองศรีสัชนาลัยในอดีต

พิธีกรรมของชาวมอญเกาะเกร็ด

ในอดีตการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด เป็นวิถีชีวิตประจำวันของชาวมอญเกาะเกร็ดที่ดำเนินสืบเนื่องต่อกันมานานนับร้อยปี การผลิตเครื่องปั้นดินเผาขายเป็นอาชีพที่สร้างรายได้หลักให้แก่ชาวมอญเกาะเกร็ดทุกครัวเรือน ชาวมอญเกาะเกร็ดมีความเชื่อเรื่องผีเหมือนเช่นชาวมอญทั่ว ๆ ไป จึงทำพิธีบูชาผีเพื่อขอให้ผีช่วยดลบันดาลให้เครื่องปั้นดินเผาที่พวกเขาทำได้ผลดีไม่เสียหาย พิธีกรรมเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดมี ๒ พิธี คือ พิธีไหว้เตา และพิธีเซ่นเตา

พิธีไหว้เตา

พิธีบูชาเตาในวันปิดปากเตาเป็นพิธีง่าย ๆ ใช้เพียงดอกไม้ ธูปเทียน ทองคำเปลวและข้าวคลุกถั่วงาเป็นเครื่องไหว้หรือบูชาเตา ในวันพิธีคือวันปิดปากเตา เจ้าของเตาจะจุดธูปและพนมมือไหว้เตาขอให้ผีดลบันดาลให้เครื่องปั้นที่เผาอยู่ในเตาไม่เสียหาย แล้วปักไว้ที่บริเวณเหนือช่องใส่ไฟช่องบนซึ่งทำเป็นสันนูนไว้พร้อมกับนำดอกไม้ธูปเทียน ทองคำเปลว และข้าวคลุกถั่วงา ใส่กระทงเล็ก ๆ ที่ปักเทียนเล่มเล็ก ๆ ไว้กลางกระทง ๗ กระทง วางไว้ปากเตาใกล้ ๆ ช่องใส่ฟืนเป็นการบูชาเตาหรือบูชาแม่ย่านางเตา หลังจากนั้นทุกเย็นต้องจุดธูปเทียนไหว้เตาทุกวันจนกระทั่งเปิดเตา

การไหว้เตาในปัจจุบัน

พิธีเซ่นเตา

พิธีบูชาเตาหรือแม่ย่านางเตาในขณะที่สุมไฟหรือเร่งไฟเรียกว่า “เซ่นเตา” เครื่องเซ่น หรือเครื่องบูชาเตามี ๓ ประเภท คือ ประเภทเสื้อผ้า ประเภทเครื่องหอม และประเภทอาหาร

ประเภทเสื้อผ้า ได้แก่ เสื้อผ้าของบรรพบุรุษ

ประเภทเครื่องหอม ได้แก่ น้ำอบ แป้ง ดินสอพอง

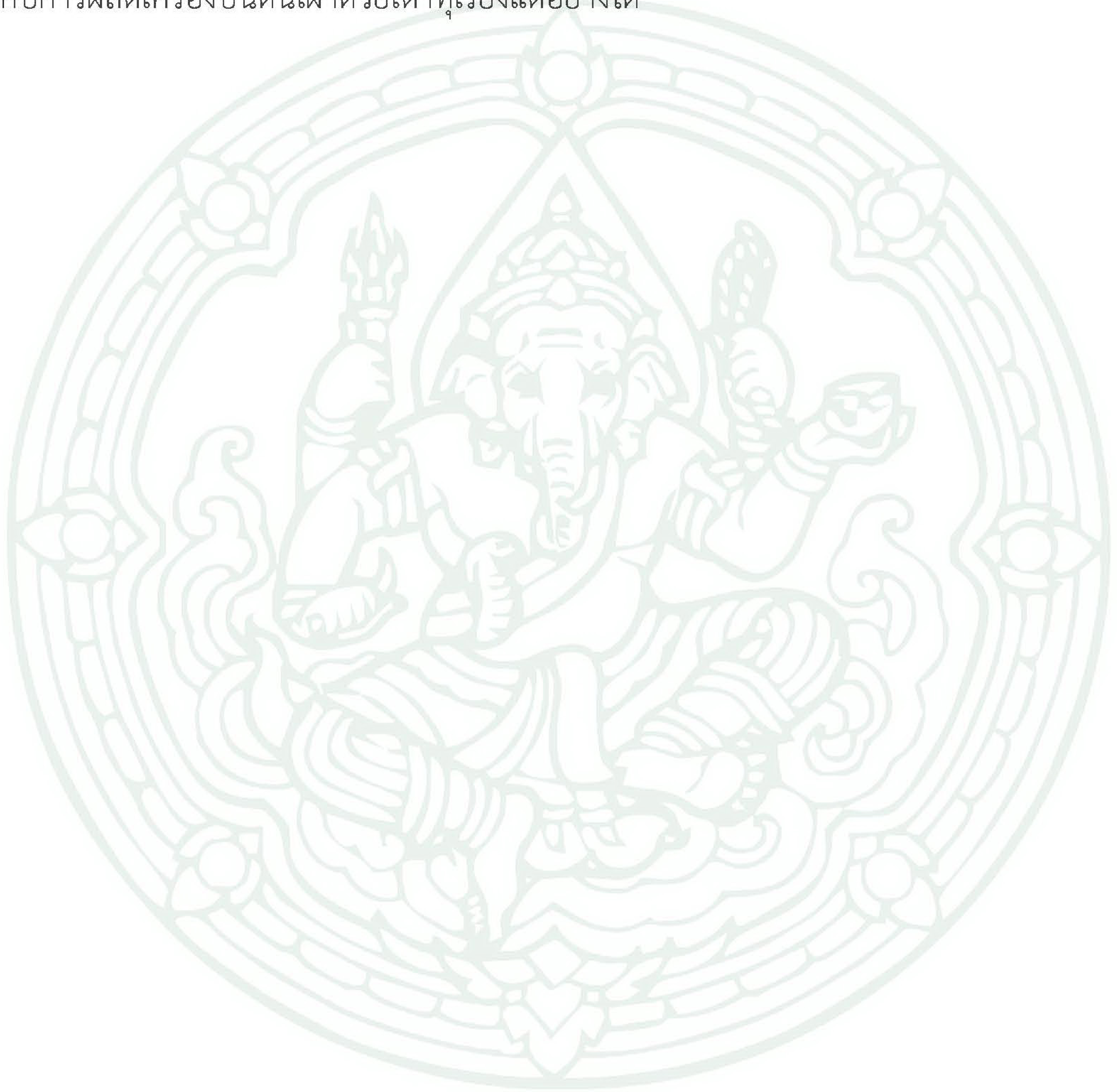
ประเภทอาหาร ได้แก่ กล้วยน้ำว้า ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง ข้าว ไข่ต้ม และน้ำ

การทำพิธีเริ่มด้วยเจ้าของเตานำผ้าไปพาดไว้ที่เตาและนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปวางบูชาที่หูช้าง ๒ ข้างเตาและที่ปากเตา นำอาหารแบ่งใส่ใบตอง ๕ – ๖ ที่ ประพรมน้ำอบและเจิมแป้งที่เตาหรือนำดินสอพองผสมน้ำอบเจิมที่เตาพร้อมกับอธิษฐานให้เครื่องปั้นที่เผาในเตานี้ได้ผลดีไม่เสียหาย เมื่ออธิษฐานเสร็จเจ้าของเตาวางเครื่องเซ่นไว้สักพัก จึงถือเป็นเสร็จพิธี จากนั้นเจ้าของเตาจะเรียกเด็ก ๆ ในบ้านหรือละแวกใกล้เคียงมารับประทานเครื่องเซ่นและเจิมหน้าผากเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เด็ก ปัจจุบันหาผู้ที่จะทำพิธีเซ่นเตาครบถ้วนตามพิธีกรรมแบบเดิมได้ยาก เจ้าของเตามักใช้เพียงพวงมาลัยและดอกไม้ ธูปเทียน ในการเซ่นเตาเท่านั้น

มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผีเตาในหมู่ชาวมอญว่าครั้งหนึ่ง ในอดีตขณะที่กำลังมีการเผาเครื่องปั้น มีเด็ก ๆ วิ่งเล่นอยู่ในบริเวณเตาเผา เจ้าของเตาต้องการให้มีผีเฝ้าเตาไม่ให้ของเสียหายจึงจับเด็กเหล่านั้นใส่เข้าไปในเตากลายเป็นผีเตา จึงเกิดเป็นประเพณีบูชาผีเตาขึ้นในเวลาต่อมา

พิธีกรรมของช่างปั้นชาวเมืองศรีสัชนาลัย

จากการขุดค้นทางโบราณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือหลักฐานอื่น ๆ ไม่พบว่ามีพิธีกรรมเกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยเตาทุเรียงแต่อย่างใด

สรุป

รูปร่างเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด และเตาทุเรียงชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านไต่ระดับในแนวนอนที่ศรีสัชนาลัยมีหลังคาลักษณะโค้งแบบประทุนเรือเช่นเดียวกัน ส่วนแตกต่างที่เห็นได้ชัดจากภายนอกคือ ขนาดของเตาหลังเต่าใหญ่กว่าเตาทุเรียง มีส่วนค้ำยันก่อเป็นรูปปีกนกจากเสาอาคารหลังคาคลุมเตาบรรจบตัวเตาเพื่อยึดเตาให้มั่นคงยิ่งขึ้น และมีส่วนที่ก่อเป็นปีกที่สองข้างประตูเตาเรียกว่า "หูช้าง" รูปแบบดังกล่าวเมื่อมองจากภายนอกทั้งด้านหน้าและด้านข้าง ชาวมอญกล่าวว่ารูปร่างเหมือน "ช้างกำลังหมอบ" แต่ถ้ามองรูปร่างโดยรวมชาวบ้านกล่าวว่าเหมือนเต่า

ส่วนเตาทุเรียงที่ศรีสัชนาลัยมีลักษณะหลังคาโค้งแบบประทุนเรือ ไม่มีส่วนใดก่อยื่นออกไปด้านข้าง เช่น เตาหลังเต่า ภายในเตาทั้งสองแบ่งเป็น ๓ ส่วน เหมือนกัน คือ ตอนหน้าเป็นห้องไฟ ถัดจากตอนหน้าเข้าไปปรับพื้นเตาให้ลาดเอียงขึ้นไปทางท้ายเตาประมาณ ๓๐ องศา เป็นตอนกลางใช้เป็นห้องบรรจุเครื่องปั้นที่จะเผา ตอนท้ายเป็นปล่องไฟหรือปล่องระบายควัน

การจัดเรียงภาชนะของเตาทั้ง ๒ จะจัดเรียงภาชนะขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็กคละกัน โดยวางภาชนะขนาดใหญ่ไว้ล่างสุด และวางภาชนะขนาดรองลงมาบนภาชนะขนาดใหญ่อีกทีหนึ่งเช่นเตาหลังเต่า หรือจัดวางภาชนะขนาดกลางและขนาดเล็ก เช่น ไห ครก ฯลฯ ระหว่างภาชนะขนาดใหญ่ โดยใช้เศษภาชนะดินเผาหนุนก้นภาชนะให้ได้ระดับเดียวกันกับพื้นเตาทั้งหมด และไม่วางไหใบใหญ่ใกล้กับส่วนปล่องควันเพราะจะขวางทางผ่านและปิดกั้นความร้อน หรือวางใกล้กับพนังกั้นไฟระหว่างห้องใส่ไฟกับห้องบรรจุภาชนะมากนัก หรือจัดวางเครื่องปั้นเนื้อหนา เช่น วางครกเรียงบังไฟไว้เพราะบริเวณนี้จะได้รับความร้อนสูงกว่าบริเวณอื่นทำให้เครื่องปั้นเสียหายง่าย อาทิ ความเสียหายจากแร่เหล็กที่ผสมอยู่ในดินเหนียวได้รับความร้อนสูงมาก แล้วหลอมละลายออกมาเคลือบผิวภาชนะ หรือเคลือบภาชนะให้ติดกัน ส่วนการจัดวางภาชนะเข้าเผาในเตาทุเรียงจะใช้กี๋จานหรือกี๋ท่อวางรองภาชนะ หรือวางคั่นภาชนะไม่ให้ภาชนะติดกัน หรือไม่ให้เศษดินหรือเศษวัสดุใดติดก้นภาชนะที่เผา

การเผาในเตาหลังเต่าจะเผาได้ด้วยอุณหภูมิเพียง ๘๐๐ – ๑,๐๐๐ องศาเซลเซียส แต่การเผาด้วยเตาทุเรียงชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านไต่ระดับในแนวนอนที่ศรีสัชนาลัย จะเผาได้ในอุณหภูมิสูงถึง ๑,๒๐๐ องศาเซลเซียส ทำให้เครื่องปั้นดินเผาที่ได้จากการเผาในเตาหลังเต่าเป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเนื้อเครื่องดินไม่เคลือบมีความพรุนตัวมาก (Earthen wares) ส่วนเครื่องปั้นดินเผาจากเตาทุเรียงเมืองศรีสัชนาลัยชนิดบังคับให้ความร้อนไหลผ่านไต่ระดับในแนวนอน ซึ่งมีรูปร่างลักษณะโครงสร้างของเตาคล้ายคลึงกับเตาหลังเต่าที่เกาะเกร็ด เป็นเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่งหรือเนื้อเครื่องหิน (Stone wares) น้ำซึมผ่านได้บ้างหรือไม่ได้เลย

เทคนิคการเผาเครื่องปั้นด้วยการใช้เตาหลังเต่าของชาวมอญเกาะเกร็ด และเตาทุเรียงของชาวเมืองศรีสัชนาลัยใช้เทคนิคเดียวกันแต่ต่างยุคสมัยกันมาก ชาวศรีสัชนาลัยใช้เทคนิคการสร้างเตา

เช่นนี้มาก่อนชาวมอญที่เกาะเกร็ดประมาณ ๔๐๐ กว่าปี ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง ส่วนชาวมอญเกาะเกร็ดใช้เตาหลังเต่าตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงเมื่อประมาณ ๑๐ ปีที่ผ่านมา ชาวมอญเกาะเกร็ดใช้เตาหลังเต่าเผาภาชนะเรื่อยมา จนเมื่อความนิยมในการใช้ภาชนะดินเผาลดลงประกอบกับเตาหลังเต่าทรุดโทรมเสียหายมาก เจ้าของเตาไม่มีทุนในการซ่อมหรือสร้างใหม่จึงเลิกใช้ไปในที่สุด เตาหลังเต่าเตาสุดท้ายเลิกใช้ไปประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๕

เทคโนโลยีในการก่อสร้างเตา และการเผาเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดเป็นวิทยาการของช่างปั้นชาวมอญจากหมู่บ้านกวานอาม่าน (หมู่บ้านช่างปั้น) ในประเทศสหภาพพม่าที่อพยพหนีภัยสงครามเข้ามาอยู่ในประเทศไทยในสมัยกรุงธนบุรี วิทยาการดังกล่าวชาวมอญในประเทศสหภาพพม่าคงได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่สมัยอยุธยาหรือก่อนหน้านั้น ซึ่งอาจจะได้รับการถ่ายทอดวิทยาการมาจากช่างชาวอินเดียซึ่งมีวิทยาการก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน หรือจากช่างชาวจีนเช่นเดียวกับที่ช่างชาวจีนได้มาถ่ายทอดวิทยาการดังกล่าว ให้แก่ช่างปั้นชาวไทยในสมัยสุโขทัย เป็นเรื่องที่นักโบราณคดีผู้สนใจเรื่องเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสมัยโบราณ จะได้ทำการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการโบราณคดีต่อไป โดยทำการศึกษาและขุดค้นทางโบราณคดี ณ แหล่งเตาเผาโบราณในประเทศสหภาพพม่า และที่เกาะเกร็ด เพื่อให้ได้ความรู้ในเรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญในสมัยโบราณในประเทศสหภาพพม่า เปรียบเทียบกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ด และการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยเตาทุเรียงที่เมืองศรีสัชนาลัย ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่อย่างไร ผลการศึกษาเปรียบเทียบดังกล่าวจะทำให้เกิดความรู้เรื่องเตาเผาสมัยโบราณเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง

บรรณานุกรม

โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย. **รายงานการขุดค้น : เตาทุเรียงหมายเลข ๖๑, ๑๗๖, ๑๗๗ และ ๑๗๘.** ม.ป.ท., ๒๕๓๐. (อัดสำเนา).

________. **รายงานเครื่องสังคโลกและเตาเผาเมืองศรีสัชนาลัย.** ม.ป.ท., ๒๕๒๗. (อัดสำเนา).

นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา และสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **สาส์นสมเด็จ เล่ม ๕.** กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๐๔.

ศิลปากร, กรม. **นำชมอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาพันธ์, ๒๕๓๕.

________. **รายงานผลการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาระหว่างกรุงศรีอยุธยากับเครื่องปั้นดินเผาบนคาบสมุทรไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา - กรุงรัตนโกสินทร์.** นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไวท์โพสต์ แกลลอรี่, ๒๕๕๒.

สหวัฒน์ แน่นหนา. “เตาเผาสังคโลกเมืองศรีสัชนาลัย โรงงานอุตสาหกรรมหนักของสองอาณาจักรไทยในอดีต,” **อนุสาร อ.ส.ท.** ๓ (๒๔) : หน้า ๓๙ – ๔๑ : ตุลาคม ๒๕๒๖.

เสนอ นิลเดช. “สังคโลก,” **เมืองโบราณ.** ๑ (๑๒) : หน้า ๑๙ – ๒๒ : เมษายน - มิถุนายน ๒๕๒๙.

Unavailable

สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๕๖
http://www.literatureandhistory.go.th